

**”MITÄ VIINITARHAN OMISTAJA NYT
TEKEE?” Vertaustutkimuksen
kehityskaaria 1880-luvulta
näihin päiviin asti.
Esimerkkinä Vertaus viinitarhan
vuokraajista
(Markus 12:1-12)**

HELSINGIN YLIOPISTO – HELSINGFORS UNIVERSITET

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion Teologinen tiedekunta		Laitos – Institution Eksegetiikan laitos
Tekijä – Författare Alli Brummer		
Työn nimi – Arbetets titel ”Mitä viinitarhan omistaja nyt tekee?” Vertaustutkimuksen kehityskaaria 1880-luvulta näihin päiviin. Esimerkkinä Vertaus viinitarhan vuokraajista (Markus 12:1-12)		
Oppiaine – Läroämne Uuden testamentin eksegetiikka		
Työn laji – Arbetets art Pro gradu -tutkielma	Aika – Datum Marraskuu 2020	Sivumäärä – Sidoantal 99
Tiivistelmä – Referat		
<p>The purpose of this thesis was to study about the interpretation of the Parable of the Wicked Tenants according to the Gospel of Mark (St. Mark 12:1-12/St. Matthew 21:33-46/St. Luke 20:9-19/Gos. Thom. 65, 66). My aim was to find out which details of the Gospel are the most important for the scientific research. Starting from Adolf Jülicher's <i>Die Gleichnisse Jesu I and II</i> (1899) I continued to examine Joachim Jeremias' <i>The Parables of Jesus</i> (3. rev. ed. 1975). Both scientists are of the same mind that the Parable is allegorical and originate from the Primitive Church, but behind the present text there is an original saying of Jesus in some form. Unfortunately the original text is not possible to be traced anymore because of the only remaining source of the Gospel of Mark. The opinion of C. H. Dodd (<i>The Parables of the Kingdom</i>, 1946) is different. He specifies the Parable being a natural and realistic narrative. The scholars are of the same mind that Mark has been written about 70 CE, Matthew and Luke follow it and the last Gospel is John (about 120 CE).</p> <p>Many scientists say that the Parable is the most difficult to understand and interpret among the Parables of Jesus. The main characters are the landowner (= God), the vineyard (= Israel), the servants (= the prophets of God), the tenants (= the leading figures of Israel at the Temple of Jerusalem) and the son (= Jesus). Or is it so? A bigger problem are the “new” tenants. Some say that they are the members of the Primitive Church (David Flusser, <i>Jesus</i>, 1998; Craig L. Blomberg, <i>Interpreting the Parables</i>, 1990), or the 12 Apostles, or even the Kingdom of God (Kelly R. Iverson, <i>Jews, Gentiles, and the Kingdom of God</i>, 2012).</p> <p>During the occupation of the Roman Empire in Palestine the taxation was high among small farmers and day labourers. The rich Elite could get tax reductions or even collect taxes with a certain provision. <i>Jerusalem in the times of Jesus</i>, a title of Joachim Jeremias, explains accurately the economic situation especially in rural areas of Palestine, the Galilean heights. We must remember that the people of Israel have a special bondage to the Land of Israel. They say that ultimately the Land belongs to God, who promised it to Abraham, and later to Moses and Joshua after the slavery in Egypt.</p> <p>My thesis is explaining what kind of a free atmosphere of the Enlightenment was dominant at the beginning of the Twentieth Century among the European universities. The faculties of Theology did not differ. In USA the situation was somewhat different. Being a young nation the main purpose of Universities in USA was to educate new theologians for the use of the Church. Usually young scholars from USA stayed one to two years in Germany studying Hebrew/Aramaic and Greek among Scientific Research. Gradually the multiple Scholarship gained more and more intelligent young people from all over the world. Germany lost it's favour as the leading Country of Science of Theology and the English language gained the first position.</p> <p>The historic-critical method (Adolf Jülicher, C. H. Dodd, Joachim Jeremias) was widely used among the Scholars of Theology at the beginning of the Twentieth Century. Later the use of hermeneutic criticism (J. D. Crossan, <i>In Parables. The Challenge of the historical Jesus</i>, 1973; D. O. Via, <i>The Parables: Their Literary and Existential Dimension</i>, 1967; E. Fuchs), literary criticism, structuralism and deconstructionism became more common. James D. Hester (<i>Socio-Rhetorical Criticism and the Parable of the Tenants</i>, 1992) uses socio-rhetoric criticism and the interpretation of the Parable depends on historical, sociological and literary critical factors. Martin Hengel (<i>Das Gleichnis von den Weingärtnern Mc 12:1-12</i>, 1968); William R. Herzog II (<i>Jesus, Justice and the Reign of God</i>, 2000); Craig A. Evans (<i>Word Biblical Commentary</i>, 2001) and John S. Kloppenborg (<i>The Tenants in the Vineyard</i>, 2010) are some of the most distinguished scholars during the Twentieth Century.</p> <p>New Archeological excavations have shed new light on the Scientific Research of Theology. My aim was to find out how much the most important discoveries have been noticed among the Scholars. The Zeno Papyri (Craig L. Blomberg; Martin Hengel) gives important information about the economic and legal situation of Palestine during the third century BCE. They have had an affect on the Research of the Parable, too. Nag Hammad and the Gospel of Thomas is important especially in the research of the original wording of the Parable. Many scholars have noticed the finding. The Dead Sea Scrolls in the Qumran Caves in the Judaean Desert are important evidence concerning the Essene sect. The radical Zealots were active especially in the Galilean area. The books of Flavius Josephus are giving us important information about their activities and the history of the Jewish people.</p> <p>This Parable is an excellent example of the vivid, unexpected and poetic spoken Aramaic of Jesus. Although we can read it only in Greek it can show us something of the hard peasant life in Galilee during Jesus' time and about the hope of the Messiah. The challenge for us is reading the Parable through the lens of local peasants, the first audience – and with open ears.</p>		
Avainsanat – Nyckelord allegoria, evankeliumi, Jeesus, Jumala, juutalaisuus, valtakunta, vertaus		
Säilytyspaikka – Förvaringställe Helsingin yliopiston kirjasto, Keskustakampuksen kirjasto, Teologia		

Sisällys

1. Johdanto	1
2. Vertauksista	2
2.1. Vertaustutkimuksesta	2
2.2. Vertauksien eri muotoja	5
3. Uuden testamentin tutkimus uudistuu 1900 -luvun alkupuolella	6
3.1. Saksalainen klassinen vertaustutkimus	6
3.1.1. Adolf Jülicher	7
3.1.2. Joachim Jeremias	16
3.2. Metaforinen vertaustutkimus alkaa	25
3.2.1. UT:n tutkimuksesta Britanniassa ja Yhdysvalloissa	25
3.2.2. C.H. Dodd	26
4. Tutkijoiden uusi sukupolvi nousee.....	35
4.1. Eurooppalainen Uuden testamentin tutkimus.....	35
4.1.1. David Flusser	37
4.1.2. Martin Hengel.....	39
4.2. Uuden testamentin tutkimus Britanniassa ja Pohjois-Amerikassa	42
4.2.1. Dan O. Via, Jr.	43
4.2.2. John Dominic Crossan	47
4.2.3. Robert W. Funk ja Jeesus Seminaari	54
4.2.4. Muita vertaustutkijoita	55
5. Vertaustutkimusta 2000-luvulla	62
5.1. Vertaustutkimus Pohjois-Amerikassa.....	62
5.1.1. Craig A. Evans	62
5.1.2. John S. Kloppenborg.....	68
5.1.3. Klyne R. Snodgrass	75
5.1.4. Kelly R. Iverson.....	79
5.1.5. Richard B. Hays	85
5.2. Muita vertaustutkijoita	88
5.2.1. Lauri Thurén.....	88
6. Yhteenveto	92
Lähde- ja kirjallisuusluettelo	94
Lyhenteet	94
Lähteet ja apuneuvot.....	94
Kirjallisuus	96

1. Johdanto

Uuden testamentin (jatkossa UT) tutkimuksessa tutkijoiden kiinnostus on kohdistunut evankeliumitutkimukseen, ja erityisesti Jeesuksen vertauksiin, joissa on nähtävissä myös viittauksia tai lainauksia Vanhan testamentin (jatkossa VT) kirjoituksiin. Historiallis-kriittinen metodi kehittyi 1800-luvulla ja vakiinnutti asemansa UT:n tutkimuksen painopistealueella, saksankielisessä tutkijayhteisössä Adolf Jülicherin kirjallisten tutkimustulosten avulla vuosisadan vaihteeseen mennessä.

Uskonpuhdistuksen jälkeisinä vuosisatoina saksankielinen tutkimusyhteisö oli toiminut vetovastuussa UT:n tutkimuksessa 1900-luvulle asti. Amerikkalainen UT:n tutkimus kehittyi yhtä matkaa Yhdysvaltojen valtion kehittymisen kanssa. Uudet tutkimusmetodiset kehittyivät ja arkeologiset löydöt tukivat tieteellistä tutkimusta. UT:n tutkijayhteisön tutkimuskieleksi kautta maailman vakiintui vähitellen saksan sijaan englanti 1900-luvun puoliväliin mennessä.

Juutalaisuudessa on pitkä suullinen perinne vertausten kertomisessa. Näitä vertauksia on myöhemmin tallennettu ja kirjalliset lähteet ovat antiikin retoriikan lisäksi käytettävissä UT:n tutkimuksessa. Pyrin selvittämään, missä määrin 1900-luvun arkeologiset löydöt, kuten Zenon Papyri, Nag Hammadin kirjasto Egyptistä, sekä Kuolleen meren kirjakääröjen löytyminen Qumranista ovat mahdollisesti vaikuttaneet UT:n tutkimukseen ja tulkintaan.

Viime vuosisadan tutkijasukupolvet eri puolilta maailmaa ovat käyneet aktiivista keskustelua juutalaisten tutkijoiden kanssa erityisesti rabbiinisen juutalaisuuden vaikutuksesta varhaiskristillisen kirkon oppiin ja vaiheisiin. Juutalaisuuden näkökulman UT:n tutkimukseen tuo professori David Flusser Jerusalemin heprealaisesta yliopistosta.

Jeesuksen vertausten tutkijat ovat pyrkineet selvittämään, mistä kumpuaa Jeesuksen vertausten muotokieli ja sanoma. Yleisimmät jaottelut ovat varhainen kristillinen allegoria, jonka taustalla on varhaiskirkon pyrkimys ”kristillistää” evankeliumitekstejä, metafora tai realistinen vertaus. Käsittelen vertausten tutkimusta, painopisteen ollessa tutkijoissa, jotka ovat tulkinneet Jeesuksen vertaukset realistiseksi kertomukseksi. Olen pyrkinyt löytämään keskeisiä UT:n vertaustutkimusta eteenpäin vieneitä tutkijoita, joiden tutkimuskohteena on ollut Jeesuksen Vertaus viinitarhan vuokraajista Markuksen evankeliumin mukaan. Tämä vertaus on tutkijoiden mukaan kaikkein vaikeimmin tulkittavissa oleva, ja

se on innoittanut tutkijoita tarkastelemaan sitä hyvin erilaisista näkökulmista.

Käsitlemiäni tutkimustuloksia on julkaistu 1900-luvun alusta 2000-luvulle asti.

Käytän työssäni esimerkkinä Jeesuksen Vertausta viinitarhan vuokraajista Markuksen evankeliumin mukaan (Mark. 12:1-12). Rinnakkaiset kertomukset ovat Matteuksen evankeliumissa (Matt. 21:33-46), ja Luukkaan evankeliumissa (Luuk. 20:9-19). Uuden testamentin ulkopuolella se esiintyy Tuomaan evankeliumissa (Gos. Thom. 65, 66).¹ Yksittäisten Raamatun kirjojen lyhenteet ovat evl.fi -sivuston ohjeiden mukaisia.²

2. Vertauksista

2.1. Vertaustutkimuksesta

Tultaessa 1900-luvun taitteeseen Euroopassa William Bairdin mukaan ”tieteen demokratisointi kulki käsi kädessä politiikan ja sosiaalisen kehityksen kanssa.”³ Valistus vaikutti edelleen raamatuntutkimukseen, UT:n tutkimuksen keskeiset toimijat olivat saksalaisia. UT:n tutkimusta hallitsi historiallis-kriittinen metodi. Sen tiukka soveltaminen nosti Bairdin mukaan esille useita kysymyksiä, kuten kysymys luottamuksesta UT:n kaanoniin ja mahdollisuus Jeesuksen elämäkerran hahmottamiseen evankeliumien pohjalta. Bairdin mukaan: ”1800 -luvun liberaali Jeesus näytti olevan kuollut. Voisiko jokin hänen persoonallisuutensa piirre tai opetus kokea ylösnousemuksen? Oliko neljäs evankeliumi muuttanut hänet hellenistisen kristillisen kultin gnostiseksi pelastajaksi? Ja entä Paavali? Oliko pikemminkin hän kuin Jeesus kristinuskon perustaja?”⁴

Nykyaikainen vertaustutkimus katsotaan lähteneen liikkeelle 1800-luvun lopulla, kun Adolf Jülicher julkaisi vuosina 1888-99 kaksiosaisen teoksensa *Die Gleichnisreden Jesu I ja II*. Hänen jälkiään seurasivat C. H. Dodd teoksellaan *The Parables of the Kingdom* (1935) ja Joachim Jeremias teoksellaan *Die Gleichnisse Jesu* (1947), joka julkaistiin englanniksi (*The Parables of Jesus*) vuonna 1954. Nämä tutkijat edustavat toteutunutta eskatologiaa (*realized eschatology*) ja naturalismia. He asettuivat vastustamaan tuohon aikaan vallalla ollutta vertausten allegorista tulkintaa.⁵

¹ Tuomaan (s.a.).

² Raamatun (s.a.).

³ Baird 2003, 137.

⁴ Baird 2003, 137-38.

⁵ Drury 1992, 509.

Samaan aikakauteen liittyy myös kiinnostuksen herääminen arkeologiaan. UT:n tutkimuksen kannalta merkittäviä ovat ensinnäkin vuonna 1915 tehty löytö Zenon Papyrit, joista on saatu arvokasta tietoa Palestiinan alueen maanomistusoloista ja elinkeinoelämästä, muun muassa viininviljelystä.⁶ Toinen merkittävä on Nag Hammadin tekstien löytyminen Egyptistä vuonna 1945. Löytö käsittää 12 nahkakansiin sidottua papyruskoodeksia. Niistä UT:n tutkimuksen kannalta tärkein on kokonainen koptinkielinen Tuomaan evankeliumin tekstin kopio, joka julkaistiin vuonna 1959.⁷ Kolmas, ja vuosisadan merkittävin käsikirjoituslöytö tehtiin Kuolleenmeren luoteiskulmasta, Qumranin luolista löytyneistä saviruukuista. Ensimmäiset löydöt tehtiin vuonna 1947 ja kaivaukset jatkuivat pari vuosikymmentä. Laajan aineiston läpikäyntiin on osallistunut suuri kansainvälisten tutkijoiden joukko. Löydöstä on todettu: ”Qumranin käsikirjoitukset avasivat tutkijoille kokonaan uuden näkökulman Raamatun ja toisen tempelin ajan juutalaisuuden tutkimukseen sekä ajanlaskun alun uskonnollisuuteen.”⁸

Kari Syreeni käsittelee teoksessaan *Uusi testamentti ja hermeneutiikka* Jeesuksen vertausten tutkimushistoriaa, jota hän nimittää klassiseksi vertausteoriaksi. Hän jakaa sen kahteen osaan, joista ensimmäinen on klassinen vertausteoria. Syreeni toteaa:

Ensi vaiheessa Jülicherin perusnäkemys muodostui – osin kärkevästikin kritiikistä huolimatta – tutkimuksen vallitsevaksi paradigmaksi, jota Dibeliusen ja Bultmannin muotohistoriallinen näkökulma täydensi. Jülicherin yksinkertaista lajiluokittelua (Gleichnis, Parabel, Beispielerzählung) tarkennettiin ja hänen allegorian vastaisesta päätöksestaan luovuttiin. Periaatteessa kuitenkin hyväksyttiin hänen vertausteoriaansa lähtökohta, jonka mukaan Jeesuksen vertaukset voidaan ymmärtää antiikin retoriikan mukaisesti argumentoivaksi ja havainnollistavaksi puheeksi. Jülicher ei toki kieltänyt Jeesuksen kielen poeettista arvoa. Olennaista oli kuitenkin, että vertausten tarkoitus oli voittaa kuulijat Jeesuksen asialle. Ne eivät olleet esoteerista opetusta, vaan niillä oli selvä sanoma ja tähtäyspiste, jonka kuulijat saattoivat ymmärtää välittömästi.⁹

Tämän vaiheen merkittäviä tutkijoita olivat Syreenin mukaan myös C.H. Dodd ja Joachim Jeremias, joiden vertaustutkimuksia käsittelen tuonnempana. Klassisen vertausteorian toisessa vaiheessa 1960-luvulta alkaen teoria oli hermeneuttisen kritiikin kohteena. Tästä kritiikistä Syreeni toteaa:

Tulilinjalla oli erityisesti Jülicherin tekemä ero varsinaisen ja epävarsinaisen puheen (eigentliche/uneigentliche Rede) välillä. Tässä luokittelussa Jeesuksen aidot vertauspuheet kuuluivat ’varsinaiseen’ puheeseen, jossa sanotaan mitä tarkoitetaan, kun

⁶ Zeno Papyri of 2020.

⁷ Uro 1997-2001.

⁸ Vanonen & Tervanotko 2009.

⁹ Syreeni 1995, 167.

taas allegoria ja sen esiaste metafora kuuluvat epävarsinaiseen puheeseen, jossa sanotaan yhtä ja tarkoitetaan toista. Jülicherin mukaan jo synoptikot syyllistyivät vertausten allegorisointiin etsiessään vertausten varsinaista sanomaa niiden takaa. Aito vertaus ei vaadi kääntämistä 'varsinaiseksi' puheeksi; se ei kaipaa selitystä tai tulkintaa, ainoastaan soveltamista.¹⁰

Syreenin mukaan Jeesuksen vertauspuheet olivat metaforia, eikä niitä voitu ilmaista muulla tavoin. Jako ”varsinaiseen” ja ”epävarsinaiseen” puheeseen voitiin tuolloin arvottaa uudelleen. Syreenin mukaan: ”...yksiselitteisyyteen pyrkivä arkipuhe ja tieteellinen selkokieli oli itse asiassa köyhää kieltä (steno-language) ilmaisuvoimaisen ja merkitykseltään rikkaan poettisen kielen rinnalla.”¹¹

Toista vaihetta Syreeni kutsuu metaforiseksi vertaustutkimukseksi. Tämän vaiheen edustajat (mm. J. D. Crossan, D. O. Via ja E. Fuchs) muodostavat tieteenfilosofisesti kirjavan joukon. Syreenin mukaan he edustavat jälkibultmannilaista eksistenssifilosofiaa ja hermeneutiikkaa ja heidät liitettiin tuolloin ”uusiin metodisiin virtauksiin: yleiseen kirjallisuustieteeseen ja narratologiaan, strukturalismiin ja nyttemmin myös dekonstruktionismiin.”¹² Käsittelen näiden tutkijoiden vertaustutkimuksia yksityiskohtaisesti myöhemmin.

Yhdysvaltalainen UT:n professori William R. Herzog II (1944-2019) on käyttänyt kirjallisuus-, historiallisia ja sosiaalitieteellisiä metodeja tutkimuksissaan. Hän jakaa teoksessaan *Jesus, Justice and the Reign of God. A Ministry of Liberation* (2000) historiallisen Jeesuksen etsinnän UT:ssa (The Continuing Quest for the Historical Jesus) neljään eri vaiheeseen. ”Vanha etsintä” (Old Quest) on pitkä ajanjakso (1778-1906) valistuksen ajasta lähtien, jolloin sekä kirkossa että muussa yhteiskunnassa on herännyt kiinnostus historiallista Jeesusta kohtaan. Herzogin mukaan tämä ajanjakso päättyy Albert Schweitzerin kriittiseen, alun perin saksankieliseen teokseen *The Quest for the Historical Jesus*, jossa Schweitzer tiivistää Jeesuksen etsinnän vaihtoehdot sanoihin ”joko eskatologinen tai ei-eskatologinen.”¹³ Herzog sanoittaa seuraavan vaiheen ”ei etsintää” (No Quest)) seuraavasti: ”1906-1953: Hylätty historiallisen Jeesuksen etsintä ja varhaiskirkon keerygman etsintä” (The Abandoned Quest for the Historical Jesus and the Search for the Kerygma of the Early Church).¹⁴ Tämän ajanjakson

¹⁰ Syreeni 1995, 167-68.

¹¹ Syreeni 1995, 168.

¹² Syreeni 1995, 168.

¹³ Herzog II 2000, 1-8.

¹⁴ Herzog II 2000, 8-12.

voimakkain vaikuttaja on saksalainen Rudolf Bultmann, joka yhdistää tutkimuksessa Herzogin mukaan ”muotokritiikin käytön, hermeneutiikan myyteistäriisumisen ohjelman ja eksistenssifilosofian soveltamisen evankeliumitradition tulkinnassa.”¹⁵ Seuraavaksi tulee lyhyt ”uuden etsinnän” (New Quest) ajanjakso (1953-1970). Saksalainen tutkija Ernst Käsemann (1906-1998) avaa keskustelun Jeesuksen ja varhaiskirkon välisistä eroavaisuuksista.¹⁶ ”Kolmas etsintä” (Third Quest) käynnistyy hiljalleen 1970-luvulla ja jatkuu edelleen. Herzogin mukaan siihen liittyvät ”monimuotoiset metodit ja sirpaleiset synteetit.” Hänen mukaansa Leander Keckin lisäksi S. G. F. Brandon (*Jesus and the Zealots*, 1967) toimii keskustelun avaajana Jeesukseen liittyvän kahden erilaisen näkemyksen osalta.¹⁷

Tultaessa 2000 -luvulle vertaustutkimuksen kehityksessä on Lauri Thurénin mukaan nähtävissä erilaiset kirjalliset lähestymistavat, kuten 1980 -luvulta lähtien käyttöön otettu narratiivinen kritiikki. Tutkimukseen on myös vaikuttanut yleinen kirjallisuustiede, jolloin ei niinkään kysytä, mikä on kirjoittajan intentio, vaan sen sijaan tutkitaan vertauksen tarkoitusta ja sen asiayhteyttä.¹⁸

2.2. Vertauksien eri muotoja

Vertaukset ovat kuuluneet juutalaisuuden suulliseen opetukseen. Myös kirjoitetussa Heprealaisessa Raamatussa, kristillisten kirkkojen Vanhassa testamentissa (VT) on vertauksia. Sana vertaus (*mashal*) voidaan kääntää myös arvoituksena tai kompakysmyksenä, mikä laajentaa käsitystä vertauksesta. Ei siis ihme, että myös Jeesus opetti kuulijoitaan vertausten avulla. Vertaukset ovat ulkonaisesti yksinkertaisia opetuksia, jotka ottavat teemakseen jonkin elämänläheisen aiheen. Vertauksen tarkoituksena on kuitenkin saattaa ihmisen mieli pohtimaan eettisiä ja hengellisiä kysymyksiä.

Eksegeettisessä kirjallisuudessa esiintyy erilaisia jaotteluja ja ryhmittelyjä Jeesuksen vertauksista. Olen pyrkinyt löytämään niille mahdollisimman kuvailevat suomennokset MOT-sanakirjan avulla, jossa on seuraavat käänösmahdollisuudet: metaphor = metafora, kielikuva, vertauskuva; simile = vertaus; similitude = vertaus, vertaaminen. Jülicher jakaa vertaukset kolmeen

¹⁵ Herzog II 2000, 8.

¹⁶ Herzog II 2000, 12-18.

¹⁷ Herzog II 2000, 18-33.

¹⁸ Thurén 2015, 20.

ryhmään, joista käytän jatkossa seuraavia suomennoksia: Die Gleichnisse = vertauskuvat, Die Parabeln = vertaukset ja Die Beispielerzählungen = esimerkkikertomukset.¹⁹ Dodd puolestaan käyttää ryhmittelyssään seuraavaa jakoa: figurative sayings = vertauskuvalliset sananparret, similitudes = vertaukset, parables proper = vertauskuvat sekä full-length tales/novellen = kertomukset.²⁰ Rudolf Bultmannin jaottelu on seuraava: Bildwörter = kuvasanat; Gleichnisse = vertauskuvat; Parabeln = vertaukset.²¹ Vertaus viinitarhan vuokraajista kuuluu viimeksi mainittuun ryhmään = vertaukset. Käytän jatkossa kuitenkin selkeyden vuoksi vain vertaus -sanaa.

3. Uuden testamentin tutkimus uudistuu 1900 -luvun alkupuolella

3.1. Saksalainen klassinen vertaustutkimus

1900-luvun alussa kaikki tutkimustyö on Saksassa keskittynyt eri yliopistoihin, joissa tutkimusta ohjaa liberaali akateeminen vapaus. Uuden testamentin tutkimuksessa keskeisiä ovat valistuksen ajan maailmankatsomus ja historiallis-kriittisen metodin pysyvyys. Uuden testamentin (UT) tutkimuksessa keskeisiä kysymyksiä ovat William Bairdin mukaan: ”Voiko puhdasoppinen traditio, joka vahvistaa UT:n kaanonin, olla luotettava? Voivatko myöhäiset ja sirpaleiset evankeliumilähteet tarjota pohjan Jeesuksen biografialle? Monien tutkijoiden mukaan 1800 -luvun liberaali Jeesus näyttää olevan kuollut. Olisiko mahdollista elvyttää jotain piirrettä hänen persoonallisuudestaan tai opetuksistaan? Onko neljäs evankeliumi muuttanut hänet hellenistisen kristillisen kultin gnostiseksi pelastajaksi? Entä Paavali? Onko pikemminkin hän kuin Jeesus kristinuskon todellinen perustaja?”²² Baird nostaa esille muutamia saksalaisia UT:n tutkijoita.

Franz Overbeck

Franz Overbeck (1837-1905) vaikutti teologian professorina Baselissa, jossa hän solmi ystävyuden Nietschen kanssa. Overbeck ei uskonut ihmeisiin. Hän kuului historiallis-kriittiseen koulukuntaan, mutta hän vierasti liberaalia kristinuskoa.²³

William Wrede

¹⁹ Jülicher, 1899 II, iii-viii.

²⁰ Dodd 1946, 18.

²¹ Dodd 1946, 18; läpiviittäus Bultmann 1931, 179-222.

²² Baird 2003, 137-38; Kümmel 1972, 311-13.

²³ Baird 2003, 138-44.

William Wrede (1859-1906) oli historioitsija ja UT:n kriitikko. Hän työskenteli ensin Göttingenissä ja sen jälkeen Breslaussa. Hänen mukaansa UT ei ole erillinen oppijärjestelmä, vaan se ”tarjoaa käytännöllisiä ohjeita ja uskon ilmauksia.”

Wrede kuvailee teoksessaan *Messianic Secret* (1901), miten Jeesus salasi messiaanisen tehtävänsä aivan loppuvaiheeseen asti Markuksen evankeliumissa.²⁴

Julius Wellhausen

Julius Wellhausen (1844-1918) opetti seemiläistä filologiaa ja assyriologiaa Göttingenin filosofisessa tiedekunnassa julkaistessaan tunnetuimman UT:n tutkimuksensa *Einleitung in die drei ersten Evangelien* (1905), käännetty englanniksi: *Introduction to the Synoptic Gospels*. Wellhausenin mukaan varhaisin perimätieto on arameankielistä. Hän hyväksyy kaksilähdeteorian (2DH). Hänen mukaansa Markus on vanhempi kuin Q-lähde. Wellhausen julkaisee myös Markuksen evankeliumin kommentaarin, jossa hänen mukaansa Jeesuksen toiminnan käännekohta on Pietarin Messias-tunnustus.²⁵

Alfred Loisy

Ranskalainen roomalaiskatolinen pappi, professori ja teologi Alfred Loisy (1857-1940) toimi Catholic modernism -liikkeen (1890-1907) johtajana. Sen jäsenet pyrkivät saattamaan kirkon keskusteluyhteyteen modernin maailman kanssa koko Euroopan alueella. Loisyyn mukaan Markuksen evankeliumi on käynyt läpi kaksi toimitustyötä, joiden pohjana on Q-lähde ja varhainen, ennen Pietarin ja Paavalin kuolemaa kirjoitettu lähde. Jeesus ei julista poliittista vaan hengellistä ja moraalista Jumalan Valtakuntaa.²⁶ Loisy joutui hankauksiin katolisen kirkon kanssa ja hänet erotettiin lopulta sen yhteydestä vuonna 1908.²⁷

Käyn seuraavaksi läpi Jülicherin (1857-1938) tutkimusta Markuksen evankeliumista ja Jeesuksen Vertauksesta viinitarhan vuokraajista.²⁸

3.1.1. Adolf Jülicher

Tekijästä

Saksalainen Adolf Jülicher (1857-1938) oli evankelinen teologi, joka toimi Marburgin yliopistossa Uuden testamentin ja kirkkohistorian professorina. Jülicher oli aikansa johtava historiallis-kriittisen tutkimussuunnan edustaja. Hän

²⁴ Baird 2003, 144-51.

²⁵ Baird 2003, 151-56.

²⁶ Baird 2003, 163-72.

²⁷ Loisy (s.a.).

²⁸ Baird 2003, 156-62.

pyrki varmistamaan kristillisen uskon perusasioihin liittyvät keskeiset tieteelliset perusteet. Jülicherillä on kaksi pääteosta, joista ensimmäinen on kaksiosainen *Die Gleichnisreden Jesu* (1888-1899), joiden painokset vuodelta 1899 ovat käytettävissä työssäni. Toinen pääteos on *Einleitung in das Neue Testament* (Freiburg 1894). Molemmat teokset ovat pysyneet vuosikymmeniä UT:n eksegetiikan perusteoksina. Vertaustutkimuksessaan Jülicher lähtee liikkeelle Aristoteleesta. Tämä kuvailee teoksessaan *Retoriikka 2.20* vertauksia retoriikan epäsuoriksi todisteiksi. Vertaukset voidaan jakaa kahteen ryhmään, historiallisiin esimerkkeihin sekä tarinoin eli allegorioihin. Aristoteles ei kuitenkaan sovi Jülicherin mukaan raamatullisen aineiston tulkitsijaksi. Evankeliumit menettäisivät silloin juutalaiset juurensa ja tilalle tulisi länsimainen humanismi.²⁹

Vertaustutkimuksesta

Adolf Jülicher edustaa aikakautensa vertaustutkimuksen uudistajaa. Hänen eksegeettisten tutkimustensa tulokset ovat nähtävillä hänen julkaisuissaan *Die Gleichnisreden Jesu I ja II*.³⁰ Hän käy ensin perusteellisesti läpi Jeesuksen vertausten yleisiä tutkimuksellisia periaatteita ja käyttäen historiallis-kriittistä metodologia hän kyseenalaistaa varhaiskirkosta lähtien vallalla olleen vertausten allegorisen tulkinnan. Vertaustutkimuksen toisessa osassa Jülicher käy läpi kolmen synoptisen evankeliumin yksittäisiä Jeesuksen vertauksia.

Jülicher painottaa lähdekritiikin merkitystä eksegeettisessä tutkimuksessa Jeesuksen vertauksien aitouteen³¹ liittyen. Evankeliumien kirjoittamisjärjestys on Jülicherin mukaan Markus, Matteus ja Luukas, ja viimeisenä Johannes. Matteus ja Luukas käyttivät lähteinään noin 70 j.Kr. kirjoitettua Markusta ja muita käsillä olleita lähteitä. Kolmen synoptisen evankeliumin kirjoittajat ovat kukin tallettaneet sekä Jeesuksen julkisia puheita että Jeesuksen yksityisiä keskusteluja opetuslasten kanssa. Keskeiseksi tutkijoiden parissa on noussut kysymys, ovatko evankeliumeissa olevan sanat todella Jeesuksen omia sanoja?³²

Jülicherin mukaan Jeesuksen kuulijakunta muodostuu pääasiassa pienissä kylissä asuvista juutalaisista maatyöläisistä. Jeesus käyttää paikallista seemiläistä puhekieltä, arameaa. Evankeliumit kirjoitettiin hellenistisellä kreikan kielellä,

²⁹ Drury 1992, 509.

³⁰ Drury 1992, 509; Jülicher 1899 I, vii.

³¹ Jülicher 1899 I, 1-24.

³² Jülicher 1899 I, 2.

jossa sanarakenne on erilainen.³³ Alkuperäinen seemiläinen kieli on edelleen havaittavissa synoptisissa evankeliumeissa. Jülicher mainitsee, miten Alfred Resch (Leipzig 1898) ja A. Meyer (*Jesu Muttersprache*, Freiburg 1896) ovat osoittaneet tekemillään käännöksillä takaisin heprean kielelle, miten evankelistat tai heidän edeltäjänsä ovat myös tulkinneet virheellisesti alkuperäisiä tekstejä.³⁴

Evankelistat käyttävät Jülicherin mukaan sanaa ”parabole” puhetavasta, joka on yksinomaan Jeesuksen puheelle ominaista.³⁵ Hän viittaa hepreankielisen Vanhan testamentin sanaan ”mashal”, joka on käännetty sanalla ”parabole” LXX:n kreikankielisessä käännöksessä.³⁶

Jülicherin mukaan Jeesus julisti vertausten avulla kunkin kuulijakunnan tarpeiden mukaan.³⁷ Hän on ”jättänyt jälkeensä kansanomaisen kaunopuheisuuden mestariluomuksia.”³⁸ Jülicher tiivistää: ”Sen omintakeisuus, moninaisuus, vaatimattomuus, luonnollisuus ja naseva muotoileminen ovat hurmaavia.”³⁹

Jülicher tekee eron muistiin merkitsemisen ja tulkinnan välillä, vaikkakin tämä jako on hieman epäselvä.⁴⁰ Evankeliumien saatua kanonisen muodon varhaiskirkko ei enää voinut muuttaa niitä, kuten oli tapahtunut ensimmäisen sukupolven aikana. Jülicher pohtiikin, millä tavoin ja mihin suuntaan tekstejä on muokattu. Yksittäisten perikooppien välisten vertailujen avulla voidaan selvittää eroja, jotka saattavat johtua ”heikkotasoisista teksteistä, ajatteluvirheistä, yksittäisten sanojen tai kokonaisten vertausten väärinymmärryksistä.”⁴¹ Lisäksi 15 tärkeintä vertausta on talletettu vain Luukkaan evankeliumissa, jonka kielenkäyttö Jülicherin mukaan on ”sujuvaa ja värikästä.”⁴²

”Mitä viinitarhan omistaja nyt tekee?”

Jülicher käyttää apunaan hermeneuttista teoriaa käsitellessään yksittäisiä Jeesuksen vertauksia. Jülicher jakaa vertaukset tällä kertaa kolmeen ryhmään: vertauskuvat (*Die Gleichnisse*), vertaukset (*Die Parabeln*) ja

³³ Jülicher 1899 I, 2-3.
³⁴ Jülicher 1899 I, 3.
³⁵ Jülicher 1899 I, 31.
³⁶ Jülicher 1899 I, 31-35.
³⁷ Jülicher 1899 I, 148-82.
³⁸ Jülicher 1899 I, 182.
³⁹ Jülicher 1899 I, 182.
⁴⁰ Jülicher 1899 I, 183-202.
⁴¹ Jülicher 1899 I, 183.
⁴² Jülicher 1899 I, 197-200.

esimerkkikertomukset (*Die Beispielerzählungen*).⁴³ Vertaus viinitarhan vuokraajista kuuluu vertaukset -ryhmään.

Jülicher pyrkii selvittämään, miten kukin evankelista on ymmärtänyt viinitarha-vertauksen. Samoin hän selvittää, miten monta versiota on talletettu synoptisiin evankeliumeihin, miten ne eroavat toisistaan, sekä vertauksen alkuperän. Jülicherin tavoitteena on se, että ”hän pystyisi jossain määrin löytämään Jeesuksen ajatuksia ja mielialoja.”⁴⁴

Jeesuksen Vertaus viinitarhan vuokraajista sijoittuu Markuksen evankeliumissa Jeesuksen kärsimysviikolle. Jeesus on ratsastanut Jerusalemiin kansan riemuitessa hänen tulostaan ja huutaen ”Hoosianna!” Jeesus menee opetuslasten kanssa temppeliin, ja illan tullen he lähtevät läheiseen Betanian kylään. Seuraavana päivänä Jeesus palaa Jerusalemiin, jossa hän puhdistaa temppelin. Illalla he palaavat läheiseen kylään. Matkalla Jeesus etsii turhaan viikunapuusta syötävää ja kiroaa puun. Palatessaan aamulla takaisin Jerusalemiin opetuslapset näkevät matkalla Jeesuksen kiroaman viikunapuun, joka on kuivettunut kokonaan. Viikunapuu viittaa temppeliin. Sinne tullessaan Jeesus kohtaa ylipapit, lainopettajat ja vanhimmat, jotka kysyvät häneltä: ”Millä valtuuksilla sinä tällaista teet?” (Mark. 11:28) Jeesus esittää heille vastakysymyksen, oliko Johannes Kastajan kaste taivaasta vai ihmisistä. Johtajat eivät halua vastata siihen, jolloin ei myöskään Jeesus vastaa heidän kysymyksiinsä. Sen sijaan: ”Jeesus alkoi puhua heille vertauksin.” (Mark. 12:1)

Matteus ja Luukas ovat Jülicherin mukaan käyttäneet Markuksen lisäksi ulkopuolista lähdettä työstäessään Markuksen tekstiä. Tapahtumien kulku on kaikissa kolmessa evankeliumissa hyvin samankaltainen. Jülicher mainitsee useita tutkijoita (B. Weiss, J. Weiss, Simons), joiden mukaan tämä vertaus on ”allegoria Jumalan Pojan lähettämisestä Israelin kansan vilpillisen johdon käsiin.”⁴⁵

Markus 12:1. Vertaus jatkuu: ”Mies istutti viinitarhan, ympäröi sen aidalla, louhi kallioon viinikuurnan ja rakensi vartiotornin. Sitten hän vuokrasi tarhan viininviljelijöille ja muutti itse pois maasta.” Jülicher viittaa tässä juutalaisten tuntemaan VT:n Jesajan kirjan kohtaan: ”Ystävälläni oli viinitarha hedelmällisellä rinnemaalla.” (Jes. 5:1b) Aita, viinikuurna ja vartiotorni kuvastavat Jülicherin mukaan maanomistajan työtä tämän muokatessa viinitarhan hyvään kuntoon

⁴³ Jülicher 1899 II, iii-viii.

⁴⁴ Jülicher 1899 II, iv.

⁴⁵ Jülicher 1899 II, 386.

saadakseen siitä hyvän sadon. Tämä on esikuva Jumalan huolenpidosta omaa kansaansa kohtaan. Allegorisen selityksen mukaan Jumala odottaa vastaavasti Israelin kansalta oikeudenmukaisuutta (Gerechtigkeit) (suom. 1992: vanhurskaus, Jaak. 3:18) ja katumusta (Busse) (suom. 1992: kääntymys, Matt. 3:8), kuitenkin turhaan.⁴⁶

Jeesuksen vertaus eroaa jatkossa Jesajan tekstistä, jonka mukaan viinitarhan omistaja muokkaa viinitarhan ja odottaa turhaan saavansa satoa, koska se: ”...kasvoi villimarjoja.” (Jes. 5:2). Jeesuksen vertauksessa sen sijaan viinitarhurit tuottavat pettymyksen, kun maanomistaja odottaa turhaan oikeutettua osuuttaan viinitarhan sadosta.⁴⁷

Viinitarhan vuokrauksen jälkeen maanomistaja muuttaa pois maasta. Jülicherin mukaan tämä kohta antaa lisävaloa maanomistajan ja vuokraajien väliseen yhteydenpitoon kolmannen tahon, palvelijoiden välityksellä. Viime vuosina tutkijat ovat selvittäneet löydettyjen dokumenttien avulla, että viininviljely oli laajaa ja tuottoisaa Palestiinan alueella Jeesuksen aikana. Maanomistusolot olivat kehittyneet vähitellen niin, että raskaan verotuksen vuoksi yhä useammat pienviljelijät menettivät tilansa rikkaille maanomistajille, jotka vuokrasivat perustamiaan viinitarhoja ammattitaitoisille vuokraviljelijöille. Koska viinitarhasta sai ensimmäisen sadon vasta neljän tai viiden vuoden kuluttua, maanomistajan velvollisuutena oli näinä vuosina korvata viinitarhan ylläpitotyö ja siihen käytetyt tarvikkeet vuokraajille. Jülicher pohtiikin, oliko vertauksen maanomistaja hoitanut tätä velvoitettaan.

Markus 12:2-5. Vertaus jatkuu: ”Sovittuun aikaan hän lähetti palvelijansa viinitarhan viljelijöiden luo, jotta saisi heiltä osansa tarhan sadosta. Mutta nämä ottivat miehen kiinni, pieksivät hänet ja lähettivät takaisin tyhjin käsin. Omistaja lähetti heidän luokseen toisen palvelijan, mutta tätäkin he pahoinpitelivät ja häpäisivät. Hän lähetti taas uuden palvelijan, ja tämän he tappoivat. Samoin kävi seuraavienkin: toiset he pieksivät, toiset tappoivat.” Lopulta maanomistajalla ei ollut enää Jülicherin mukaan muita palvelijoita hoitamaan maanvuokran perimistä.⁴⁸ Matteuksen evankeliumin vertauksessa esiintyy sana ”kivittivät” (Matt. 21:35). Jülicherin mukaan Jumala lähetti yhä uusia profeettoja Israelin

⁴⁶ Jülicher 1899 II, 387-38.

⁴⁷ Jülicher 1899 II, 386-87.

⁴⁸ Jülicher 1899 II, 388-91.

kansalle, mutta sen johtajat eivät sietäneet profeettojen julistusta. Nämä kivitettiin, mikä oli VT:n mukaan pahin mahdollinen rangaistus.⁴⁹

Markus 12:6. ”Nyt oli jäljellä enää yksi, hänen rakas poikansa. Tämän hän lähetti vuokraajien luo viimeiseksi ajatellen: ’Minun omaan poikaani he eivät sentään uskalla koskea.’” Markuksen vertauksen huippukohta lähestyy, kun maanomistaja ryhtyy viimeiseen yritykseen ratkaistakseen tilanteen rauhanomaisesti. Pojalla on samat valtuudet kuin maanomistajalla. Nyt vuokraajat joutuisivat lopultakin osoittamaan kunnioitusta maanomistajaa kohtaan.⁵⁰

Jülicherin mukaan ei ole väliä, onko evankeliumeissa käytetty sanoja ”oman poikani” (meinen Sohn), ”rakkaan poikani” (meinen geliebten Sohn) tai ”ainoan poikani” (meinen einzigen Sohn), sillä niiden ajatussisältö on sama. Jülicher tulkitsee viestin eskatologisesti: Kun kaikki muut keinot on käytetty, Jumala lähettää oman Poikansa taivaasta maan päälle.⁵¹

Markus 12:7-8. Vertaus jatkuu: ”Mutta nämä sanoivat toisilleen: ’Hän on perillinen. Tapetaan hänet, niin perintö on meidän.’ He ottivat hänet kiinni, tappoivat hänet ja heittivät ulos viinitarhasta.” Viinitarhurit ovat päättäneet Jülicherin mukaan hankkia tavalla tai toisella viinitarhan itselleen ja ovat valmiita käyttämään äärimmäisiä keinoja. Maanomistajan pojan tullessa yksin hakemaan viinitarhan maanvuokraa, he näkevät tilaisuutensa tulleen. Pojan tappaminen raivaisi pois viimeisenkin esteen. Viinitarhan haltuunotto on mahdollista sen ajan lainsäädännön tulkinnan mukaan ja se on nyt käden ulottuvilla.⁵²

Markuksen evankeliumissa pojan surmaaminen tapahtuu ensin ja vasta sen jälkeen ruumis heitetään ulos viinitarhasta. Matteus ja Luukas korjaavat kertomusta siten, että poika viedään ensin pois viinitarhasta ja tapetaan vasta sen jälkeen, koska juutalaisen lain mukaan uhrin ruumiista tuleva veri saastuttaa maan, viinitarhan. Jülicherin mukaan pahin mahdollinen kunniallisen ihmisen häpäisy toteutuu, jos hänet tapetaan ja ruumis jätetään korppikotkien raadeltavaksi. Jülicher viittaa Jeesuksen ristinkuolemaan, jonka tämä kärsi Jerusalemin kaupungin ulkopuolella (Hepr. 13:12).⁵³

Markus 12:9. Vertaus jatkuu Jeesuksen kysymyksellä: ”Mitä viinitarhan omistaja nyt tekee? Hän tulee ja ottaa nuo viljelijät hengiltä ja antaa viinitarhansa

⁴⁹ Jülicher 1899 II, 390.

⁵⁰ Jülicher 1899 II, 391.

⁵¹ Jülicher 1899 II, 392.

⁵² Jülicher 1899 II, 392-93.

⁵³ Jülicher 1899 II, 393.

toisille.” Jeesus jättää yleensä kysymykset avoimiksi kuulijoille. Jülicherin tulkinnan mukaan koko alkuperäinen vertaus päättyy tähän Jeesuksen vastaukseen. Matteuksen evankeliumissa kuulijoille annetaan puheenvuoro. ”He vastasivat: ’Hän antaa noille pahoille pahan lopun ja vuokraa tarhan toisille viljelijöille, jotka toimittavat hänelle kuuluvan sadon määräaikaan.’” (Matt. 21:41). Luukkaan kertomus on laajempi ja kattaa myös kuulijakunnan reaktion. ”Hän tulee ja ottaa nuo viljelijät hengiltä ja antaa viinitarhan toisille. ’Ei, ei!’ huusi kansa.” (Luuk. 20:16). Jülicher käy tässäkin kohtaa perusteellisesti läpi eri kreikankielisten sanojen merkityksien eroja synoptikkojen teksteissä. Lisäksi hän näkee tekstin eskatologisen merkityksen. Messias tulee tuomitsemaan maailman ja ”tuhoamaan parantumattomat kapinoitsijat”.⁵⁴ Jülicher kiinnittää vielä huomiota sanavalintoihin, joiden mukaan “toiset” viinitarhurit ovat luotettavia ja tarkkoja, ja he huolehtivat ajallaan maanvuokran maksamisesta maanomistajalle viinitarhan tuotteilla.⁵⁵

Markus 12:10-11. Jeesus viittaa juutalaisille tuttuihin VT:n teksteihin. ”Olette kai lukeneet kirjoituksista tämän kohdan: – Kivi, jonka rakentajat hylkäsivät, on nyt kulmakivi. Herralta se on tullut, ja se on ihmeellinen meidän silmissämme.” Luukas lisää vielä: ”Kuka ikinä tähän kiveen kaatuu, se ruhjoutuu, ja kenen päälle tämä kivi kaatuu, sen se murskaa (Luuk. 20:18). Jülicher käsittelee tässä useita kohtia (Ps. 118:22; 1 Piet. 2:4; Apt. 4:11) joissa puhutaan rakennuksen tärkeimmästä kivistä, kulmakivistä. Kristillisen seurakunnan kulmakivenä on itse Jeesus Kristus, jonka juutalaiset johtomiehet hylkäsivät, mutta jonka Jumala valitsi täyttämään oman tahtonsa. Jülicherin mukaan Jeesus yhdistää juutalaiset ja pakanat.⁵⁶

Markus 12:12. ”Neuvoston jäsenet olisivat halunneet ottaa Jeesuksen kiinni, sillä he ymmärsivät, että Jeesus oli vertauksessaan puhunut heistä. Mutta koska he pelkäsivät kansaa, he antoivat hänen olla ja lähtivät pois.” Saamme nähdä Jeesuksen puheen vaikutuksen. Neuvosto vihaa tämän puheen tähden Jeesusta. Neuvosto oli jo edellisenä päivänä harkinnut Jeesuksen vangitsemista (Mark. 11:18). Mutta kansa ihailee Jeesusta tämän puheiden tähden. Se seikka estää neuvoston jäseniä koskemasta vielä Jeesukseen, mutta suunnitelmat etenevät

⁵⁴ Jülicher 1899 II, 394-95.

⁵⁵ Jülicher 1899 II, 395.

⁵⁶ Jülicher 1899 II, 396.

taustalla (Mark. 14:1).⁵⁷ Neuvoston huolena on Jülicherin mukaan se, että vastatessaan Jeesukselle neuvosto antaisi kansalle syyn uskoa, että Jeesus on Jumalan Poika. Tilanteen ratkaisu olisi Jeesuksen tappaminen, mutta sitä he eivät voi kansan tähden vielä tehdä. Niinpä he lähettävät Jeesuksen luo edustajiaan, jotka saattaisivat saada Jeesuksen kiinni hänen puheistaan (Mark. 12:13).⁵⁸

Mikä siis on tämän vertauksen perusajatus Jülicherin mukaan? Vertauksen rungon muodostavat jakeet 1-9. Kaikissa synoptisissa evankeliumeissa viesti on sama: Israelin lopullinen tuomitseminen, koska se tulisi hylkäämään ja tappamaan Messiaan. Jülicher käsittelee vertauksen tekstiä laajasti ja lähes runollisella kielellä. Vertauksen eräs päähenkilöistä on maanomistaja, joka muuttaessaan pois maasta vuokraa viinitarhan epäluotettaville vuokraajille. Lähetettyään palvelijat ja oman poikansa, maanomistaja tulee itse, käyttää hänellä olevaa valtaa, tuomitsee pahat viinitarhan vuokraajat kuolemaan ja antaa viinitarhan toisille. Jülicherin mukaan maanomistaja on mahdoton ilmiö. Näin on myös vertauksen toinen päähenkilöryhmä, vuokraajat. He tavoittelevat pojan tappamisen avulla omaisuutta, joka ei kuulu heille. Matteus ja Luukas tekevät joitakin pieniä muutoksia Markuksen tekstiin, mutta perusajatus heillä kaikilla on sama. Tämä on kertomus Israelin kansasta, joka on saanut lain ja liitot Jumalalta. Jumala odottaa hedelmiä, mutta kansa tappaa sen luo lähetetyt profeetat ja ristiinnaulitsee Jumalan Pojan. Lopulta Jumalan kärsivällisyys loppuu ja koston aika tulee.⁵⁹

Jülicher pohtii, onko hän tulkinnut oikein vertauksen viinitarhan. Vain Matteus antaa vihjeen kertoessaan kyseessä olevan Jumalan Viinitarha. ”Hän antaa noille pahoille pahan lopun ja vuokraa tarhan toisille viljelijöille, jotka toimittavat hänelle kuuluvan sadon määrääkaan” (Matt 21:41). Jülicherin tulkinnan mukaan Jumalan valtakunnan täyttymys on vasta tulevaisuudessa. Jumala tulee olemaan kaikki kaikessa, ja sen tähden Hän on ”oikeudenmukaisuus, elämä ja autuus”.⁶⁰ Israel on valittu kansa, ja sen avulla Jumala osoittaa pelastustien kohti Jumalaa. Israelin kansa on ”teokratia”.⁶¹

Tämä Jumalan Valtakunnan käsite sopii viinitarhaan Matteuksen evankeliumissa. Markus ja Luukas eivät vastaa tähän. Tästä syystä Jülicher tulkitsee, että myöskään nämä evankelistat eivät ajattele viinitarhan kohdalla

⁵⁷ Jülicher 1899 II, 396.

⁵⁸ Jülicher 1899 II, 396-99.

⁵⁹ Jülicher 1899 II, 402-03.

⁶⁰ Jülicher 1899 II, 403.

⁶¹ Jülicher 1899 II, 403.

Israelin maata, Jerusalemia, eivätkä Israelin kansaa (Jes 5). Sen sijaan kyseessä on Israelin johto, kirjanoppineet, ylipapit ja fariseukset.⁶²

Jülicher pohtii vielä, tarkoittaako tämä vertaus sitä, että juutalaiset hylätään ja vastaa tähän heti lyhyesti: ”Ei.” Matteus on voinut pitää kansanjohtajia viinitarhan vuokraajina. Nämä ”istuvat Mooseksen tuolilla, he opettavat ja hallitsevat muuta kansaa”.⁶³ Lisäksi Jülicherin mukaan heitä pidetään kansan edustajina, ilmestysten ja lupausten kantajina. Israel tulee kerran kokemaan Jumalan suunnitelman toteutumisen. Silti Jeremias lausuu: ”Sano siis heille: ’Tässä on kansa, joka ei ole kuunnellut Herraa, Jumalaansa, eikä ole ottanut kurituksesta opikseen. Totuus on kadonnut, siitä ei enää edes puhuta.’” (Jer. 7:28) Mutta hän ei aseta pakanoita Israelin sijaan. Sen sijaan Jülicherin mukaan Israelin johdolta otetaan pois Jumalan Valtakunta ja heidän tilalleen tulevat astumaan publikaanit ja muut kansan hyljeksityimmät ihmiset. Nämä kantavat hyvää hedelmää ja täyttävät tehtävänantajien tahdon.⁶⁴ Sen sijaan lähestyvä tuho kohtaa Israelin johdon. Profeettojen ja erityisesti Jeesuksen tappajiin ei sovellu Israelin kansa, vaan juutalaiset johtomiehet. Nämä houkuttelivat kansan vaatimaan Pilatukselta: ”Kumman näistä kahdesta haluatte? Kumman päästän vapaaksi?” Väki vastasi: ”Barabbaksen.” (Matt. 27:20-21)⁶⁵

Jülicher pohtii edelleen, voimmeko pitää tätä allegoriaa alun perin Jeesuksen kertomana. Perimätieto herättää kuitenkin epäilyksiä.⁶⁶ Jülicher ottaa esille tekstin aihepiirin muutoksen jakeissa 10. Hän haluaa rajata pois vertauksen kaikki kolme jaetta lopusta (10-12).

Jeesus puhuu yleensä vertauksia vertauskuvina (*Parabeln*), eikä allegorioina, mutta Jülicherin mukaan hän saattaa joskus käyttää epätavallisia puhetapoja. Jakeissa 6-8 on kuvaus maanomistajan pojan lähettämisestä ja kohtalosta. Tekstistä ei kuitenkaan ilmene Jülicherin mukaan, että Jeesus olisi käsittänyt olevansa vertauksen poika, eikä näin ollen nähnyt varmuudella etukäteen omaa ristinkuolemaansa Israelin johtomiesten käsissä, kuten voidaan havaita Markuksen evankeliumin pohjalta (Mark. 14:21-24).⁶⁷

⁶² Jülicher 1899 II, 403-04.

⁶³ Jülicher 1899 II, 404.

⁶⁴ Jülicher 1899 II, 404.

⁶⁵ Jülicher 1899 II, 404-05.

⁶⁶ Jülicher 1899 II, 405.

⁶⁷ Jülicher 1899 II, 406.

Jülicher pohtii vielä mahdollisuutta, että alkuperäinen Jeesuksen vertaus viinitarhan vuokraajista (Mark. 12:1-9) olisi kuitenkin varhaiskristittyjen luomus. Sen pohjana olisi Jesajan viinitarha -vertaus ja Jeesuksen eri vertauspuheet. Tällöin Jeesuksen kuolema saisi oikeutuksen Jumalan viimeisenä kärsivällisyyden osoituksena, jonka jälkeen tulee rangaistus. Jülicher viittaa tuon ajan keskivertoihmisen historian näkemykseen, joka on kokenut Jeesuksen ristiinnaulitsemisen, ja joka kuitenkin uskoo häneen Jumalan Poikana. Vertauksen alkuperäinen ajatus tulee Jülicherin mukaan vielä paremmin näkyviin Matteuksella: ”Tämän takia minä sanon teille, että Jumalan valtakunta otetaan teiltä pois ja annetaan kansalle, joka tekee sen hedelmiä” (Matt. 21:43). Jülicherin mukaan emme kuitenkaan pysty rekonstruoimaan tekstiä, koska ainoa lähteemme on Markuksen evankeliumin teksti.⁶⁸

Jülicherin teosten jälkeen kului sukupolvi ennen kuin eri tutkijat julkaisivat tutkimustuloksiaan evankeliumien vertauksista käyttäen historiallis-kriittistä menetelmää. Saksalaisen kielialueen toinen edustaja tutkimuksessani on professori Joachim Jeremias.

3.1.2. Joachim Jeremias

Tekijästä

Joachim Jeremias (1900- 1979) on 1900-luvun alkupuoliskon huomattavimpia saksalaisia teologeja.⁶⁹ Hän toimi Göttingenin yliopiston UT:n professorina ja oli myös tuottelias kirjailija. Jeremias julkaisi alun perin saksan kielellä vuonna 1923 väitöskirjansa pohjalta toimittamansa perusteellisen teoksen, *Jerusalem in the time of Jesus: An Investigation into Economic and Social Conditions during the New Testament Period*, jota käytetään edelleen. Vuonna 1958 englanniksi ilmestynyt Jeremiaksen teos *Jesus' promise to the nations*, avaa Jeremiaksen väitettä, että Jeesus omassa toiminnassaan keskittyi Israeliin, mutta hän tiesi, että evankeliumi kuului kaikille kansoille.⁷⁰

Jeremiaksen näkemykset poikkesivat aikalaistensa saksalaisten UT:n tutkijoiden näkemyksistä. Sen sijaan hän oli samaa mieltä brittiläisten C. H.

⁶⁸ Jülicher 1899 II, 406.

⁶⁹ Evans 1992b, 333; Jeremiaksen teoksia on käännetty saksan kielestä myös englannin ja ranskan kielille. Hänen erityisalueinaan oli Jeesuksen toiminnan ja opetuksen tulkinta juutalaisesta näkökulmasta. Tähän hänellä olikin hyvät edellytykset asuttuaan lapsuus- ja nuoruusvuodet Jerusalemissa. Hänellä oli hyvä heprean ja aramean kielen taito sekä vankka rabbiinisen juutalaisuuden tuntemus.

⁷⁰ Evans 1992b, 333-34.

Doddin, T. W. Mansonin ja V. Taylorin kanssa siitä, että ”huolellinen ja vastuullinen lähde- ja muotokriittisten periaatteiden soveltaminen voisi auttaa löytämään historiallisen Jeesuksen aidot sanat ja käsittämään hänen ajatteluaan ja toimintaansa.”⁷¹

Jeremias julkaisi alun perin vuonna 1947 teoksen *Die Gleichnisse Jesu*, jonka käännös *The Parables of Jesus* ilmestyi vuonna 1954. Jeremias korjasi ja täydensi tekstejään uusien painosten yhteydessä. Käytössäni tässä työssä on kolmas, englanninkielinen painos vuodelta 1975, johon Jeremias on jo täydentänyt tutkimuksiaan Nag Hammadin Tuomaan evankeliumista. Jeremiaksen mukaan on mahdollista saada esille Jeesuksen vertausten alkuperäiset muodot, kun tutkitaan huolellisesti tekstien kieltä, tyyliä ja sisältöä. Jeremias tarjoaa tässä kohtaa ilmaisun *sich realisierende Eschatologie*, joka on parannus H. C. Doddin *realized eschatology* -käsitteeseen. Jeremiaksen mukaan synoptisten evankeliumien ytimessä on ”Jeesuksen elämä hänen kutsumisestaan ristiinnaulitsemiseen ja ylösnousemukseen asti.”⁷²

Vertaustutkimuksesta

Tutkimusten kohteena olevat evankeliumit ovat Jeremiaksen mukaan vahvasti historiallisia. Hänen mukaansa on yleisesti hyväksytty näkemys, että kuvat vaikuttavat syvemmin kuin abstraktiot.⁷³ Jeesuksen julistuksen keskeisiä piirteitä ovat hyvä sanoma, eskatologinen viesti ja kutsu parannuksentekoon. Julkisen toimintansa aikana Jeesus ottaa yhteen erityisesti fariseusten kanssa.

Myös Jeremiaksen mukaan Jeesuksen vertaukset kuvailevat arkielämää silloisessa Palestiinassa ja aramea näkyy kreikankielisten vertausten läpi.⁷⁴ Tutkimuksesta näkyy, miten laajat ja monipuoliset tiedot Jeremiaksella on juutalaisuudesta, Lähi-idän kulttuurista, talouselämästä ja uskonnollisista oloista Jeesuksen aikana. Jeremiaksen mukaan Jeesuksella on persoonallinen tyyli ja selkeä muotokieli. Rabbiinisessa kirjallisuudessa on talletettu ensimmäiset kaksi Rabban Jochanan ben Zakkain vertausta vasta noin vuonna 80 j.Kr. Tämän kuvakieli vastaa Jeesuksen vertauksia ja kreikkalaisia eläinsatuja. Molemmat lienevät vaikuttaneen rabbin opetustyyliin.⁷⁵

⁷¹ Evans 1992b, 334.

⁷² Evans 1992b, 334.

⁷³ Jeremias 1975, 11.

⁷⁴ Jeremias 1975, 11-12.

⁷⁵ Jeremias 1975, 12.

Jeesuksen kuoleman jälkeen vertauksia on pyritty tulkitsemaan allegorisesti. Jeremiaksen mukaan tämän vuosisatoja kestäneen prosessin aikana vertausten päälle ”laskeutui paksu pöykerros.”⁷⁶ Hellenistisessä juutalaisuudessa arvostettiin allegorista metodologiaa, ja samaa odotettiin myös kristillisiltä opettajilta. Tärkein syy saattoi olla tarve kätkeä Jumalan Valtakunnan mysteeri ulkopuolisilta. Jeremias käy seikkaperäisesti läpi Markuksen evankeliumin luvun 4 tekstejä, joissa näkyy katkoja kerronnassa. Siinä näkyy tradition kolme kerrosta: Jeesus, varhaiskirkko ja Markus.⁷⁷

Jeremias käsittelee seuraavaksi jakeita, jotka ovat hyvin varhainen logio (Mark. 4:11-12). Jeremiaksen mukaan jakeessa 12 oleva Jesajan lainaus vastaa Targumin tekstiä, mutta eroaa huomattavasti heprean ja LXX:n teksteistä, jotka käyttävät kolmatta persoonaa. Jeremiaksen mukaan Markuksen ja Targumin välinen yhteys vahvistaa käsitystämme tämän logion autenttisuudesta ja on erittäin tärkeä jakeen 11 tulkinnassa, jonka mukaan Valtakunta on jo tulossa. Hän käyttää kielitieteellistä metodologiaa selvittäessään eri sanojen kieliopillisia muotoja kreikan ja aramean/heprean välillä ja niiden merkitystä tämän jakeen tulkinnassa.⁷⁸

Jeremias viittaa jakeisiin Mark. 4:12 ja Jes. 6:9, 10. Passiivimuodossa olevan lauseen avulla halutaan kiertää Jumalan nimen lausuminen. Jeremiaksen mukaan logio ei koske Jeesuksen vertauksia, vaan koko hänen julistustehtävänsä. Jos kansa tekee parannuksen, Jumala antaa anteeksi. Jeesuksen julistuksessa näkyy Jeremiaksen mukaan koko ajan kaksijakoisuus: ”armon tarjoaminen ja tuomion uhka, pelastus ja rikkomus, vapahdus ja tuho, elämä ja kuolema.” Hänen mukaansa Jeesus julisti ainoastaan ”Jumalan Valtakunnan salaisuutta, joka kirkastuu Jeesuksen sanoissa ja teoissa”.⁷⁹

Jeremias nostaa vielä esille Jülicherin keskeisen aseman allegorisen tulkintametodin hylkäämisessä (*History of the Interpretation of the Parables of Jesus*) Jülicher näyttää teoksessaan satojen esimerkkien avulla allegorian johtavan virheelliseen tulkintaan Jeesuksen vertauksista. Jeremias toteaa, miten Jülicher on kuitenkin jättänyt työnsä kesken. Pyrkiessään vapauttamaan vertauksen yksityiskohdat allegorisesta tulkinnasta Jülicher päätelee jokaisen vertauksen

⁷⁶ Jeremias 1975, 12-13.

⁷⁷ Jeremias 1975, 13.

⁷⁸ Jeremias 1975, 15-16.

⁷⁹ Jeremias 1975, 18.

olevan kuvausta elävästä elämästä, että niissä on vain yksi idea ja että ne tulee nähdä mahdollisimman laajasti yleistäen. Painottaessaan uskonnollista humaaniutta Jülicher Jeremiaksen mukaan riisuu kuitenkin vertauksista niiden eskatologisen merkityksen. Jeesuksesta tulee ”kehityksen apostoli”, viisauden opettaja, joka teroitti mieliin moraalisia sääntöjä ja yksinkertaistettua teologiaa hätkähdyttävien kielikuvien ja kertomusten avulla.” Jülicher on ”kaivanut vertaukset allegorisen tulkinnan peittämän paksun pölykerroksen alta”, mutta tältä ”oli jäänyt tekemättä päätehtävä, joka oli vertausten alkuperäisen merkityksen palauttaminen.”⁸⁰

Jeremiaksen mukaan vasta muotokriittinen koulukunta (Form-criticism school)⁸¹ vie vertaustutkimusta eteenpäin jakaessaan vertauksia eri luokkiin kreikkalaisen retoriikan mukaisesti. Jeremias nostaa seikkaperäisessä selvityksessään eri vertaus -sanoista esille heprean ”mashal” -sanon ja aramean ”mathla” -sanon, jotka kattavat kaikki eri vertauslajit. Tästä syystä myös Jeremias käyttää teoksessaan vain yhtä sanaa, vertaus (parable).⁸²

Jeremiaksen mukaan vasta A. T. Cadoux (*The Parables of Jesus. Their Art and Use*. New York, 1931) käynnisti uudelleen UT:n vertaustutkimuksen esittäessään periaatteen, että Jeesuksen vertaukset pitää ”asettaa Jeesuksen elämän tapahtumapaikkoihin.”⁸³ B. T. D. Smith (*The Parables of the Synoptic Gospels*. Cambridge, 1937) jatkoi vertaustutkimusta tältä pohjalta ja toi esille vertausten historiallista taustaa, mutta jätti pois niiden teologisen tulkinnan.⁸⁴ Jeremiaksen mukaan aikakautensa merkittävin tutkija on H. C. Dodd (*The Parables of the Kingdom*. London, 1935), joka on laajentanut huomattavasti tutkijoiden käsitystä Jeesuksen elämästä ja toiminnasta sekä vertausten merkityksestä. Dodd rajasi tutkimuksensa kuitenkin vain Taivasten Valtakuntaa koskeviin vertauksiin.⁸⁵ Käyn tuonempana läpi Doddin tutkimustuloksia.

Jeesuksen vertaukset eivät ole Jeremiaksen mukaan ensisijaisesti kaunokirjallisia tuotteita. Niiden tarkoituksena ei ole antaa yleisiä elämänohjeita. Sen sijaan vertaukset on kerrottu tietyissä Jeesuksen elämän konfliktitilanteissa. Voidakseen ymmärtää yksittäisen vertauksen tarkoituksen tutkijan tulee palauttaa

⁸⁰ Jeremias 1975, 18-19; Jülicher II 1899, 483.

⁸¹ EMO 2009. Helsingin yliopiston teologisen tiedekunnan EMO:n artikkeleissa on esitelty eri tutkimusmenetelmiä, kuten; Luomanen 2009: teksti muoto-, laji- ja traditiokritiikin synnystä.

⁸² Jeremias 1975, 20.

⁸³ Jeremias 1975, 21.

⁸⁴ Jeremias 1975, 21.

⁸⁵ Jeremias 1975, 21.

se Jeesuksen esityksen alkuperäiseen tilanteeseen.⁸⁶ Koska monet vertaukset ovat hyvin elävää kerrontaa, on Jeremiaksen mukaan syytä olettaa, että niillä on todellisuuspohjaa Jeesuksen elämässä.⁸⁷

Jeremias käsittelee seikkaperäisesti niitä tekijöitä, jotka tulisi ottaa huomioon Jeesuksen vertauksien rekonstruoinnissa. Käännöstyössä kreikan kielelle on haettu sanojen lisäksi vertausten tapahtumille hellenistiseen kulttuuriin soveltuva sisältö. Jeremias antaa teoksessaan esimerkkejä sanojen merkitysten muutoksista ja tekstien takaisinkäännöksistä.⁸⁸ Jeremiaksen mukaan liioittelu oli osa vertausten läpikäymää muutosta, mistä esimerkkejä löytyy myös rabbiinisesta kirjallisuudesta. Jeesus on omaksunut orientaalisen tarinan kertomistavan. Odottamattomilla ja epätavallisilla yksityiskohdilla herätetään kuulijan tarve ratkaista esitetty ongelma tai kysymys.⁸⁹ Jeesuksen vertauksissa on nähtävissä VT:n ja kansantarinoiden vaikutusta.⁹⁰ Monissa vertauksissa alun perin fariseuksille, kirjanoppineille tai kansalle osoitetut vertaukset ovat saaneet uuden kuulijakunnan varhaisesta kirkosta.⁹¹

Jeremias nostaa esille myös kirkon tarpeen tulkita Jeesuksen vertauksia kirkon lähetystehtävän valossa,⁹² jolloin yksi sen keinoista on niiden allegorisointi. Kaikissa synoptisissa evankeliumeissa on epäselviä sanontoja, joita ulkopuoliset eivät ole voineet ymmärtää. Jeremiaksen mukaan vertausten allegorisointi saattaa olla peräisin jo ennen evankeliumien kirjoittajien aikaa. Hän lukee Vertauksen viinitarhan vuokraajista myös kuuluvan allegorioihin.⁹³

Jeremias nostaa esille synoptisissa evankeliumeissa esiintyvien kaksoisvertausten runsaan määrän, eli samaa ajatusta käsittelee kaksi eri vertausta eri symbolien avulla. Monet tutkijat ovat pyrkineet selvittämään, missä tilanteissa vertausten kahdennus on alkuperäinen. Toinen vaihtoehto on, että vertaukset on kerrottu eri tilanteissa ja liitetty toisiinsa vasta toissijaisesti.⁹⁴

⁸⁶ Jeremias 1975, 21-22.

⁸⁷ Jeremias 1975, 23.

⁸⁸ Jeremias 1975, 23-26.

⁸⁹ Jeremias 1975, 26-31.

⁹⁰ Jeremias 1975, 31-33.

⁹¹ Jeremias 1975, 33-42.

⁹² Jeremias 1975, 48-66.

⁹³ Jeremias 1975, 66-89: Jeremias käsittelee evankeliumien tekstejä seikkaperäisesti ja jakaa ne seuraaviin ryhmiin: materiaali, joka on yhteinen Matteukselle ja Luukkaalle (A), Markuksen materiaali (B), erityinen Matteuksen materiaali (C), Johanneksen evankeliumi (D), erityinen Luukkaan materiaali E ja Tuomaan evankeliumi (F).

⁹⁴ Jeremias 1975, 90-92.

Muotokriittisen metodin avulla on selvitetty evankeliumikertomusten vertausten sisällön tallennuksen olleen huolellisempaa kuin esimerkiksi niiden asiayhteyden. Tästä syystä Jeremiauksen mukaan on aina syytä tutkia kriittisesti yksittäisen vertauksen asiayhteys, vastaako se vertauksen alkuperäistä merkitystä siinä määrin kuin voimme selvittää sen. Hyvä vertailukohta on Tuomaan evankeliumi, jonka kaikista vertauksista puuttuu asiayhteys.⁹⁵

Toinen ongelma koskee vertausten tilannekuvauksia. Tutkijat ovat pyrkineet selvittämään, missä vertauksissa tilannekuvaus on alkuperäinen ja missä evankeliumin kirjoittaja on tehnyt myöhemmän lisäyksen. Myös tässä seikassa Tuomaan evankeliumi on kiintoisa vertailukohta.⁹⁶ Lisäksi Kuolleenmeren kirjakääröt antavat tietoa Jerusalemin temppelin vastaisen essealaisen uskonnollisen ryhmän elämästä Jeesuksen aikana. Nämä tekstit avaavat osaltaan käsitystä Jumalan Valtakunnan odotuksesta Israelin kansan keskuudessa.⁹⁷

Vertauksilla on Jeremiauksen mukaan kaksitahoiset historialliset puitteet: Jeesuksen toiminta ja varhaiskirkon tulkinta. Jeremias on luonut kymmenkohtaisen säännön, jonka avulla on mahdollista pyrkiä selvittämään vertausten alkuperäinen tilanne.⁹⁸ Tuomaan evankeliumin löytö vahvisti Jeremiakselle hänen jo aiemmin tekemänsä analyysin paikkansa pitävyyden.⁹⁹

Jeesus ei pelkästään puhu vertauksilla, vaan myös osoittaa, miten niiden opetus voidaan siirtää käytäntöön. Vieraanvaraisuus koskee myös yhteiskunnan hylkiöitä (Luuk. 19:5-10), heidät pitää kutsua kotiin (Luuk. 15:1-2). Heidä on myös opetuslasten joukossa (Mark. 2:14/Matt. 10:3). Nämä ovat merkkejä Messiaan aikakauden alkamisesta, ja ne konkretisoituvat myös parannustyön ja

⁹⁵ Jeremias 1975, 96-97.

⁹⁶ Jeremias 1975, 97-100.

⁹⁷ Jeremias 1975, 103-113; Kuolleenmeren (s.a.).

⁹⁸ Jeremias 1975, 113-114: Jeremiauksen kymmenkohtainen sääntö: 1. The translation of the parables into Greek involved an inevitable change in their meaning. 2. For the same reason representational material is occasionally "translated". 3. Pleasure in the embellishment of the parables is noticeable at an early date. 4. Occasionally passages of Scripture and folk-story themes have influenced the shaping of the material. 5. Parables which were originally addressed to opponents or to the crowd have in many cases been applied by the primitive Church to the Christian community. 6. This led to an increasing shift of emphasis to the hortatory aspect, especially from the eschatological to the hortatory. 7. The primitive Church related the parables to its own actual situation, whose chief features were the missionary motive and the delay of the *Parousia*; it interpreted and expanded them with these factors in view. 8. To an increasing degree the primitive Church interpreted the parables allegorically with a view to their hortatory use. 9. The primitive Church made collections of parables, and occasionally two parables were fused together. 10. The primitive Church provided the parables with a setting and this often produced a change in the meaning; in particular, by the addition of generalizing conclusions, many parables acquired a universal meaning.

⁹⁹ Jeremias 1975, 113-114.

Simon bar Jonan eli Pietarin asettamisella opetuslasten johtoon. Jeesuksen opetuslasten lukumäärä symboloi Jeremiauksen mukaan Israelin kahtatoista sukukuntaa. Jeremias tiivistää vertauskuvalliset toimenpiteen sanomalla, että ”Jeesus ei vain kertonut Jumalan Valtakunnan sanomaa, hän on itse tuo sanoma.”¹⁰⁰

”Mitä viinitarhan omistaja nyt tekee?”

Jeremias käy läpi keskeiset kohdat Jeesuksen vertauksen viinitarhan vuokraajista allegorisesta tulkinnasta. Se viittaa VT:n Lauluun viinitarhasta (Jes. 5:1-7). Viinitarha on Israel, viinitarhurit ovat Israelin johtajia, viinitarhan omistaja on Jumala, palvelijat ovat profeettoja ja poika on Kristus. Viinitarhureiden rankaiseminen kuvastaa Israelin tuhoa, ”toiset” (Matt. 21:43) on pakanakirkko. Jeremiauksen mukaan vertaus voidaan tulkita allegoriana Markuksen version mukaan, mutta tilanne muuttuu, kun otetaan huomioon sen muut versiot (Matt. 21:33-44; Luuk. 20:9-18; Gos. Thom. 65). Allegoriset seikat erityisesti Matteuksessa ovat Jeremiauksen mukaan toissijaisia, minkä on vahvistanut Tuomaan evankeliumi. Jeremias käyttää neljää eri teemaa vertauksen käsittelyssä.¹⁰¹

Vertauksen esittely

Markus (12:1) ja Matteus (21:33) viittaavat Jesajaan (Jes. 5:1-2) kuvaillessaan viinitarhan rakentamista. Kyseessä on kuitenkin Israel ja Jumala. Sen sijaan Luukkaalta (20:9) ja Tuomaalta puuttuu tämä kuvaus. Jeremias nostaa tärkeimmäksi sen, että tässä kohden on käytetty termejä LXX:n tekstistä. Hepreankielisessä tekstissä (Jes. 5:1) on ”Hän muokkasi sen”, kun taas LXX:ssä lukee ”ympäröi sen aidalla”. Tämä yhteys johtuu Jeremiauksen mukaan ”toissijaisesta toimituksellisesta aktiivisuudesta.”¹⁰²

Palvelijoiden lähettäminen

Allegoriset piirteet Markuksen ja Matteuksen vertauksessa palvelijoissa näkyvät selvästi. Sen sijaan Tuomaan evankeliumissa lähetetään vain yksi palvelija, jonka kohtalo antaa viitteitä tulevasta: ”ja olivat vähällä tappa hänet.”

Sen sijaan Luukkaan vertauksessa ketään palvelijoista ei tapeta. Jeremias toteaa, ettei enää ole mahdollista selvittää, johtuiko tämä Luukkaan tyylitajusta

¹⁰⁰ Jeremias 1975, 226-29.

¹⁰¹ Jeremias 1975, 70.

¹⁰² Jeremias 1975, 70-71.

vai suullisesta traditiosta. Matteuksen vertauksen sanoma kivityksestä viittaa selvästi Israelin varhaisempiin ja myöhäisempiin profeettoihin.¹⁰³

Pojan lähettäminen

Markuksen ja Tuomaan vertauksessa pojan kohtalo päättyy kuolemaan. Tästä syystä varhaiskirkon oli vaikea muuntaa vertausta koskemaan Jeesusta, koska juuri hänen ylösnousemuksensa on evankeliumin keskeinen voima. Jeremiaksen mukaan vertauksen kuulijakunta on todennäköisesti käsittänyt, että Jeesus on Jumalan lähettämä, viimeinen profeetta. Jeremias viittaa W. G. Kümmeliin¹⁰⁴ todetessaan, ettei Jeesuksen kuulijakunta olisi osannut liittää ”poikaa” Messiaan lähettämiseen. Palestiinan juutalaisuudessa esiintyy vasta myöhäisemmässä rabbiinisessa kirjallisuudessa Messiaalle annettu ”Jumalan Poika” -nimi. Huomattavaa on, että rabbiinisessa Vertauksessa pahoista viinitarhureista ”poika” on tulkittu patriarkka Jaakobiksi, Israelin kansan edustajaksi. Tästä syystä kuulijakunnalta olisi saattanut jäädä Jeremiaksen mukaan huomaamatta vertauksen kristologinen viite.¹⁰⁵

Jeremias ottaa vielä esille Markuksen vertauksen sanat ”rakas poika”, joka viittaa taivaasta kuuluneeseen ääneen (1:11 ja 9:7), sekä VT:n (Ps. 118:22) viittaus vertauksessa ”kivi jonka rakentajat hylkäsivät” (12:10-11). ”Kulmakivi” on alkukirkon keino yhdistää vertaukseen ylösnousemusteema. Nämä kristologiset tulkinnat puuttuvat Tuomaan evankeliumista.¹⁰⁶

Lopussa oleva kysymys

Synoptisissa evankeliumeissa vertauksen lopussa on Jeesuksen kysymys, joka viittaa Jesajaan (Jes. 5:5), mutta joka puuttuu Tuomaan evankeliumista. Jeremias huomauttaa, että hepreankielisessä tekstissä ei ole tätä kysymystä. Synoptikot ovat käyttäneet LXX:n versiota. Jos siis kysymys on toissijainen, silloin se koskee Jeremiaksen mukaan myös vastausta. Kumpikaan ei silloin kuulu vertauksen alkuperäiseen muotoon.¹⁰⁷

Jeremias jatkaa pohdintaa vaihtoehdosta, että vertauksen alussa ja lopussa olevat viittaukset Jesajaan olisivat toissijaisia ja että kolmen palvelijan lähettämällä ja pojalla ei olisi ollut alun perin mitään allegorista merkitystä.

¹⁰³ Jeremias 1975, 71-72.

¹⁰⁴ Jeremias 1975, 73. Jeremias viittaa Kümmelin teokseen *Aux sources de la tradition chrétienne*, Goguel Festschrift, Neuchatel-Paris, 1950, 130.

¹⁰⁵ Jeremias 1975, 72-73.

¹⁰⁶ Jeremias 1975, 73-74.

¹⁰⁷ Jeremias 1975, 74.

Silloin nousisi silti kysymys, kuvaileeko vertaus kokonaisuutena arkielämää, niin että se olisi alun perin tarkoitettu allegoriseksi. Myös Jeremias nostaa esille keskeiset tekijät, kuten maanomistajan uskomaton pitkämielisyys ja vuokratilajien järjetön odotus, että he saisivat omistusoikeuden viinitarhaan tappamalla perillisen (Mark. 12:7). Näiden pohjalta nousee pakostakin kysymys, voisiko näin tapahtua oikeasti? Vastaus on yllättävästi myönteinen. Jeremias viittaa Doddin näkemykseen, jossa ”vertaus on realistinen kuvaus Galilean maatyöläisten vallankumouksellisesta asenteesta. Sen on saanut aikaan seloottien liike, jonka päämaja oli Galileassa.”¹⁰⁸ Jeremiaksen mukaan ulkomaiset maanomistajat omistavat tuolloin koko ylemmän Jordanin laakson ja suuren osan Galilean ylängön maista. Vertauksen maanomistaja asuu ulkomailla (Mark. 12:1). Palvelijoiden saaman huonon kohtelun takia maanomistajan täytyy lähettää henkilö, jota vuokratilajit kunnioittaisivat. Pojan tappamisen kautta viinitarhasta tulee ilman omistajaa oleva maapalsta, jonka viinitarhurit voivat vaatia itselleen.¹⁰⁹

Jeremiaksen mukaan pojan tappaminen on hyvin dramaattinen ratkaisu ollakseen esimerkki elävästä elämästä. Onko tavoitteena osoittaa vuokratilajien pahuus? Ei siis olisi kysymys Messiaasta Jumalan Poikana teologisessa mielessä, vaan kertomuksen edellyttämä huippukohta, joka viittaisi Jumalan viimeisen profeetan hylkäämiseen. Jeremias päättelee, että vertaus ei ole allegoria.¹¹⁰

Jeremiaksen mukaan vertaus alkuperäisessä muodossaan on köyhille osoitettu evankeliumi. Hän tiivistää tutkimuksensa tulokset seuraavasti: Maininta viinitarhasta (Jes. 5:7) on allegoria, jonka Jeesuksen kuulijakunta tuntee.¹¹¹ Viinitarhurit edustavat Israelin johtajia (Mark. 12:12b; Luuk. 20:19b). Lisäksi palvelijat edustavat profeettoja (Mark. 12:5b) ja ylösnousemusta ennustavat sanat terävöittävät vertauksen kristologista tavoitetta (Mark. 12:10). Luukas on Jeremiaksen mukaan pyrkinyt välttämään allegorisointia. Siitä on kuitenkin joitakin viitteitä vertauksessa (Luuk. 20:13, 15, 17). Tuomaan evankeliumissa ei ole allegorisointia. Jeremias nostaa vielä esille Doddin oletuksen, jonka

¹⁰⁸ Jeremias 1975, 74; C. H. Dodd *The Parables of the Kingdom*, London, 1935, Revised Edition, 1936–1938, 124

¹⁰⁹ Jeremias 1975, 74–76; Jeremias viittaa toiseen teokseensa *Jerusalem in the Time of Jesus*, London, 1969, 328. Jos erityistilanteessa maapalsta voitiin katsoa olevan ilman omistajaa, ensimmäisenä paikalle tullut sai sen omakseen.

¹¹⁰ Jeremias 1975, 76.

¹¹¹ Jeremias 1975, 76.

mukaan Jesuksen vertaus ”edustaa yleistä kansantarinan muotoa, ja kertoo alun perin kolmen sanansaattajan nousevasta sarjasta, eli kaksi palvelijaa ja poika.”¹¹²

3.2. Metaforinen vertaustutkimus alkaa

3.2.1. UT:n tutkimuksesta Britanniassa ja Yhdysvalloissa

William Bairdin mukaan vuosisadan alkupuolella, toiseen maailmansotaan mennessä Uuden testamentin tutkimus laajeni ja monipuolistui. Vähitellen saksalainen UT:n tutkimus menetti johtavan asemansa, mikä aiheutti kitkaa Saksan ja Britannian/Amerikan tutkijoiden välillä. Empirismin ja rationalismin metodien kehitys jatkui. Tutkijoiden haasteina olivat ”lingvistiikan hallinta, tekstianalyysi, eksegeettinen kekseliäisyys, historiallinen uudistaminen ja konstruktiiivinen teologia.”¹¹³

Brittiläiset ja amerikkalaiset tutkijat suhtautuivat kriittisesti muotokriittiseen tutkimukseen. Tutkijat olivat omaksuneet kaksilähde teorian (2DH), jonka mukaan Matteus ja Luukas käyttivät itsenäisesti Markusta ja kokoelmaa Jeesuksen sanonnoista (Q). Tutkijoiden mukaan oli tärkeää huomioida UT:n historialliset puitteet, mutta painopiste oli juutalaisessa taustassa, Euroopassa vallalla olevan hellenistisen taustan sijaan.¹¹⁴

Bairdin mukaan Jeesuksen elämän pääpiirteet oli mahdollista luoda käytettävissä olevien lähteiden avulla. Jeesus oli eettisen kuningaskunnan opettaja, hän oli tietoinen messiaanisuudestaan, Ihmisen Poika, jolla oli Kärsivän Palvelijan rooli.¹¹⁵

Käyn seuraavassa vielä lyhyesti läpi muutamia Bairdin esille nostamia brittiläisiä ja amerikkalaisia tuon aikakauden tutkijoita.

Henry J. Cadbury

Yhdysvaltalainen Henry J. Cadbury (1883-1974) on teoksensa *The Making of Luke-Acts* (New York: Macmillan, 1927) avulla tullut tunnetuksi erityisesti Luukkaan ja Apostolien tekojen tutkijana, kirjoittajana ja luennoitsijana, sekä kansainvälisestä rauhantyöstään.¹¹⁶

Thomas Walter Manson

¹¹² Jeremias 1975, 76-77.

¹¹³ Baird 2013, 7.

¹¹⁴ Baird 2013, 8.

¹¹⁵ Baird 2013, 52-53.

¹¹⁶ Baird 2013, 16-26.

Brittiläisen Thomas Walter Mansonin (1893-1958) laajan tuotannon tärkein teos on vuonna 1931 ilmestynyt *The Teaching of Jesus: Studies of Its Form and Content*. Siinä on kaksi Mansonin väitettä: ”Evankeliumin ydin on Kristuksen persoona, avain UT:n ymmärtämiseen on ajatus pelastettujen jäännöksestä.” Manson tutki myös Markuksen evankeliumin (*Jesus and the Non-Jews*, London Athlone, 1955) pohjalta Jeesuksen julistustyön tärkeitä vaiheita. Hänen mukaansa: ”Se alkaa kasteesta, sillä on kriisivaihe kansanjoukkojen ruokkimisessa, ja saavuttaa kääntopisteen Pietarin tunnustamisessa.” Loppuvaiheen tärkeimmät tapahtumat olivat tempppelin puhdistaminen Lehtimajanjuhlan aikaan ja Jeesuksen ristiinnaulitseminen seuraavana pääsiäisenä.¹¹⁷

Vincent Taylor

Baird nostaa esille varhaisemmista tutkijoista vielä englantilaisen Vincent Taylorin (1887-1968), jonka tunnetuin teos on kommentaari *The Gospel According to Mark: The Greek Text with Introduction, Notes, and Indexes* ja joka ilmestyi vuonna 1952. Siinä on Taylorin seikkaperäinen selvitys Markuksen evankeliumin tutkimushistoriasta ja kaksilähdeteorian (2DH) vakiintumisesta. Taylor hyväksyy muotokriittisen metodin, mutta vierastaa saksalaisten tutkijoiden skeptisismiä. Taylor käytti historiallis-kriittistä metodia tutkimustyössään.¹¹⁸

Käsittelen seuraavassa tarkemmin brittiläisen C. H. Doddin antamaa panosta vertaustutkimukseen sekä hänen tulkintaansa Vertauksesta viinitarhan vuokraajista.

3.2.2. C.H. Dodd

Tekijästä

Charles David Dodd (1884-1973) kuuluu 1900-luvun merkittävimpiin brittiläisiin UT:n tutkijoihin ja kirjoittajiin, jolla on ollut vahva vaikutus kansainvälisessä tutkimuskentässä. Dodd loi käsitteen toteutunut eskatologia (realized eschatology). Hän myös nosti sanan kerygma UT:n tutkimuksen keskiöön, missä molemmat ovat pysyneet jo yli puoli vuosisataa.¹¹⁹

Dodd oli professorina Oxfordin, Manchesterin ja Cambridgen yliopistossa. Eläkkeellä ollessaan hän toimi ekumeenisessa työryhmässä, joka toteutti *New*

¹¹⁷ Baird 2013, 27-35.

¹¹⁸ Baird 2013, 8-16.

¹¹⁹ Dodd (s.a.).

English Bible -nimellä tunnetun raamatunkäännöksen.¹²⁰ Doddin tärkeimmät teokset ovat *The Meaning of Paul for Today* (1920/1958) ja *The Founder of Christianity* (1970). Doddin mukaan UT:ssa näkyy VT:n julistuksen täyttymys. Hänen mukaansa raamatullisen tutkimuksen metodi on kehittynyt varhain. Siinä valittiin profeettojen ja psalmien avainsäkeitä, jotka vastasivat VT:n kokonaisuuksia. Tämä tuli Doddin mukaan muodostamaan: ”koko kristillisen teologian perustuksen.”¹²¹

Doddin mukaan UT:n perustana on evankeliumin todistus. Jumala on täyttänyt VT:n lupaukset. Jeesus syntyi, eli ihmisten keskellä, kärsi ristinkuoleman, heräsi kuolleista ja nousi taivaaseen. Pyhä Henki vuodatettiin. *Kerygmatic unity* UT:ssa on osoittautunut vaikuttavaksi.¹²²

Baird toteaa Doddin olleen yksi merkittävimmistä UT:n tutkijoista 1900-luvun alkupuolella. ”Hän yhdisti luonnollisen teologian historian teologisen ymmärryksen kanssa, hän todisti eskatologian, joka toteutui historiassa ja ilmeni kerygmassa – UT:n keskeisessä sanomassa.” Bairdin mukaan Dodd rakensi kattavan synteetin: ”...tradition, lähteet, Jeesuksen elämän, Paavalin teologian, Johanneksen ilmestyksen – yhden majesteettisen lasimaalausikkunan, jonka läpi Jumalan valo valaisi ihmiskunnan elämää.”¹²³

Vertaustutkimuksesta

C. H. Dodd käsittelee alun perin vuonna 1935 ilmestyneessä teoksessaan ”*The Parables of the Kingdom*” huolellisesti vertaustutkimuksen kehitystä ja yksittäisiä Jeesuksen vertauksia. Työssään on ollut käytettävissä painos vuodelta 1946. Dodd jatkaa vertaustutkimusta Jülicherin osoittamaan suuntaan. Hänen mukaansa Jülicher oli merkittävä vertaustutkimuksen uudistaja, mutta tämä jätti kuitenkin Doddin mukaan uudistuksen kesken.

Dodd jakaa vertaukset kolmeen tasoon. Aluksi vertaus on pelkkä kielikuva, joka kiinnittää kuulijan huomion lennokkuudellaan tai omituisuudellaan, ja aktivoi hänen omaa ajatteluaan.¹²⁴ Dodd ottaa esimerkkejä Jeesuksen vertauksista. ”Ei kaupunki voi pysyä kätöksässä, jos se on ylhäällä vuorella.” Yksityiskohdan lisäyksellä siitä muodostuu kokonainen kuva. ”Eikä lamppua, kun se sytytetään, panna vakan alle, vaan lampunjalkeaan. Siitä sen valo

¹²⁰ Dodd (s.a.).

¹²¹ Evans 1992a. 179-81.

¹²² Baird 1992, 180.

¹²³ Baird, 2013, 52.

¹²⁴ Dodd 1946, 16

loistaa kaikille huoneessa oleville.” (Matt. 5:14-15). Kun kuvaan lisätään yksityiskohtia, siitä muodostuu kokonainen kertomus, kuten vertauksissa kadonneesta lampaasta tai kadonneesta rahasta. Yhteistä näille Doddin mukaan on pyrkimys antaa mahdollisimman selkeä kuva tilanteesta tai tapahtumaketjusta ja näin herättää kuulijan kiinnostus asiaan.¹²⁵

Realistisen vertauksen kuulija tekee omat tulkintansa vertauksen yksityiskohdista. Jos hän tekee ne oikein, hän näkee Doddin mukaan niiden toisen merkityksen. Jeesuksen vertauksien realismi antaa meille todenmukaisen kuvan Rooman valtakunnassa sijaitsevan pienen kaupungin elämästä. Lisäksi vertaukset pyrkivät kertomaan, että Jumalan valtakunta toimii samalla tavalla kuin näkemämme luonto ja ihmiset. Tästä syystä Jeesus ei nähnyt tarpeelliseksi sepittää keinotekoisia vertauskuvia niistä asioista, joista hän halusi opettaa.¹²⁶

Sen sijaan allegoria on Doddin mukaan kuvaus tietystä asiasta, joka pyritään oppimaan toisen asian perusteella. Vertauksessa on väite, joka johdattaa kuulijan tekemään päätöksen ja sen pohjalta tekemään ratkaisun esillä olevassa asiassa. Dodd nostaa esille VT:n puolelta kertomuksen kuningas Daavidista ja profeetta Naatanista. Kuultuaan kertomuksen kuningas Daavid julistaa kuolemantuomion karitsan varastaneelle, jolloin Naatan sanoo: ”Sinä olet se mies.” Jeesus käyttää vastaavassa tapauksessa kysymystä: ”Mitä arvelette? (Matt. 18:12-)¹²⁷

Myös Dodd painottaa, että enää ei ole mahdollista selvittää, mitkä sanat tarkasti ottaen kuuluvat tiettyyn Jeesuksen vertaukseen. Silti voidaan kuitenkin nähdä, miten Jeesuksen aikana eläneet ihmiset ovat ymmärtäneet sen. On myös perusteita siihen näkemykseen, että tietyn vertauksen tulkinnan on tehnyt evankelista tai henkilö, joka edusti tuon ajan kristillisen kirkon eksegeesiä. Joissakin tapauksissa vertauksen sovellukset eroavat toisistaan eri evankeliumeissa. Tällöin on todennäköistä, että molemmat versiot ovat myöhempiä lisäyksiä.¹²⁸ Vertaukset ovat Doddin mukaan pääsääntöisesti mielikuvitusta kiehtovia ja mieleenpainuvia ja tästä syystä hän pitää niitä

¹²⁵ Dodd 1946, 17-18.

¹²⁶ Dodd 1946, 23.

¹²⁷ Dodd 1946, 23.

¹²⁸ Dodd 1946, 23.

autenttisina.¹²⁹ Sen sijaan tutkijoiden piirissä ei ole yksimielisyyttä vertausten tulkinnasta.

Dodd viittaa kirkon vuosituhantiseen tulkintaperinteeseen, jolloin ”jokainen käsite oli idean salakirjoitusviesti, niin että kokonaisuus piti purkaa käsite käsitteeltä.”¹³⁰ Vasta Jülicher osoitti kriittisen menetelmänsä avulla, miten vertaukset eivät sopineet allegoriseen tulkintaan.¹³¹ Markus on tallettanut Jeesuksen perustelun vertauksista opetuslapsilleen (Mark 4:11-20). Doddin mukaan vain ei-juutalaisessa, hellenistisessä kulttuurissa allegorisesti tulkitut myytit olivat yleisiä. Varhaiskirkon opettajat pyrkivät käyttämään samoja malleja, mistä syystä vertausten tulkintatraditio kehittyi väärään suuntaan.¹³²

Dodd kuvailee vertauksia ”sen mielen luonnollisina ilmaisuina, joka näkee totuuden konkreettisissa kuvissa mieluummin kuin abstraktioissa.”¹³³ Hän ottaa esille useita esimerkkejä evankeliumeista, kuten lainopettajan vastauksen Jeesukselle: ”...ja rakastaa lähimmäistään niin kuin itseään, se on enemmän kuin polttouhrit ja kaikki muut uhrit.” (Mark. 12:33) Doddin mukaan Jeesus ei sano: ”Rikkaus on kuolemanvakava este todelliselle uskonnolle”. Sen sijaan hän sanoo: ”Helpompi on kamelin mennä neulansilmästä kuin rikkaan päästä Jumalan valtakuntaan.” (Mark. 10:25/Matt. 19:24)¹³⁴

Vertauskuva (metaphor/simile) voidaan Doddin mukaan muokata kertomukseksi (parable proper – saks. Parabel) kuvan sijaan lisäämällä siihen uusia yksityiskohtia. Doddin jaottelun kolmas ryhmä ovat täyspitkät kertomukset (novellen). Dodd tekee vertausten jaon karkeasti kieliopillisen testin avulla. Ensimmäisessä ryhmässä on vain yksi verbi, toisessa ryhmässä on useampi preesens -muodossa oleva verbi ja kolmannessa ryhmässä on useita mennessä aikamuodossa olevia verbejä. Dodd viittaa myös Bultmannin jaotteluun: ”Bildwörter, Gleichnisse, und Parabeln” (*Geschichte der synoptischen Tradition*, 1931, 179-222).¹³⁵ Doddin mukaan kaikkien vertaustyyppien kohdalla on kysymys samasta tavoitteesta: ”kirkastaa yksittäisen vertauksen kokonaiskuvaa ja

¹²⁹ Dodd 1946, 11.

¹³⁰ Dodd 1946, 11.

¹³¹ Dodd 1946, 11-13.

¹³² Dodd 1946, 15.

¹³³ Dodd 1946, 15-16.

¹³⁴ Dodd 1946, 15-16.

¹³⁵ Dodd 1946, 18.

tarkoitusta yksityiskohtien avulla.”¹³⁶ Sen sijaan ”allegorian yksityiskohdat muodostavat kukin erillisen kielikuvan.”¹³⁷

Dodd käy seikkaperäisesti läpi Markuksen vertausten ryhmittelyjä ja yksittäisiä vertauksia ja avaa niiden sanomaa sen ajan kuulijoille ja myöhemmin Markuksen evankeliumin lukijoille. Hänen tekstinsä on rikasta ja samalla tarkkaa kuvausta vertauksista avautuvaan elämään ja Jeesuksen toimintaan. Punaisena lankana Doddin teksteissä näkyy Jumalan rakkaus ja pitkämielisyys kansaansa Israelia kohtaan, mikä on nähtävissä kaikissa synoptisissa evankeliumeissa. Dodd käsittelee samoja teemoja kuin Jülicher ja Jeremias. Kuten toteamus, että Jeesuksen vertausten realismiin on syynä luonnollisen ja hengellisen järjestyksen vastaavuus ja sisäinen yhtäläisyys. Näin on Jumalan valtakunnassa, ja siitä syystä Jeesuksella ei ollut tarvetta kertoa keinotekoisia kuvauksia asioista, vaan inhimillisestä elämästä. Doddin esimerkki tästä on luontoon liittyvä teksti: ”Katsokaa taivaan lintuja...” (Matt 6:26-30/Lk 12:24-28).¹³⁸ Talmudin ortodoksirabbit eivät pääsääntöisesti olleet pessimistisiä apokalyptikkoja. Heidän vertauksensa ovat Doddin mukaan kuitenkin koulumaisempia ja keinotekoisempia kuin evankeliumien vertaukset.¹³⁹

Doddin mukaan Jülicher ja hänen seuraajansa ovat tehneet suuren palveluksen avatessaan vertausten tulkintaa. Yksittäisen vertauksen kertomus liittyy arkielämään ja odottaa päätöstämme. Tämä jälkeen Jülicherin metodia seuraavat päättävät vertauksen tulkinnan yleistykseen. Yleistys on Jülicherin mukaan vertauksen moraali, minkä Dodd kuitenkin kyseenalaistaa.¹⁴⁰ Hän nostaa esille muutamia vertauksia, esimerkkinä Kylväjä -vertaus (Matt. 13:3-9). Se voidaan yleistää: maanviljelyssä on paljon hukkatyötä, ja siitä huolimatta on mahdollista saada hyvä sato. Dodd jatkaa: ”Tämä tulkintametodi tekee vertauksista erittäin vaikuttavien moraalin ja uskonnollisten periaatteiden kuvauksia, mutta sen yleinen vaikutus on kiistatta melko lattea.”¹⁴¹ Evankeliumien Jeesus ei johdattanut ihmisiä kestävien moraalisten ratkaisujen pariin. Sen sijaan seuraavat Jeesuksen sanat kuvaavat hyvin häntä itseään: ”Tulta minä olen tullut tuomaan maan päälle – ja kuinka toivonkaan, että se olisi jo

¹³⁶ Dodd 1946, 18.

¹³⁷ Dodd 1946, 18-19.

¹³⁸ Dodd 1946, 21-22.

¹³⁹ Dodd 1946, 22.

¹⁴⁰ Dodd 1946, 24.

¹⁴¹ Dodd 1946, 24.

syttynyt!” (Luuk. 12:49)¹⁴² Doddin mukaan vertausten omat, voimakkaat sanamuodot kuvailevat parhaiten niiden tarkoitusta. Jeesuksen opetus ei ollut ”koulukunnan perustajan kiireetöntä ja kärsivällistä systeemin kuvausta”. Sen sijaan Jeesus oli ”päähenkilönä lyhyessä ja suunnattomassa kriisissä, jonka hänen tulonsa sai aikaan.”¹⁴³

1900 -luvun tutkimusten mukaan evankeliumien materiaaleja on aluksi välitetty pienissä, toisistaan riippumattomissa erissä, mihin näkemykseen Dodd kuitenkin esittää oman varauksensa. Lisäksi evankelistat kirjoittivat tekstinsä yli sukupolvi Jeesuksen kuoleman jälkeen. Näistä seikoista johtuen ei ole mahdollista selvittää yksittäisen vertauksen olevan historiallisesti juuri oikeassa paikassa evankeliumissa.¹⁴⁴

Dodd nostaa esille evankelistojen tekstit, joihin he ovat ehkä tahtomattaankin liittäneet vihjeen niiden soveltamisesta. Niiden alkuperästä on kuitenkin epäilyksiä. Dodd viittaa Jülicheriin ja Bultmanniin, jotka suhtautuvat sovelluksiin erittäin varauksellisesti. On sovelluksia, joista ei voida varmuudella sanoa niiden olevan peräisin varhaisimmasta traditiosta. Ne kuitenkin auttavat meitä ymmärtämään, miten ne on käsitetty vertausten esittämistilannetta lähellä.¹⁴⁵

Sovellus lienee usein evankelistan tai muun kirkon auktoriteetin lisäämä. Dodd nostaa esimerkiksi kaksi vertausta, Suolana ja valona maailmassa. Vertaus suolasta saa ristiriitaisen sovelluksen eri evankeliumeissa (Matt. 5:13/Mark. 9:50/Luuk. 14:34). Doddin mukaan Jeesuksen sovellukset olivat selkeitä. Tästä syystä joko toinen tai molemmat sovellukset ovat toissijaisia.¹⁴⁶

Dodd pyrkii selvittämään, mitkä historialliset tekijät ovat vaikuttaneet siihen, että tietyt vertaukset ovat saaneet tulkintoja, joita niille ei ole alun perin tarkoitettu. Tavoitteena on mahdollisuuksien mukaan ennallistaa vertausten esittämistilanne huolellisen tutkimuksen avulla. Siinä on syytä huomioida Doddin mukaan kaksi tekijää: Johtolankaa tulee etsiä kuulijoiden mielissä mahdollisesti olleista ajatuksista, kun he kuuntelivat Jeesuksen opetusta, ei alkukirkon kokemuksen tuottamista ideoista. Kuulijat tunsivat VT:n kertomukset, joita kertomukset viinitarhaan, viikunapuuhun, sadonkorjuuseen ja juhliin liittyen

¹⁴² Dodd 1946, 25.

¹⁴³ Dodd 1946, 25-26.

¹⁴⁴ Dodd 1946, 26-27.

¹⁴⁵ Dodd 1946, 29.

¹⁴⁶ Dodd 1946, 29.

toivat kuulijoiden mieliin. Hoskyns ja Davey ovat tutkineet aihetta (*The Riddle of the New Testament*, 177).¹⁴⁷ Lisäksi vertausten merkityksien tulee olla yhtäpitäviä Jeesuksen suorasanaisten opetusten yleiskuvan kanssa.¹⁴⁸

Jeesuksen vertauksista osa alkaa esittelyllä, jossa ilmaistaan eri sanamuodoin ajatus: ”Jumalan valtakunta on kuin...” Markuksen evankeliumissa on kaksi näin esiteltyä vertausta, Itsestään kasvava vilja (Mark. 4: 26-29) ja Sinapinsiemen (Mark. 4: 30-34). Doddin mukaan on perusteltua ajatella, että nämä esittelyt olivat jo mukana Q-lähteessä. On mahdollista, että Matteus itse on lisännyt esittelyn joihinkin vertauksiin, mikä sopisi evankelistojen tietynasteiseen vapaaseen muokkaustyyliin heidän kirjoittaessaan evankeliumeja. Doddin mukaan on varmaa, että Jeesus käytti vertauksissaan ”Jumalan Valtakunnan salaisuutta” (Mark. 4:11). Doddin mukaan siitä on viitteitä myös muissa vertauksissa.¹⁴⁹ Hän käy teoksessaan tästä näkökulmasta seikkaperäisesti läpi eri vertauksia.¹⁵⁰ Toinen keskeinen teema Doddin teoksessa on ”Ihmisen Pojan päivä”. Hän viittaa Q-lähteeseen, jossa käytetään tuomiopäivästä useita eri nimityksiä: ”Tuomio”, ”Tuomiopäivä” tai ”Se päivä”.¹⁵¹ Siirrymme nyt käsittelemään Doddin tulkintaa viinitarhan vuokraajat -vertauksesta.

Vertaus Valtakunnasta

Dodd toteaa Jeesuksen Vertauksen viinitarhan vuokraajista (Mark. 12:1-12) olevan erittäin vaikeatulkintainen. Hän viittaa Jülicheriin¹⁵² ja tämän seuraajiin, joiden mukaan tämä vertaus on peräisin varhaiskirkolta ja liittyy Jeesuksen kuolemaan. Dodd ei kuitenkaan jaa tätä näkemystä. Hänen mukaansa ”...se on kärsinyt tietyn määrän laajentamista, mutta kertomus on päälinjauiltaan kaikin tavoin luonnollinen ja realistinen.”¹⁵³ Vertauksessa maanomistaja vuokraa viinitarhan ja odottaa saavansa vuokranmaksun viinitarhan tuotteiden muodossa, kuten tuona aikana oli tapana.¹⁵⁴ Palvelijat palaavat tyhjin käsin. Lopulta maanomistaja lähettää oman poikansa hoitamaan asian, mutta vuokraviljelijät,

¹⁴⁷ Dodd 1946, 32.

¹⁴⁸ Dodd 1946, 32.

¹⁴⁹ Dodd 1946, 32-33.

¹⁵⁰ Dodd 1946, 34-80.

¹⁵¹ Dodd 1946, 81-110.

¹⁵² Dodd 1946, 124. Jülicherin teoksessa *Gleichnisreden Jesu II*, 1910, 385-406 hänen mukaansa on mahdollista, että Jeesus on saattanut kertoa vertauksen pahoista viinitarhureista, ja tästä vertauksesta saatetaan löytää jälkiä jakeista 1 ja 9. Käytettävissä ei kuitenkaan ole kuin yksi lähde, Markus.

¹⁵³ Dodd 1946, 124.

¹⁵⁴ Dodd 1946, 125. Dodd viittaa tuon ajan tavanomaisiin sopimuksiin teoksessa *Oxyrhynchus Papyri*, 1631, 1689, 1968.

tavoitellessaan viinitarhan anastusta, tappavat pojan ja heittävät ruumiin ulos viinitarhasta.

Dodd huomauttaa, että meidän on syytä muistaa Palestiinan ja erityisesti Galilean olosuhteet Jeesuksen aikana. Juudas Galilealaisen kapinan jälkeen vuonna 6 j.Kr. alue pysyi osin taloudellisista syistä levottomana.¹⁵⁵ Suuret maa-alueet olivat ulkomaalaisten omistuksessa. Korkeasti verotettuina pienviljelijät menettivät vähitellen pikkutilansa näille rahanlainajille. Tämä kehitys lisäsi tyytymättömyyttä ja samalla herätti vahvoja kansallisia tunteita. Doddin mukaan tämä on luonnollinen kehityskaari puolen vuosisadan aikana ennen juutalaiskapinaa vuonna 66 j.Kr.¹⁵⁶

Vertauksen lopussa on Jeesuksen kysymys: ”Mitä viinitarhan omistaja nyt tekee?” (Mark. 12:9) Tai toisin sanoin: ”Mitä nämä miehet ansaitsevat?” Kuulijakunta odottaa ankaraa rangaistusta viinitarhureille.¹⁵⁷ Doddin mukaan vertauksen sovellus avautuu Jesajan viinitarha -kertomuksesta (Jes 5:1-2). Juutalaiset tiesivät, että Israel on Jumalan viinitarha. Doddin mukaan Israelin johto toimii väärin. Nämä tunnistivat, että Jeesus puhui heistä (12:12).¹⁵⁸

Jeesus vastasi poikkeuksellisesti omaan kysymykseensä: ”Hän tulee ja ottaa nuo viljelijät hengiltä ja antaa viinitarhansa toisille.” (12:9) Doddin mukaan tämä jae päättää koko kertomuksen, koska se on yhdenmukainen Jeesuksen muiden opetusten kanssa. Vertauksen lopputuloksena hengellinen johtajuus siirtyi juutalaisten johdolta Jeesuksen apostoleille. Johdon rankaiseminen tapahtui kuitenkin vasta Jerusalemin temppelin tuhoamisen yhteydessä 66 j.Kr. Markuksen evankeliumi lienee kirjoitettu ennen tätä tapahtumaa.¹⁵⁹ Koska Jeesus ei yleensä vastannut vertausten lopussa esittämiinsä kysymyksiin, Dodd on epävarma, kuuluuko jakeen 9 loppuosa alkuperäiseen traditioon.¹⁶⁰

Dodd viittaa Matteuksen evankeliumiin, jossa tämä panee kuulijakunnan vastaamaan: ”Hän antaa noille pahoille pahan lopun ja vuokraa tarhan toisille viljelijöille, jotka toimittavat hänelle kuuluvan sadon määräaikaan.” (Matt. 21:41). Jeesus antaa tarkan sovelluksen: ”Tämän takia minä sanon teille, että Jumalan valtakunta otetaan teiltä pois ja annetaan kansalle, joka tekee sen hedelmiä.”

¹⁵⁵ Dodd 1946, 125. Dodd viittaa F. C. Grantin teokseen *The Economic Background of the Gospels* (Oxford University Press, 1926).

¹⁵⁶ Dodd 1946, 125-26.

¹⁵⁷ Dodd 1946, 126.

¹⁵⁸ Dodd 1946, 126-27.

¹⁵⁹ Dodd 1946, 127.

¹⁶⁰ Dodd 1946, 126-27.

(Matt. 21:43) Doddin mukaan vertauksessa voidaan nähdä vihje roomalaisten hyökkäyksestä Jerusalemiä vastaan. Samoin vertauksen lopussa Doddin mukaan on ”varmasti oppi Israelin hylkäämisestä ja pakanoiden valitsemisesta, kuten näemme muissa UT:n osissa.”¹⁶¹

Dodd nostaa esille synoptisissa evankeliumeissa vertauksen sovelluksessa olevan viittauksen VT:n puolelle: ”Kivi, jonka rakentajat hylkäsivät, on nyt kulmakivi.” (Mark. 12:10/Matt. 21:42/Luuk. 20:17) Luukas jatkaa: ”Kuka ikinä tähän kiveen kaatuu, se ruhjoutuu, ja kenen päälle tämä kivi kaatuu, sen se murskaa.” (Luuk. 20:18)¹⁶² Nämä seikat vahvistavat Doddin mukaan kirkon arvostavaa suhtautumista tähän vertaukseen, ja selittävät osaltaan, miksi kirkko pyrki rajaamaan sen tulkinnan epäilysten ulottumattomiin.¹⁶³

Doddin mukaan jo vertauksen varhaisessa kanonisessa muodossa lienee tapahtunut ”peukalointia”, jolla on haluttu painottaa sen moraalialia. Markuksen versio tarjoaa Doddin mukaan allegorisen tulkinnan, jossa ”palvelijat” vastaavat profeettoja ja ”rakas poika” Jeesusta. Dodd kuitenkin nostaa kaksi tekijää, jotka ovat erityisen kyseenalaisia.¹⁶⁴ Maanomistajan lähettämien palvelijoiden lukumäärää on saatettu suurentaa, koska Jumala lähetti monia marttyyrikuoleman kokevia profeettoja Israelin kansalle. Dodd pohtii mahdollisuutta poistaa yksi jae (Mark. 12:4), jolloin palvelijoista muodostuisi kolmen nouseva sarja: palvelija, toinen palvelija, rakas poika. Doddin mukaan Jeesuksen vertauksissa on paljon yhteistä kansantarinoiden kanssa.

Doddin mukaan ”rakkaan pojan” murha on liian ilmeinen reflektio alkukirkon teologiaan ja tästä syystä sitä ei voitaisi lukea kuuluvaksi alkuperäiseen vertaukseen. Toisaalta kuitenkin kertomuksen juonen kehittälyssä on osoitettava Doddin mukaan ”painokkaasti vuokraajien pöyristyttävä niskoittelu”, mikä onnistuu maanomistajan ”ainoan” tai ”suosikkipojan” avulla.¹⁶⁵ Pojan murha ei paljasta tapaa, jolla Jeesus kuoli. Dodd viittaa Matteukseen, jonka kuvauksessa poika karkotetaan ensin viinitarhasta ja vasta sitten tapetaan. Samoin

¹⁶¹ Dodd 1946, 127-28.

¹⁶² Dodd 1946, 128.

¹⁶³ Dodd 1946, 128.

¹⁶⁴ Dodd 1946, 128-29.

¹⁶⁵ Dodd 1946, 129-30. Dodd viittaa agapetos -sanaan, joka on käännetty sekä ”rakas” että ”ainoa”. Lisätietoja C. H. Turner: J.T.S. xxvii., 113-.

tapahtui Jeesukselle: ”Siksi myös Jeesus kärsi ja kuoli kaupunginportin ulkopuolella...” (Hepr 13:12). Markus ei anna tätäkään vihjettä.¹⁶⁶

Dodd kuvailee, miten: ”Vertaus seisoo sen tähden omilla jaloillaan dramaattisena kertomuksena, kutsuen kuulijoita antamaan tuomion, ja tuomion soveltaminen on kyllin selkeä, ilman mitään yksityiskohtien allegorisointia.”¹⁶⁷ Vastaavasti Jeesus näkee Doddin mukaan tehtävänä Jumalan ja juutalaisen kansansa välisen selvittelyn huipentuman. Syyllisyys vanhurskaan veren vuodattamisesta Abelista Sakariakseen asti tulisi tuon sukupolven kannettavaksi.¹⁶⁸ Markus on sijoittanut tämän vertauksen kärsimyskertomuksen alkuun, joka on Doddin mukaan historiallisesti sille sopivin paikka. Saavuttuaan Jerusalemiin Jeesus on puhdistanut temppelin ja haastanut sen asukkaat näkemään tehtävänsä profeetallisen luonteen. Hän huudahtaa: ”Jerusalem, Jerusalem! Sinä tapat profeetat...” (Matt. 23:37). Tämä vertaus ei ole allegoria, vaan kuvaus todellisesta tilanteesta.¹⁶⁹

Näin tulkittuna Vertaus viinitarhan vuokraajista selventää Doddin mukaan Jeesuksen puheita omasta tulevasta kuolemastaan ja juutalaisia kohtaavasta katastrofista. Vertauksessa tapahtumat saavat moraalisen tuomion. Sen lisäksi siinä voidaan nähdä ennustus Jeesuksen kuolemasta ja hänen surmaajiaan kohtaavasta tuomiosta. Ennustukset tulee ymmärtää Doddin mukaan tässä merkityksessä.¹⁷⁰ Tämä vertaus on aito ”vertaus Valtakunnasta”, koska se Doddin mukaan ”osoittaa kohti lopullista kriisiä Jumalan ja hänen kansansa välisessä suhteessa.”¹⁷¹

4. Tutkijoiden uusi sukupolvi nousee

4.1. Eurooppalainen Uuden testamentin tutkimus

Brittiläisten ja amerikkalaisten tutkijoiden vakiinnuttamat keskeiset opit joutuvat 1900 -luvun loppupuolella William Bairdin mukaan hyökkäyksen kohteeksi: Markuksen ensisijaisuus, Q:n olemassaolo, historiallinen Jeesus, Ihmisen Poika – Kärsivä Palvelija Messias ja liberaali Paavali.¹⁷²

¹⁶⁶ Dodd 1946, 129-30.

¹⁶⁷ Dodd 1946, 130.

¹⁶⁸ Dodd 1946, 130.

¹⁶⁹ Dodd 1946, 130-31.

¹⁷⁰ Dodd 1946, 131.

¹⁷¹ Dodd 1946, 131-32.

¹⁷² Baird 2013, 53.

Baird nostaa esille useita muutostekijöitä, jotka vaikuttavat UT:n tutkimukseen eri puolilla maailmaa. Saksalainen UT:n tutkimus jatkuu voimakkaana. Sille on ollut ominaista tutkimustulosten julkistaminen joko monografioina tai eri sarjoissa muun tutkimusyhteisön arvioitavaksi. Eri maiden tutkijoiden yhteistyössä kirjoittamien artikkelikokoelmien määrä kasvaa vähitellen. Sitä edesauttaa myös tietotekniikan kehittyminen vuosisadan loppua kohti.

Eurooppalaiset tutkijat löytävät vähitellen tien Yhdysvaltoihin eri tutkimusjärjestöjen¹⁷³ vuosittaisiin kansainvälisiin konferensseihin. Amerikkalaisten ylioppilaiden perinteinen vuoden tai kahden opiskelu Göttingenissä, Heidelbergissä tai Tübingenissä sen sijaan hiipuu, mikä näkyy usein aikaisempaa kaventuneempana klassisten kielten ja muiden tutkimuskielten osaamisena.¹⁷⁴ 1900 -luvun puolivälin tutkijat käyttävät edelleen historiallis-kriittistä metodia tutkimuksissaan, mutta näköalat tutkimuksessa laajenevat, kun mukaan tulee uusia tutkimussuuntia, kuten sosiologia ja lingvistiikka.

Baird nostaa esille kyseisen ajan historiallis-kriittistä metodia käyttävien tutkijoiden huomattavasti toisistaan eroavat tutkimustulokset. Kun juutalaisuuden tutkijat ovat eri mieltä käyttämiensä lähteiden kanssa, tulokset voivat olla jopa täysin päinvastaisia. Tämä johtuu Bairdin mukaan heidän ennakko-odotuksistaan, vaikka suurin osa väittää toimivansa objektiivisina historian tutkijoina. Haasteena on se, että ”ei-kristittyjen tulisi kyetä ymmärtämään kristillisiä dokumentteja ja vastaavasti ei-juutalaisten tulisi kyetä ymmärtämään juutalaisia lähteitä.”¹⁷⁵

Toisen maailmansodan jälkeen suhtautuminen juutalaisuuteen muuttui holokaustin kauhujen tultua valoon sodan päättymisen jälkeen. Bairdin mukaan UT:n tutkijat kiinnostuvat tutkimaan juutalaisuutta sen omista lähtökohdista käsin.¹⁷⁶ Jeesus on juutalainen ja tietoinen messiaanisesta tehtävästään. Tästä syystä tutkijoiden on Bairdin mukaan tarpeen ottaa huomioon hänen juutalainen taustansa tulkitakseen oikein hänen julistamaansa eskatologista Jumalan Valtakuntaa. Uutta valoa tähän ovat tuoneet juutalaiset tutkijat, jotka tutkivat Jeesusta UT:n valossa. Bairdin mukaan he ovat tietoisia siitä, että Jeesus on

¹⁷³ Baird 2013, 53, 445-54; Bairdin mainitsemia tunnetuimpia kansainvälisiä, UT:n tutkimukseen liittyviä järjestöjä: The Society of Biblical Literature, SBL, perustettu 1880; The Catholic Biblical Association, CBA, perustettu 1936; Studiorum Novi Testamenti Societas (SNTS), perustettu 1938.

¹⁷⁴ Baird 2013, 589.

¹⁷⁵ Baird 2013, 324.

¹⁷⁶ Baird 2013, 279.

kristityille Messias, mikä on erottava tekijä kristinuskon ja juutalaisuuden välillä.¹⁷⁷

Vuosisadan jälkipuoliskon tunnetuimpia UT:n tutkijoita on saksalainen Martin Hengel. Kristittyjen tutkijoiden joukkoon nousi vähitellen myös juutalaisia UT:n tutkijoita, joita edustaa työssäni Wienissä syntynyt, Israelissa elämäntyönsä tehnyt David Flusser.

4.1.1. David Flusser

Tekijästä

Kansainvälisesti tunnettu David Flusser (1917-2000) on työskennellyt varhaiskristillisyyden ja toisen tempelin ajan juutalaisuuden professorina Jerusalemin heprealaisessa yliopistossa yli viisi vuosikymmentä. Kielellisesti erittäin lahjakkaana, hän perehtyi 26 kieleen ja piti luentoja yhdeksällä eri kielellä. Hän on tullut tunnetuksi Kuolleenmeren kirjakääröjen kääntämisestä heprean kielestä kreikan kielelle.¹⁷⁸

Flusserin ehkä tunnetuin teos on alun perin saksan kielellä vuonna 1968, ja heti perään seitsemällä muulla kielellä julkaistu *Jesus*. Noin 30 vuotta myöhemmin teoksesta ilmestyi korjattu ja laajennettu painos yhteistyössä R. Steven Nottleyn kanssa. Tämä alun perin vuonna 1997 ilmestynyt teos on ollut käytettävissä työssäni (vuodelta 1998). Toinen UT:n tutkimuksessa merkittävä teos on vuonna 1988 ilmestynyt *Judaism and the Origins of Christianity*. Siinä Flusser käsittelee kolmea aihealuetta: ”Kuolleenmeren kirjakääröt ja Uusi testamentti;”¹⁷⁹ ”Juutalainen ja kristillinen apokalypsia;”¹⁸⁰ ja ”Muinainen juutalaisuus ja kristinusko.”¹⁸¹

Uuden testamentin tutkimuksesta

Flusserin tutkimuskohteena *Jesus* -teoksessa on UT:n neljän evankeliumin valossa avautuva Jeesuksen elämä. Hän käy läpi Jeesuksen julkisen toiminnan yksityiskohtaisesti evankeliumien esittämässä järjestyksessä mahdollisuuksien mukaan. Hän arvioi evankeliumitekstien välillä olevia yhtäläisyyksiä, eroja, lisäyksiä ja poistoja. Hän viittaa heprealaiseen Raamattuun, rabbiiniseen kirjallisuuteen, apokryfisiin kirjoihin, pseudepigraafiseen kirjallisuuteen sekä

¹⁷⁷ Baird 2013, 324-25.

¹⁷⁸ Jerusalem 2015.

¹⁷⁹ Flusser 1988, 1-225.

¹⁸⁰ Flusser 1988, 227-465.

¹⁸¹ Flusser 1988, 467-653.

Kuolleenmeren kirjakkääröihin. Josefuf Flaviuksen teokset¹⁸² ja Filon ovat myös Flusserin keskeisiä tietolähteitä.¹⁸³ Erityisesti hänen kielellinen lahjakkuutensa aramean, heprean ja kreikan kielissä tulee esille tutkimuksen yksityiskohdissa. Tutkimuksessaan Flusser osoittaa, miten Jeesuksen elinympäristöön kuului olennaisesti rabbiininen juutalaisuus ja miten Jeesus pysyi loppuun asti juutalaisena.

Teoksessaan *Judaism* Flusser nostaa esille juutalaista ajattelua, jossa Vertauksen viinitarhan vuokraajista tavoin ”poika” saa suuremman arvon kuin ”palvelijat.” Juutalaisten keskustellessa heprealaisen Raamatun henkilöistä he antavat Messiaalle kaikkein suurimman arvon eli korkeimman aseman.¹⁸⁴ Flusser selvittää perusteellisesti myös juutalaisuudessa esiintyvää käsitettä ”messianologia” (Messianology) ja ”kristologia” (Christology).¹⁸⁵ Hänen lyhyessä tekstissään koskien Jeesuksen Vertausta viinitarhan vuokraajista Flusser antaa alkuperäisenä tulkintana:

Viinitarha on Israel (Jes. 5:7), pahat työntekijät ovat (saddukealainen) johtoporras ja viinitarhan omistaja tulee ja tappaa nämä vuokraajat ja antaa viinitarhan toisille (Luuk. 20:15-16). Matteuksen mukaan viinitarha symboloi Jumalan Valtakuntaa, jossa hänen valituillaan on paikka ja siksi hän lisäsi Jeesuksen sanoihin: ”Tämän takia minä sanon teille, että Jumalan valtakunta otetaan teiltä pois ja annetaan kansalle, joka tekee sen hedelmiä” (Matt. 21:43). Kun tiesin vähemmän Matteuksesta ja hyväksyin yleisen käsityksen että hän oli juutalaiskristitty, kallistuin uskomaan, että ”kansalle, joka tekee sen hedelmiä” olivat pakanoita, mutta itse asiassa mikä tahansa muu tulkinta on väkinäistä. Joilta otetaan pois Jumalan Valtakunta ovat samanlaisia kuin Israel, ”joiden oli määrä periä valtakunta”, jotka jätetään sieltä pois ja heitetään helvettiin. He ovat vastakohtana siihen kansaan nähden, jolle Kuningaskunta annetaan, nimittäin pakanakristityt.¹⁸⁶

Flusser jatkaa pohdintaa, oliko Matteus todella juutalaiskristitty ja tulee siihen johtopäätökseen, ettei hän ollut. Sen sijaan hän oli pakanakristitty, joka kirjoitti evankeliuminsa Jerusalemin temppelin hävityksen jälkeen. Perusteluina Flusser esittää muun muassa, että vain Matteuksen evankeliumissa koko Israel siirretään pois pakanoiden tullessa sen sijaan, Matteus käyttää arkista kreikan kieltä niissä kohdissa, joissa hänellä ei ole kirjallista lähdettä, eikä Flusser myöskään havaitse evankeliumitekstissä kreikankielisen Raamatun tuntemusta.¹⁸⁷ Flusser pyrkii

182 Flusser 1993, 14-15; Flusser 1998.

183 Flusser 1998, 18-174.

184 Flusser 1988, 261-62.

185 Flusser 1988, 246-79.

186 Flusser 1988, 558.

187 Flusser 1988, 558-60.

selvittämään myös juutalaisuuden ja varhaiskristillisyyden eroamista toisistaan ja siihen vaikuttavia tekijöitä.¹⁸⁸

Flusser solmi opetuksen, tutkimustyön ja laajan kirjallisen tuotannon avulla yhteyksiä kansanväliseen UT:n tutkijayhteisöön. Monet tutkijat arvostivat hänen syvällistä juutalaisuuden tuntemustaan. Flusser suhtautui myönteisesti kristinuskoon ja osoitti tutkimuksissaan, että juutalaisuudessa ja kristinuskossa on paljon yhteistä.¹⁸⁹

4.1.2. Martin Hengel

Tekijästä

Martin Hengel (1926-2009) kuului aikansa tunnetuimpiin saksalaisiin tutkijoihin, joka toimi uskonnonhistorian professori Erlangenissa ja Tübingenissä ja joka oli tuottelias kirjailija ja tutkija. Hengelin tutkimusalueita olivat rabbiininen juutalaisuus, Uusi testamentti ja varhaiskristillisuus. Hengelin englanniksi käännettyjen julkaisujen kautta hänen tutkimuksensa tavoittavat kansainvälisen tutkimusyhteisön. Apostolien tekojen osalta hän on keskittynyt Paavalin Damaskoksen ja Antiokian väliseen aikaan, jota hän kutsuu ”tuntemattomiksi vuosiksi.” (*Acts and the History of Earliest Christianity* (Philadelphia: Fortress Press, 1980)).¹⁹⁰

Hengelin varhaisiin tutkimuksiin kuuluu seloottien liikkeen toiminnan tutkiminen Herodeksen ajasta juutalaissotaan asti (6-70 j.Kr.). Flavius Josefuksen teoksissa on arvokasta tietoa tähän aiheeseen liittyen. Hengelin mukaan myös Simon, yksi Jeesuksen opetuslapsista, kuuluu tähän liikkeeseen (Luuk. 6:15) ja että Jeesus tämän liikkeen mahdollisena kannattajana on luovutettu roomalaisten käsiin. Hengelin tärkeimpiin teoksiin kuuluu *Judentum und Hellenismus: Studien zu ihrer Begegnung unter besonderer Berücksichtigung Palästinas bis zur Mitte des 2 Jh. c. Chr.*, 2 vols., 2d ed. WUNT 10 (Tübingen: Mohr (Paul Siebeck), 1973), jonka John Bowdenin englanninkielinen käännös *Judaism and Hellenism* ilmestyi vuonna 1974. Siinä Hengel valottaa Lähi-idän ”varhaiskristillisyyden sosiaalisia, uskonnollisia ja historiallisia taustoja.”¹⁹¹ Hänen mukaansa hellenismi on saanut kuitenkin jalansijaa vain kaupunkien yläluokkalaisten parissa.

¹⁸⁸ Flusser 1988, 617-44.

¹⁸⁹ Guardian 2000.

¹⁹⁰ SBL 2020; Baird 2013, 310.

¹⁹¹ Baird 2013, 311-12.

Hengel käsittelee Jeesuksen Vertausta viinitarhan vuokraajista vuonna 1968 ilmestyneessä artikkelissaan *Das Gleichnis von den Weingärtnern Mc 12:1-12 im Lichte der Zenonpapyri und der rabbinischen Gleichnisse* (ZNW 59 1968, 1-39), jota käytän työssäni.

Vertaustutkimuksesta

Hengel käyttää tutkimuksissaan historiallis-kriittistä metodologiaa. Hengelin mukaan ”ainoa tarkoituksenmukainen eksegeesi on se, joka tekee oikeutta tekstile (ja sen sisällölle).”¹⁹² Hengel suhtautuu kriittisesti oman aikansa tieteeseen, mistä syystä ”tutkijoilta puuttuu historian tuntemus ja vähäinen kiinnostus siihen, ja he ovat ennen kaikkea aivan liian tietämättömiä menneisyyden perinnöstä, olipa kyseessä sitten Vanha testamentti ja juutalaisuus, tai kreikkalais-roomalainen antiikin aika.”¹⁹³

Hengel suosii uusien tutkimusmenetelmien käyttöä. Hän huomauttaa, miten vallalla oleva analyttinen skeptisyys ei kuitenkaan edistä historiallista ymmärrystä, vaan pysäyttää sen lopulta. Tämän piirteen hän liittyy erityisesti niihin tutkijoihin, jotka liittävät omia käsityksiään varhaisiin lähteisiin. Konservatiiviseksi kuvattu Hengel edellyttää tieteessä yksin teologisen ja historiallisen totuuden etsimistä. Hän toteaa itse: ”Huolimatta fundamentalistien pelosta emme voi emmekä saisi pidättäytyä historiallisten metodien johdonmukaisesta käytöstä.”¹⁹⁴ Hengelin mukaan Jeesuksen ”selvästi erottuva kutsumus merkitsee sitä, ettei Jeesus sovi mihinkään sen ajan kategorioihin: rabbi, kirjanoppinut, viisauden opettaja: ’Jeesus ei kuulu mihinkään havaittavaan yhtenäiseen juutalaisuuden opetustraditioon.’”¹⁹⁵ Hengel lähtee liikkeelle tältä pohjalta käsitellessään Jeesuksen Vertausta viinitarhan vuokraajista. Lisäksi hänen mukaansa Markuksen evankeliumin tekijä on Pietarin tulkkinä toiminut henkilö. Hengel pitää evankeliumia täysin luotettavana dokumenttia.

”Mitä viinitarhan omistaja nyt tekee?”

Alkaen ”Alfred Jülicherin loistavasta analyysistä”¹⁹⁶ Hengel käy ensin läpi aikaisempien tutkijoiden käsityksiä ja tulkintoja Vertauksesta viinitarhan vuokraajista. Jülicherin mukaan kyseessä on allegorinen Israelin kansan historia. Jülicher kuitenkin ”jättää auki mahdollisuuden, että allegorian takana olisi

¹⁹² Baird 2013, 310.

¹⁹³ Baird 2013, 310.

¹⁹⁴ Baird 2013, 311.

¹⁹⁵ Baird 2013, 315.

¹⁹⁶ Hengel 1968, 1.

Jeesuksen aidon vertauksen jäänteitä, joita tosin ei enää pystytä rekonstruoimaan.¹⁹⁷

Hengel nostaa vielä esille samaa näkemystä tukevat tutkijat: Loisy, Bousset, Bultmann ja Hahn. Poikkeuksen muodostaa Dodd, jonka näkemyksen mukaan kyseessä on luonnollinen ja realistinen vertaus. Jeremias kehittää tätä tulkintaa edelleen. Kümmel taas huomioi, miten Luukas on toimittanut Markukselta peräisin olevaa vertausta.¹⁹⁸

Uutta valoa evankeliumitutkimuksen tuo täysin realistisen Tuomaan evankeliumin löytyminen. Hengel nostaa esille laajan, tutkijoiden parissa käydyn keskustelun ja miten tekstilöytö on vahvistanut erityisesti Doddin päätelmiä.¹⁹⁹ Tuomaalta puuttuu Markuksen vertauksen loppuosa, kuten palvelijoiden rankaiseminen. W. Schrage tuo lisää valoa tutkimukseen ”verratessaan koptinkielistä Tuomaan evankeliumia ja synoptisten evankeliumien sahidinkielistä käännöstä ja osoittaessaan ensiksi mainitun olevan tästä riippuvainen ja kokonaisuudessaan pikemminkin kuvaavan myöhäistä sekamuotoa.”²⁰⁰ Tradition historian kannalta Hengel päätelee, että Markuksen evankeliumi on mitä ilmeisimmin vanhin evankeliumi.²⁰¹ Myös Hengelin mukaan Markuksen vertaus on kaikkein vaikeimmin tulkittavissa oleva, eikä sen merkitystä kyetä ratkaisemaan ”yksin kirjallisuuskriittisellä, historiallisen tradition analyysillä.”²⁰²

Hengel nostaa esille Zenon Papyrin ja rabbiinisen kirjallisuuden antamaa tietoa, joka edesauttaa tutkijoita kuuntelemaan Jeesuksen vertauksia paremmin sen ajan ihmisten tavoin. Uuden viinitarhan oikeudellinen asema on ongelmallinen, koska kalliin investoinnin jälkeen ensimmäinen kunnan sato on odotettavissa vasta 4-5 vuoden kuluttua. Maanomistajan velvollisuus on maksaa palkkaa työntekijöille tänä aikana tehdystä työstä, ja tästä syystä konflikteja saattoi syntyä näiden osapuolten välillä. Markus ei kuitenkaan anna suoraa vihjettä tästä.²⁰³

Hengel käsittelee tarkemmin Zenon Papyrin löytöä, joka on Zeno -nimisen egyptiläisen virkamiehen keräämä laaja kirjallinen aineisto. Siinä on noin 40

¹⁹⁷ Hengel 1968, 2; Jülicher 1899 II, 406.

¹⁹⁸ Hengel 1968, 3-4.

¹⁹⁹ Hengel 1968, 4-5.

²⁰⁰ Hengel 1968, 5; Hengelin viittaus W. Schrage, *Das Verhältnis des Thomas-Evangeliums zur synoptischen Tradition u. zu den koptischen Evangelienübersetzungen*, BZNW 29 (1963), 137.

²⁰¹ Hengel 1968, 5.

²⁰² Hengel 1968, 9.

²⁰³ Hengel 1968, 9-10.

papyrusta, jotka koskevat Apolloniuksen Palestiinassa ja Filisteassa olevia maaomaisuuksia. Hän oli Egyptin kuningas Ptolemaios II:n (285-246 e.Kr.) oikean käsi. Zeno matkusteli noin vuoden ajan Palestiinassa ja kävi myös Galileassa olevalla maatilalla. Toisesta samalta ajalta peräisin olevasta dokumentista ilmenee, että yksittäinen maatila oli noin 17 hehtaaria, ja siinä kasvoi noin 80 000 viiniköynnöstä, minkä ylläpito edellytti noin 25 henkilötyövuotta. Säilyneestä kirjeenvaihdosta ilmenee muun muassa, millä tavalla viinitarhojen satoa kuljetettiin Egyptiin ja miten syntyneitä ristiriitatilanteita pyrittiin ratkaisemaan.²⁰⁴

4.2. Uuden testamentin tutkimus Britanniassa ja Pohjois-Amerikassa

Amerikkalainen UT:n tutkimus keskittyy erityisesti Harvardiin, Yaleen ja Chicagoon. Tutkimusta kehittävät paikalliset asiantuntijat usein yhdessä Saksasta, Britanniasta tai Skandinaviasta tulleiden tutkijoiden kanssa.²⁰⁵ Teologisen opetuksen päätarkoituksena on tuottaa teologeja eri kirkkokuntien palvelukseen ja UT:n tutkimus tukee näitä päämääriä. Käyn seuraavaksi läpi muutamia Bairdin esille nostamia teologeja.

Elisabeth Schüssler Fiorenza

Vuosisadan loppupuolella ensimmäinen Bairdin esiin nostama naistutkija on saksalaissyntyinen teologi Elisabeth Schüssler Fiorenza (1938 -), joka loi kansainvälisen professorin ja tutkijan uran muutettuaan Yhdysvaltoihin vuonna 1970. Schüssler Fiorenza kritisoi historiallis-kriittistä metodia. Hän edustaa feminististä raamatullista kritiikkiä (feminist biblical criticism).²⁰⁶ Schüssler Fiorenzan tutkimustyö on laajaa. Se kattaa mm. Raamatun ja teologian tietoteorian kysymykset, hermeneutiikan, retoriikan ja tulkinnan kysymykset. Hän on tehnyt uraauurtavaa työtä raamatuntulkinnan (biblical interpretation) ja feministiteologian aloilla.²⁰⁷

J. Louis Martyn

Yhdysvaltalainen, Yalessa vaikuttanut professori J. Louis Martyn (1925-2015) tuli tunnetuksi Johanneksen evankeliumia ja Paavalia koskevista tutkimuksistaan. Hänen pääteoksiinsa kuuluvat *History and Theology in the Fourth Gospel*, joka

²⁰⁴ Hengel 1968, 10-16; Zeno 2020.

²⁰⁵ Baird 2013, 589.

²⁰⁶ Baird 2013, 590-604.

²⁰⁷ Harvard 2020.

ilmestyi vuonna 1968, ja Paavali-tutkimukseen liittyvä *Galatians: A New Translation with Introduction and Commentary*. Martynin mukaan Galatalaiskirje on haasteellisin Paavalin kirjeistä.²⁰⁸

Leander E. Keck

Myös professori Leander E. Keck (1928-) kuului Yalessa vaikuttaneihin tutkijoihin. Hänen tutkimusalueitaan ovat UT:n tutkimuksen historia ja Paavali. Lisäksi Keck on julkaissut kaksi merkittävää teosta Jeesus-tutkimukseen liittyen: *A Future for the Historical Jesus* ja *Who is Jesus?*²⁰⁹

Victor Paul Furnish

Victor Paul Furnish (1931 -) toimi UT:n professorina, SBL:n presidenttinä ja JBL:n toimittajana, sekä Abingdon New Testament Commentaries -sarjan päätoimittajana (1988-2011). Hänen UT:n etiikkaa koskeva teoksensa *Theology and Ethics in Paul* (2009) on tutkijoiden piirissä arvioitu klassikoksi.²¹⁰

Hans Dieter Betz

Vuosisadan jälkipuoliskon viimeinen Bairdin esille nostama tutkija on Hans Dieter Betz (1931 -). Hän on alun perin saksalainen, ja toiminut vuodesta 1963 lähtien Yhdysvalloissa, Chicagossa UT:n professorina. Betz tunnetaan erityisesti hänen kolmesta kommentaaristaan: Kirje galatalaisille, Toinen kirje korinttilaisille, luvut 8-9 ja Vuorisaarna.²¹¹

Nostan seuraavaksi esille Dan O. Vian ja John Dominc Crossanin vertaustutkimuksen tuloksia ja heidän tulkintansa Vertauksesta viinitarhan vuokraajista. Käyn sitten läpi Robert W. Funkin perustaman Jeesus Seminaari - yhteisön toiminnan periaatteita. Sen jälkeen on vielä lyhyt katsaus muutamista muista vertaustutkijoista.

4.2.1. Dan O. Via, Jr.

Tekijästä

Dan O. Via (1929-2014) toimi yhdysvaltalainen UT:n professorina Durhamissa (Duke University) ja hänen tutkimusalueitaan olivat Uusi testamentti, erityisesti sen teologia ja etiikka. Hän käytti tutkimuksessaan kirjallisuuskriittistä analyysiä

²⁰⁸ Baird 2013, 604-22.

²⁰⁹ Baird 2013, 622-40.

²¹⁰ Baird 2013, 641-59.

²¹¹ Baird 2013, 659-77.

ja tutki kaunokirjallisuuden uskonnollista merkitystä. Via julkaisi 11 teosta ja osallistui useisiin yhteisjulkaisuihin.²¹²

Dan O. Via on käsitellyt Jeesuksen vertauksia alun perin vuonna 1967 ilmestyneessä julkaisussaan *The Parables. Their Literary and Existential Dimension*. Käytössä työssäni on uusintapainos vuodelta 2006.

Vertaustutkimuksesta

Dan O. Via toteaa *The Parables. Their Literary and Existential Dimension* esipuheessa Doddilla ja Jeremiaksella olevan selkeä asema Jeesuksen vertausten tulkinnassa. He lähtivät liikkeelle Jeesuksen historiallisesta tilanteesta, *Sitz im Leben*. Vian tarkoituksena ei ole palata takaisin kohti allegoriaa. Sen sijaan Jeesuksen vertaukset ovat pääosin ”kaunokirjallisia, taiteellisia teoksia.”²¹³

Via käyttää tutkimuksessa eksistentiaalistista hermeneuttista tulkintaa ja kirjallisuusanalyysiä. Hän ottaa esimerkkejä Jeesuksen kaunokirjallisista vertauksista ja selvittää niiden tapahtumat ja merkitykset. Toisin kuin C. H. Dodd, Via selvittää vasta tämän jälkeen vertausten yhteyden Jeesuksen opetukseen Jumalan valtakunnasta. Vian ryhmittely lähtee liikkeelle vertausten kerronnasta käsin, toisin kuin Joachim Jeremias.²¹⁴

Via käyttää vertausten jakoperustana yleisesti hyväksyttyä käytäntöä: vertaukset (similes), metaforat, kielikuvat, vertauskuvat (metaphors), vertaukset, vertaamiset (similitudes), vertaukset (kapeassa merkityksessä - parables) ja esimerkkikertomukset (example stories). Via viittaa tässä Jeremiakseen (*The Parables of Jesus* 1975, 20), jonka mukaan vertausten luokittelu on turhaa. Vanhassa testamentissa yksi sana *mashal* on käytössä kaikissa vertausten eri muodoissa. Via huomauttaa, että hänen tässä julkaisussa läpikäymänsä vertaukset kuuluvat kaikki vertaukset -ryhmään (parables).²¹⁵ Via nostaa vertaustutkimuksessa esille aiemmista tutkijoista nimet Dodd, Jeremias, Manson, Michaelis, Fuchs, Linnemann.²¹⁶

”Mitä viinitarhan omistaja nyt tekee?”

Via käsittelee Jeesuksen vertauksia kolmen kriteerin avulla. Ensimmäinen on historiallis-kirjallisuuskritiikki (historico-literary criticism). Joidenkin tutkijoiden mukaan Jeesuksen Vertaus viinitarhan vuokraajista on ainutlaatuinen, mikäli se on

²¹² Via (s.a.).

²¹³ Via 1967, vii-viii.

²¹⁴ Via 1967, viii.

²¹⁵ Via 1967, viii-ix.

²¹⁶ Via 1967, x.

allegoria. Koska allegorian katsotaan tulleen varhaiskirkolta, vertaus ei voi nykyisessä sanamuodossaan olla peräisin Jeesukselta. Vian mukaan voidaksemme tulkita vertaus oikein, meidän tulee päättää, onko se allegoria vai ei.²¹⁷

Vian mukaan on osoitettu, että maanomistajan ja vuokraajien välinen suhde on realistinen. Maanomistaja ei hänen mukaansa voinut palata takaisin omistamilleen maille. Näin ajattelevat myös Michaelis, Dodd ja Jeremias.²¹⁸ Vian mukaan erityisesti Markuksen version (12:1) yksityiskohdat viittaavat Jesajan kirjan (Jes. 5:1) viinitarhaan. Hänen mukaansa väittämä (Mark. 12:5b) osoittaa juutalaisten kasvavaa kapinamieltä. Markuksen käyttämä ”agapetos” -sana yhdistää vertauksen kahteen muuhun tapahtumaan Jeesuksen elämässä, kaste ja kirkastuminen (Mark. 1:11; 9:7). Vian mukaan vertaus on Jeesuksen alkuperäinen sanonta. Alkuperäisestä vertauksesta puuttui hänen mukaansa viittaus Jes 5:een, yhteenveto Mark. 12:5b, kolmannen palvelijan murha ja sana ”agapetos”.²¹⁹

Vertauksen viittaus viinitarhaan ja palvelijoiden karkea käsittely viittaavat Vian mukaan Israeliin ja sen tapaan käsitellä Jumalan lähettämiä profeettoja. Poika viittaa luultavasti Jeesuksen tulemuksen. Pahat viinitarhurit viittaavat juutalaisiin johtajiin ja heidän tapansa toimia.²²⁰

Toinen Vian käyttämä tutkimuskulma on kirjallisuus-eksistentiaalinen analyysi (Literary-existential analysis). Via nostaa esille Bairdin²²¹ näkemyksen, että maanomistaja on kertomuksen keskeisin hahmo. Sen sijaan Michaelis²²² on Vian mukaan kiinnostunein pojasta. Kertomus nostaa kuitenkin esille pahat viinitarhurit.²²³

Vertauksen alussa mies vuokraa viinitarhan ja muuttaa pois. Keskiosassa mies pyrki saamaan osuutensa maan tuotteista, jolloin näemme vuokraajien toiminnan suunnan. Vertauksen lopussa saamme nähdä vuokraajien käyttäytymisen aiheuttaman tuloksen, heidän tuhonsa.²²⁴

Via pohtii vertauksen lopun kysymystä: ”Mitä viinitarhan omistaja nyt tekee?” (Mark. 12:9) Vastasiko Jeesus itse kysymykseen vai juutalaiset johtajat, kuten Matteus kertoo (Matt. 21:23, 41)? Via ehdottaa, että vertaus päättyi alun

²¹⁷ Via 1967, 133.

²¹⁸ Via 1967, 133; Michaelis, Gleichnisse, 117; Dodd, Parables, 96-97; Jeremias, Parables, 74-75.

²¹⁹ Via 1967, 133-34.

²²⁰ Via 1967, 134.

²²¹ Via 1967, 134; Baird, Justice, 67.

²²² Via 1967, 134; Michaelis, Gleichnisse, 121-122.

²²³ Via 1967, 134.

²²⁴ Via 1967, 135.

perin Jeesuksen esittämään kysymykseen. Kaksi seikkaa ovat tätä tulkintaa vastaan. Kertomuksen logiikka ja viittaus Jesajaan (5:1-7) edellyttävät jonkinlaista vihjettä tuomiosta. Via viittaa Tuomaan evankeliumin lisäykseen: ”Jolla on korvat, se kuulkoon!” mitä Via pitää lopun ”peukalointina”.²²⁵

Kertomuksen keskiosassa viinitarhan vuokraajat suunnittelevat viinitarhan anastamista hinnalla millä hyvänsä. Vian mukaan ”Heidän väkivaltaisuutensa oli niin raivokasta, ettei heillä tarvinnut olla mitään erityisiä uskonnollisia edellytyksiä käsittääkseen, että mitä he olivat tekemässä, rikkoi ihmisyyden perusarvoja maailmassa toisten kanssa... He toivoivat onnistuvansa väkivaltaisessa vehkeilyssään. Jos olikin vain vähän toivoa, että he onnistuisivat, se osoittaa, ei kertomuksen epärealistisuutta, vaan ihmisen pahuuden sokeata hulluutta.”²²⁶

Tämän vertauksen ihminen yrittää Vian mukaan omistaa mahdollisimman paljon. Hän ei välitä, mitä se maksaa toisille tai ihmiselle itselleen. Via viittaa Jeesuksen vertaukseen miehestä, joka vapautui yhdestä demonista, mutta sen tilalle tuli seitsemän muuta (Matt. 12: 43-45). Ihmisen sisällä voi Vian mukaan olla kuilu, josta tulee niiden valtojen tukikohta, jotka ”kannustavat ihmistä pidäkkeettömään väkivaltaan kanssaihmissiään vastaan.”²²⁷ Tällainen ihminen on jo kuollut sisältäpäin. Jeesuksen vertaukset koskevat pääasiassa ihmisten välisiä suhteita. Via nostaa esille mahdollisuuden, että viinitarhan peilikuvan käyttö ja viinitarhasta karkottamisen teema voivat koskea epäoikeudenmukaisuutta ja väkivaltaa ihmisten välisissä suhteissa ja sen lisäksi järkyttää myös ihmisen ja luonnon välistä suhdetta (Jes. 5:5-7).²²⁸

Vian kolmas tutkimuskulma on eksistentiaalis-teologinen tulkinta (Existential-theological interpretation). Viinitarhan vuokraajat esittävät uskottomuutta Jumalaa kohtaan. Synti on silloin Vian mukaan ”ihmisen itsekeskeinen yritys hylätä kaikki Jumalan antamat rajoitukset. Ihminen pyrkii itseään puolustavaan turvallisuuteen, jonka synnyttää uskon puute universumin hyväntahtoisuuteen. Se voi tulla esille useammallakin kuin yhdellä tavalla. Jos ihminen ei voi uskoa, että on olemassa yliaistillinen todellisuus, joka ympäröi hänet ja täyttää hänen tyhjiytensä, hän saattaa toimia niin vähän kuin mahdollista

²²⁵ Via 1967, 135.

²²⁶ Via 1967, 135-36.

²²⁷ Via 1967, 136-37.

²²⁸ Via 1967, 136-37.

tai hänet voidaan saada toimimaan väkivaltaisesti. Molemmissa tapauksissa se voima, joka kannattelee häntä, ... aiheuttaa hänen tuhonsa, kun hän on vastuuntunnoton.”²²⁹

4.2.2. John Dominic Crossan

Tekijästä

John Dominic Crossan (1934 -) on syntyperältään irlantilainen, Chicagossa (DePaul University) toiminut professori. Crossan toimii edelleen aktiivisesti Jeesus Seminaarissa, jossa hän toimi puheenjohtajana vuosina 1985-1996. Hänen tutkimuskohteitaan ovat synoptiset evankeliumit, historiallinen Jeesus, apostoli Paavali ja varhaiskristillisuus. Crossan on tuottelias kirjailija, jonka teos *In Parables. The Challenge of the Historical Jesus* (1973) on käytössä työssäni. Crossan palaa vertaustutkimukseen vielä teoksessaan *The Power of Parable. How fiction by Jesus became fiction about Jesus* (2012).

Vertaustutkimuksesta

Teoksessaan *In Parables* Crossan käsittelee ensin Jeesuksen vertausten rakenteita ja tehtävää ja jakaa sen jälkeen tutkimuksen kohteena olevat 12 vertausta kolmeen ryhmään: Vertaukset odotuksesta (Parables of Advent), täyskäännöstä kuvailevat vertaukset (Parables of Reversal) sekä toimintaa kuvailevat vertaukset (Parables of Action).

Crossanin mukaan heprealainen termi “mashal” ja sen käännös Septuagintassa “parabole” merkitsevät hyvin laajaa käsitejoukkoa lyhyistä arvoituksista pitkiin vertauksiin, jotka on ilmaistu vertauskuvin.²³⁰ Crossanin mukaan muotokriittinen metodologia on muotoutunut tietyssä kielellisessä rakenteessa määrättyä tilannetta varten. Tämä koskee sekä primitiivisten yhteisöjen että Jeesuksen käyttämiä kielellisiä muotoja. Lisäksi on huomioitava puhetilanne ja puheen tehtävä.²³¹ Samaa näkemystä edustaa myös John S. Kloppenborg (2006).²³²

Markuksen käyttämiä lähteitä on voitu tulkita uudelleen luovasti ja tästä syystä teksteissä näkyy tutkijoiden mukaan useita kerrostumia toistensa päällä.

²²⁹ Via 1967, 137.

²³⁰ Crossan 1973, 7-8.

²³¹ Crossan 1973, 8.

²³² Crossan 1973, 4.

Tästä syystä historiallisen Jeesuksen tutkimuksessa on Crossanin mukaan tärkeää käyttää metodologian antamia apuvälineitä.²³³

Tutkijoiden on erotettava toisistaan mitä Jeesus sanoi tai teki, sekä mitä traditio sanoo hänen sanoistaan ja teoistaan.²³⁴ Se edellyttää eri kriteerien määrittelyä. Crossanin mukaan tutkijat ovat erityisen kiinnostuneita Jeesuksen ilmaisumuodoista, joihin alkukirkko ei näytä olleen kovin perehtynyt.²³⁵ Käymme seuraavassa läpi Crossanin määrittelemät viisi kielellisten muotojen ryhmää.

1. Allegoria ja vertaus (Allegory and Parable)

Allegoria määritellään Crossanin mukaan vertauskuvallisesti esitettyinä kertomuksena, jossa on useita kohtia, mitkä osoittavat johonkin toiseen tapahtumaan. Jeesus kertoo Kylväjä -vertauksen (Mark. 4:3-8 ja 4:14-20). Crossanin mukaan synoptisissa evankeliumeissa on useita vastaavanlaisia allegorisia, vertauskuvallisesti esitettyjä kertomuksia, mistä syystä vertaus -sanaa käytetään samassa merkityksessä kuin sanaa allegoria. Jeesuksen vertaukset olisikin tulkittava huolella kohta kohdalta.²³⁶

Allegoriassa on monia erillisiä ja itsessään merkittäviä, mutta toisiinsa sidoksissa olevia pääkohtia. Crossan nostaa esille Jülicherin esittämän ja 1900 -luvun alkupuoliskolla vallitsevana käsityksenä olleen näkemyksen, miten vertauksissa on vain yksi pääkohta, jota vertauksen yksityiskohdat tukevat. Tutkimuksen edetessä 1900 -luvun jälkipuoliskolla tutkimuksessa nousi esille näkemys janasta, jonka toisessa päässä on vertauksellinen allegoria (parabolic allegory) monine pääkohtineen ja toisessa päässä allegoriset vertaukset (allegorical parables). Myöhemmin nousi tarve selvittää syvällisemmin näitä käsitteitä, eikä vain laskea pääkohtien lukumääriä.²³⁷

2. Vertaus ja metafora (Parable and Metaphor)

Crossanin mukaan esille on noussut tarve käsitellä Jeesuksen vertauksia kirjallisuutena, ja huomioida erityisesti runollinen metaforan maailma. Ensin olisi kuitenkin määriteltävä tarkemmin metafora -sanan merkitys, jotta voitaisiin ymmärtää ja tulkita tarkemmin Jeesuksen vertauksia.²³⁸

²³³ Crossan 1973, 4-5.

²³⁴ Crossan 1973, 5.

²³⁵ Crossan 1973, 5.

²³⁶ Crossan 1973, 8-9

²³⁷ Crossan 1973, 9.

²³⁸ Crossan 1973, 10.

Crossan pohtii, miksi runollinen metafora on korvaamaton. Sitä on mahdotonta supistaa.²³⁹ Parin viime vuosisadan tutkimusten pohjalta voidaan Crossanin mukaan todeta ”metaforan merkitys sen aistikkeudesta ja koristeellisuudesta johtuen.”²⁴⁰

Metafora voi myös ilmaista uuden tai vieraan asian vastaanottajalle tavalla, josta vastaanottaja ymmärtää itse metaforan. Näin mikä tahansa informaatio on vastaanotettavissa. Crossanin mukaan on metaforia, joissa informaatio on ennen osallisuutta. Silloin metaforan tehtävänä on kuvata tietoa metaforan kuulijalle. Mutta on myös metaforia, joissa osallisuus on ennen tietoa niin, että metaforan tehtävänä on luoda osallisuus metaforan kuulijalle.²⁴¹

3. *Metafora ja rakenne (Metaphor and Structure)*

Crossan esittää, miten kuvaannollisessa kielessä puhutaan yhdestä asiasta ja tarkoitetaan toista ($A = B$). Kivettyessään kieltä voidaan kutsua kirjakieleksi ($A = A, B = B$), joka kuitenkin on ristiriitainen. Kuvaannollisella kielellä on kaksi toisistaan eroavaa tehtävää. Ensimmäisessä tietoa valaistetaan siten, että informaatio on ennen osallisuutta. Toisessa osallisuus on ennen tietoa. Ensimmäisen tehtävänä on tuottaa allegorioita ja kasvatustopillisia esimerkkejä. Jälkimmäinen sen sijaan tuottaa sanallisella tasolla metaforia ja sanattomalla tasolla symboleita.

Tutkittaessa vertauksia kiinnostuksen kohteena on metaforan sanallinen taso. Crossan viittaa Marianne Mooreen, jonka mukaan vertaus antaa meille ”imaginary gardens with real toads in them”. Myytti sen sijaan antaa meille ”imaginary gardens with imaginary toads in them”.²⁴² Vertaus kertoo Crossanin mukaan tarinan, joka on ilmiössänsä täysin mahdollinen tai todellinen tavallisessa elämässä. Sen sijaan myytti kertoo tarinan, joka ei ole kumpaakaan. Vertauksessa henkilö puhuu todellisesta tiestä Jerusalemin ja Jerikon välillä, mutta myytissä henkilö puhuu kentaureista lohikäärmeen maassa. Ero on hyödyllinen mutta ei tietenkään ehdoton.²⁴³ Crossan painottaa vielä, että sanaa ”osallisuus” (participation) ei ole tarkoitus käyttää ”ikään kuin se olisi maaginen seinä, joka ratkaisee kaikki metaforan ongelmat. Termi pyrkii viitoittamaan tietä ajatuksille ja

²³⁹ Crossan 1973, 11.

²⁴⁰ Crossan 1973, 11-12.

²⁴¹ Crossan 1973, 12-14.

²⁴² Crossan 1973, 15-16.

²⁴³ Crossan 1973, 15-16.

ohjata tutkimuksen suuntaa. Metaforaa ei voida kuitenkaan tutkia ilman että sillä on rakenne.”²⁴⁴

4. *Rakenne ja kokemus (Structure and Experience)*

Viitatessaan vertauksen rakenteeseen ja kokemukseen Crossan nostaa esille eroja runollisen kokemuksen ja metaforan ilmauksen välillä.²⁴⁵ Runouden ytimessä on sen runollinen kokemus. Runoilijan tehtävänä on ilmaista tämä kokemus metaforan avulla. Crossanin mukaan todellinen metafora on voima, joka luo osallisuuden, ja jossa voidaan kokea sen totuus. Tämä on selvästi hermeneuttinen ympyrä kaikkein pyöreimmillään.²⁴⁶

Crossan toteaa, miten Jeesus puhuu maailmalle, jolla on uskonnollinen kokemus. Uskonnon kieli on runouden metafora kaikissa sen moninaisissa ulottuvuuksissa. Runollinen ilmaisu ja uskonnollinen kokemus kulkevat Crossanin mukaan yllättävän usein käsi kädessä.²⁴⁷

5. *Kokemus ja ilmaisu (Experience and Expression)*

Joku saattaa edustaa näkemystä, että Jeesuksen vertaukset ovat kasvatusopillisia allegorioita tai esimerkkejä, vaikka ne on aiemmin määritelty runollisiksi metaforiksi.²⁴⁸ Myös varhaiset kristityt tulkitsivat Crossanin mukaan vertaukset allegorioiksi ja esimerkeiksi. Palestiinan rabbiinisten opetusmetodien traditioihin kuuluivat kasvatusopilliset, allegoriset tarinat, jotka liittyivät tiettyyn VT:n tekstiin tai eettisen elämän ongelmakohtiin.²⁴⁹

Käsitellessään Jeesuksen vertauksia Crossan painottaa, että Jeesuksen tehtävänä on julistaa Jumalan Valtakuntaa, ja kaikki muu tukee tätä tehtävää. Tästä myös tutkijat ovat yhtä mieltä. Valtakunta on jumalallista toimintaa. On kuitenkin huomattava, että sana Valtakunta aramean kielessä ei ensisijaisesti ole ”paikka, vaan Jumalan teko, jossa näyttäytyy kuninkaallinen hallinto ja herruus.”²⁵⁰ Valtakunta on myös eskatologinen ilmaisu. Tästä Crossanin esille nostamalla tutkijoilla on kolme erilaista tulkintaa. Ensimmäinen on Albert Schweitzerin mukaan tuleva Valtakunta, joka seuraa lähestyvää maailmanloppua (consequent eschatology). Toinen näkemys on Doddin mukaan Jeesuksen sanoissa ja teoissa toteutunut Valtakunta, toteutunut eskatologia (realized

²⁴⁴ Crossan 1973, 16.

²⁴⁵ Crossan 1973, 17.

²⁴⁶ Crossan 1973, 17.

²⁴⁷ Crossan 1973, 17.

²⁴⁸ Crossan 1973, 18.

²⁴⁹ Crossan 1973, 19-20.

²⁵⁰ Crossan 1973, 23.

eschatology). Kolmas on erityisesti Joachim Jeremiaksen suosima näiden synteesi: Jeesus opetti ”eskatologiasta, joka on käymässä toteen,” etenevä eskatologia (progressive eschatology). Voidaan siis nähdä jännite nykyisen ja tulevan välillä, kun Jeesus puhuu Jumalan Valtakunnasta.²⁵¹ Crossanin mukaan tutkijoiden parissa on kuitenkin epäilyksiä siitä, missä määrin Jeesuksen opetuksessa on kysymys lineaarisesta ajasta hänen puhuessa eskatologiasta, historiasta ja ajasta.²⁵²

Crossanin mukaan juutalaisuudessa vanha profeetallinen eskatologia koski maailmanloppua, jonka jälkeen ei ollut mitään. Uudemmassa, apokalyptisessä eskatologiassa tämän maailman lopun jälkeen on parempi todellisuus jossain muualla. Kummasta eskatologiasta Jeesus puhui? Luukas (17:20-24) antaa tähän vastauksen viitatessaan Jeesuksen sanoihin, miten Jumalan Valtakunta on ihmisten keskuudessa. Crossanin mukaan Jeesus julistaa pysyvää eskatologiaa (permanent eschatology), Jumalan pysyvää läsnäoloa.²⁵³

Crossan käsittelee edelleen profetiaa ja aikaa, sekä ongelmaamme pitäessämme kiinni ajatuksesta, että aikaa voidaan kuvata vain kolmella tavalla: menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus. Crossan tiivistää: ”Jumalan läsnäolo, joka, kutsuessaan meitä vastuuseen, luo meidän historiamme ja antaa meille ajan, tämän historian ja tämän ajan. Aika on, molemmissa merkityksissä, Jumalan nykyisyys.”²⁵⁴

Käsitellessään Jeesuksen vertausten tutkimusta Crossan nostaa esille vielä kysymyksen niiden etiikasta. Jeesuksen ja fariseusten välillä oli kiistaa. Fariseukset olivat Jeesuksen aikana moraalisia oppaita. Siinä oli Jeesuksen ja Paavalin tunnistama ongelma, joka voitiin Crossanin mukaan tiivistää: ”Kuuliaisuus ei johdata Jumalan luo, vaan Jumala johtaa ihmisen kuuliaisuuteen.”²⁵⁵ Jeesus julisti vertauksillaan Jumalan Valtakunnan odotusta.²⁵⁶

”Mitä viinitarhan omistaja nyt tekee?”

Käsitellessään Vertausta viinitarhan vuokraajista Crossan esittelee sen ”täydellisimpänä esimerkkinä allegoriasta” Jeesuksen opetuksissa.²⁵⁷ Jopa ne

²⁵¹ Crossan 1973, 23-24.

²⁵² Crossan 1973, 24-25.

²⁵³ Crossan 1973, 25-26.

²⁵⁴ Crossan 1973, 26-31.

²⁵⁵ Crossan 1973, 80.

²⁵⁶ Crossan 1973, 81-82.

²⁵⁷ Crossan 1973, 86.

tutkijat, jotka ovat pitäneet sitä vertauksena (parable), ovat kuitenkin Crossanin mukaan tulkinneet sen allegorisesti.²⁵⁸

Markus 12:1. Crossan nostaa esille seitsemän eri kohtaa vertauksesta synoptisten evankeliumien mukaan. Ensimmäisenä on kuvaus viinitarhan rakentamisesta, joka on ilmeisesti peräisin Jesajalta (Jes. 5:2). Siinä profeetta tulkitsee vertauskuvallisesti Israelin Jumalan viinitarhana, joka on tuottanut vain villimarjoja. Luukkaan tässä käyttämä kreikankielinen sana omistajan lähdöstä ”pitkäksi aikaa” löytyy lähinnä vain hänen teksteistään.²⁵⁹

Markus 12:2-5. Toinen kohta käsittelee palvelijoita. Heidän tehtävänä on hakea maanomistajalle kuuluva osuus viinitarhan tuotosta. Crossan nostaa esille Markuksen evankeliumissa palvelijan saaman iskun päähän (”...wounded him in the head”/KR 1992: ...mutta tätäkin he pahoinpitelivät ja häpäisivät (Mark. 12:4). Isku viittaa Markuksen teologiassa tärkeään Johannes Kastajan kohtaamaan kuolemaan (Mark. 6:27) ja pelastushistoriassa Jeesuksen ja hänen seuraajiensa kohtaloihin. Crossanin mukaan Markuksen alkuperäisessä tekstissä on vain kolme ilmausta: ”yksi palvelija pieksettiin; yksi palvelija tapettiin; ja monta muuta, joista muutamat pieksettiin ja muutamat tapettiin.”²⁶⁰

Markus 12:6-7. Kolmanneksi Crossan pohtii pojan tehtävää. Sekä Markus että Luukas painottavat pojan asemaa sanalla ”rakas”. Crossan viittaa sanan käyttöön Jeesuksen kasteen (Mark 1:11) ja kirkastumisen yhteydessä (Mark. 9:7). Crossan painottaa synoptisissa evankeliumeissa esiintyviä kolmea sanaa: ”kunnioittavat (respect)”, ”perillinen (heir)” ja ”perintö (inheritance)”. Ne eivät oikein sovi allegoriseen tekstiin. Crossan kysyykin, mikä sanan ”kunnioitus” merkitys on isälle ja mitä ”perintöä” vuokraajat toivovat itselleen.²⁶¹

Markus 12:8. Pojan kuoleman perustelut ovat samat kaikissa synoptisissa evankeliumeissa. Markuksen tulkinnassa poika tapetaan ja heitetään sen jälkeen ulos viinitarhasta. Matteus ja Luukas sen sijaan muuttavat tekstiä allegorisempaan suuntaan, viittaamaan Jeesuksen kohtaloon.²⁶²

Markus 12:9. Viidenneksi Crossan tutkii vuokraajien rangaistusta, joka esitetään kysymyksen ja vastauksen muodossa. Alussa kaikki synoptikot käyttävät

²⁵⁸ Crossan 1973, 86.

²⁵⁹ Crossan 1973, 86-87.

²⁶⁰ Crossan 1973, 87-88.

²⁶¹ Crossan 1973, 88-89.

²⁶² Crossan 1973, 89.

sanaa ”mies”, mutta tässä vaiheessa käytössä on voimakkaampi nimitys ”viinitarhan omistaja”. Mitä hän tekee? Markus ja Luukas käyttävät kaksiosaista vastausta, jonka Jeesus antaa. Matteuksella on kolmiosainen vastaus, jonka Jeesuksen kuulijat antavat: ”Hän antaa noille pahoille pahan lopun ja vuokraa tarhan toisille viljelijöille, jotka toimittavat hänelle kuuluvan sadon määräaikaan” (Matt. 21:40-41).²⁶³ Matteuksen muunnos on ymmärrettävissä hänen oman kirkkonsa jakaantuneesta tilasta, samoin viittaus satoon on varoitus omahyväisyydestä.²⁶⁴

Crossannin tulkinnan mukaan viinitarha otetaan pois Israelilta ja annetaan pakanoille. Hän pohdiskelee, millainen viinitarhan omistaja itse asiassa jatkaisi viinitarhan vuokraamista tämän kokemuksen jälkeen. Hän nostaa esille alkuperäisen profeettallisen allegorian, jossa ”viinitarhan omistaja” vastaa ”Herran Sebaotin viinitarhaa” (Jes. 5:7). Markuksen kysymykseen: ”Mitä viinitarhan omistaja nyt tekee?” löytyy vastineet ”Mitä pitäisi vielä tehdä” ja ”Nyt kerron teille, mitä teen” (Jes. 5:4, 5).²⁶⁵

Markus 12:10-11. Vertauksessa käytetty sitaatti Psalmista 118:22-23 on myös Matteuksella (Matt. 21:42-43). Luukas sen sijaan käyttää vain yhden jakeen (118:22). Vertaus ei siis voinut päättyä pojan kuolemaan, vaan pojan voittoon. Crossan nostaa esille varhaiskirkon voimakkaan julistuksen kulmakivistä. Pojan voitto ei kuitenkaan kuulunut itse vertaukseen, vaan se on liitetty vertauksen loppuun. Crossan painottaa, että vertauksessa pojan voitto on tärkeämpi kuin vuokraajien rangaistus tai heidän korvaamisensa toisilla vuokraajilla.²⁶⁶

Markus 12:12. Seitsemäs kohta koskee Israelin johtohenkilöiden reagointia vertauksen sanomaan, jonka he ymmärsivät osoittavan heitä. Ärtymys nousee, mutta kansan läsnäolo estää toiminnan (vrt. Matt. 21:45-46 ja Luuk. 20:19).²⁶⁷ Crossan nostaa esille kaksi tärkeää kysymystä. Mitä merkitsevät vertauksessa mainitut kohdat: isä lähettää poikansa (kunnioitus) ja vuokraajat surmaavat pojan (perintö)? Tässä yhteydessä Crossan olettaa, että Jeesus on itse kertonut tämän vertauksen profetiana omasta kuolemastaan. Toinen koskee vaihtoehtoa, että varhainen kirkko on luonut tämän vertauksen. Silloin Crossanin

²⁶³ Crossan 1973, 87-88.

²⁶⁴ Crossan 1973, 87-88.

²⁶⁵ Crossan 1973, 89-90.

²⁶⁶ Crossan 1973, 90-91.

²⁶⁷ Crossan 1973, 91.

mukaan Jeesuksen ylösnousemuksessa saavutettu voitto olisi pitänyt sijoittaa itse vertaukseen, eikä vain lisäyksenä vertauksen loppuun. Kuten että ”poika olisi voinut myöhemmin palata isänsä valtaa käyttäen ja ottaa takaisin viinitarhan.” Crossanin mukaan perintö askarruttaa kaikkein eniten tutkijoita tässä vertauksessa.²⁶⁸

4.2.3. Robert W. Funk ja Jeesus Seminaari

Yhdysvaltalainen Robert W. Funk (1926-2005) on poikkeuksellinen teologi, joka, opetettuaan useissa eri kirkkokuntiin sidoksissa olevissa yliopistoissa ja seminaareissa, siirtyi Montanan yliopistoon, joka soi hänelle älyllisen vapauden. Hän johti SBL:n toimintaa vuosina 1968-75, jolloin pienestä teologian tutkijoiden ryhmästä kasvoi laaja, kansainvälisesti tunnettu tutkijoiden verkosto. Myöhemmin käynnistyi Jeesus Seminaari (the Jesus Seminar) (1985) ja Westar Institute (1986) Funkin toimesta.²⁶⁹ Funk julkaisi kaksiosaisen teoksen *New Gospel Parallels* vuonna 1985. Ensimmäisessä osassa hän osoittaa, että ”synoptisten evankeliumien vertauksilla on sekä vertikaalinen (paradigmatic) että horisontaalinen (syntagmatic) ulottuvuus.”²⁷⁰ Funkin toinen vertaustutkimukseen liittyvä teos on *Parables and Presence: Forms of the New Testament Tradition* (1982). Funkin mukaan juuri ”vertaukset ovat keskeisiä historiallisen Jeesuksen ymmärtämisessä.”²⁷¹ Kolmas vertaustutkimukseen liittyvä teos on Funkin myöhäisvuosien ajatteluun liittyvä teos *Honest to Jesus: Jesus for a New Millennium* (1996), jonka teoksen Funk kirjoitti etsijöitä varten.²⁷²

Jeesus Seminaarin toiminta jakautuu kahteen vaiheeseen. Vuosina 1985-1991 tutkimuksen kohteena olivat Jeesuksen sanonnat, jaa sen tulokset on koottu teokseen *The Five Gospels*. Siinä tuodaan esille tieteen seitsemän tukipilaria, kuten ”historiallisen Jeesuksen ja uskon kohteena olevan Kristuksen välillä oleva ero; Johanneksen evankeliumi on kauempana historiallisesta Jeesuksesta kuin synoptiset evankeliumit; Markuksen ensisijaisuus ja Q:n olemassaolo.”²⁷³ Vuosina 1991-1996 tutkimuksen kohteena olivat Jeesuksen teot. Seminaari kokoontui kaksi kertaa vuodessa ja äänesti kulloinkin tutkimuksen kohteena olevista

²⁶⁸ Crossan 1973, 91.

²⁶⁹ Baird 2013, 454-66; Funk (s.a.).

²⁷⁰ Baird 2013, 456-57.

²⁷¹ Baird 2013, 458.

²⁷² Baird 2013, 459.

²⁷³ Baird 2013, 461.

teksteistä käyttäen eri värejä. Monet aikalaiset suhtautuivat kriittisesti Jeesus seminaarin toimintaan ja tutkimustuloksiin. Sen sanottiin painottavan liikaa Tuomaan evankeliumia ja se haluaa häivyttää Jeesuksen juutalaisuuden. Lisäksi Seminaarin johto (Funk, Crossan ja Borg) kieltää Jeesuksen eskatologisen tehtävän (*a priori*).²⁷⁴ Vuosina 1991-1996 Seminaarin tutkimuksen kohteena olivat Jeesuksen teot, ja tulokset kirjattiin teokseen *The Acts of Jesus*.²⁷⁵ Funkin kuoleman (2005) jälkeen toiminnassa oli lyhyt katkos, jonka jälkeen toiminta on jatkunut. Westar-sivuston mukaan yli 200 UT:n tutkijaa on osallistunut Seminaareihin vuosikymmenien aikana. Vuonna 2020 on käynnissä The Christianity Seminar, Phase II.²⁷⁶

4.2.4. Muita vertaustutkijoita

Yhdysvalloissa 1900-luvun jälkipuoliskolla UT:n tutkimus monipuolistui ja samalla myös pirstaloitui. Käyn nyt läpi muutamia tutkijoita, joiden vertaustutkimukset eroavat kiinnostavasti toisistaan, vaikka heillä on käytettävissään samat tutkimusmenetelmät.

Jane E. & Raymond R. Newell

Yhdysvaltalaiset Jane E. & Raymond R. Newell ovat julkaisseet e-artikkelin *The Parable of the Wicked Tenants (Novum Testamentum 1972, Vol.14 (3), 226-237)*²⁷⁷, jossa he arvioivat Matteuksen evankeliumin Vertausta viinitarhan vuokraajista ja sen rinnakkaiskertomuksia muissa synoptisissa evankeliumeissa ja Tuomaan evankeliumissa. He keskittyvät seloottien liikkeeseen ja Jeesuksen ajan maanomistusoloihin. Heidän mukaansa vertaus johdattaa kuulijat käsittämään, että seloottien toiminnan lopputuloksena on näiden oma tuho. Vertauksen sanoitukset poikkeavat hieman toisistaan eri synoptisissa evankeliumeissa ja Tuomaan evankeliumissa.²⁷⁸

Seloottien liikkeen ajamalla maareformiohjelmalla on yksi tavoite: hankkia takaisin Israelin kansan maat ulkomaalaisilta maanomistajilta, koska maa kuului Jumalalle. Newell & Newell viittaa tässä Hengeliin, Flavius Josefukseen ja Brandoniin.²⁷⁹ Josefus antaa aikalaistodistuksen seloottien uskonnollisten ja

²⁷⁴ Baird 2013, 461.

²⁷⁵ Baird 2013, 464-65.

²⁷⁶ Westar Institute (s.a.).

²⁷⁷ Newell & Newell 2018.

²⁷⁸ Newell & Newell (s.a.), 226-27.

²⁷⁹ Newell & Newell (s.a.), 234; Enemmän asiasta Hengel *Die Zeloten* (Leiden: 1961), 138-39.

sosiaalisten tavoitteiden vetovoimaisuudesta erityisesti maaseutuväestön keskuudessa. S. G. F. Brandonin mukaan liikkeen vihamielisyys kohdistui sekä Roomaa että juutalaisten johtoa kohtaan.²⁸⁰

Galilea on tuolloin seloottien vahvaa toiminta-aluetta. On siis syytä olettaa, että vertaus on esitetty seloottien käyttämää väkivaltaa ja heidän tukijoitansa vastaan. Newellin & Newellin mukaan useimmat eksegeetit ovat pitäneet poikaa vertauksen päähenkilönä. Vertauksen tulkinta lähtisi silloin todellisuuspohjaisesta tilanteesta, jossa seloottien väkivaltainen toiminta saisi ymmärrystä paikallisilta asukkailta. Vertauksen maanomistaja ei olisi silloin kuulijakunnan suosiossa, vaan vuokraajat, jotka pyrkivät saamaan (takaisin) viinitarhan pahalta maanomistajalta. Mutta Jeesus esittää kysymyksen, joka kääntää vertauksen kulun: ”Mitä viinitarhan omistaja nyt tekee?” Vuokraajien tuomion tavoin myös selootit tuomitaan. Newellin & Newellin mukaan tämä vertaus on kerrottu kuulijakunnalle aidossa yhteiskunnallisessa tilanteessa Galileassa. Jeesus tuomitsee väkivallan käytön, ei itse seloottien pyrkimyksiä.²⁸¹

Larry W. Hurtado

Yhdysvaltalainen UT:n tutkija Larry W. Hurtado (1943-2019) työskenteli ensin Kanadassa ja myöhemmin Uuden testamentin kielen, kirjallisuuden ja teologian professorina Edinburghissa. Skotlannissa.²⁸² Hurtadon teos *Mark. NIBC* (1990) käsittelee Jeesuksen vertausta viinitarhan vuokraajista. Hurtado ottaa mukaan laajemman tapahtumasarjan Jeesuksen väittelystä juutalaisten johtohenkilöiden kanssa (Mark. 11:27-12:27). Ydinongelmana on kysymys Jeesuksen valtuutuksista hänen puhdistuessa temppelein. Kuka hän oikein on? johtomiehet ovat hylänneet Johannes Kastajan, Jumalan viimeisen profeetan kutsun parannuksentekoon.²⁸³

Vertauksen esittämisen puitteet ovat näin valmiina. Kuulijakunnan muodostavat kansan lisäksi juutalaisten johtohenkilöt. Jeesus kertoo viinitarhasta, Israelin esikuvasta, palvelijoista, jotka edustavat VT:n profeettoja. Jeesuksen ja johtomiesten välillä oleva jännite kasvaa entisestään, sillä he tietävät Jeesuksen puhuvan heille tämän vertauksen kautta.²⁸⁴ Vuokraajilla (johtomiehet) on vastuu

²⁸⁰ Newell & Newell (s.a.), 234-35; Läpiviittaus: Flavius Josephus, *War*. II:426; S. G. F. Brandon *Jesus and the Zealots* (New York: 1967), 68.

²⁸¹ Newell & Newell (s.a.), 235-37.

²⁸² Hurtado (s.a.).

²⁸³ Hurtado 1990. 189.

²⁸⁴ Hurtado 1990. 189-90.

viinitarhan (Israelin) hoidossa. Rangaistus kohtaa vain Israelin johtoa. Myös Hurtado nostaa tässä yhteydessä esille juutalaisvastaisuuden, jonka aiheuttamat haavat kautta vuosisatojen ovat nähtävissämme. Hän painottaa, että Markus ei ollut juutalaisvastainen, vaikka hän kritisoi heidän uskonnollisia tapojaan.²⁸⁵

Hurtadon mukaan Jeesuksen valtuutuksesta nousseen kiistan lisäksi vertaus taustoittaa vertauksen jälkeisiä tapahtumia, jolloin johtomiehet yrittävät saada Jeesuksen kiinni lainvastaisista mielipiteistä (12:13-34). Hurtado kiinnittää huomiota vertauksen viittauksiin VT:n teksteihin: viinitarha (Jes. 5:1); profeetat Jumalan palvelijoina (Jer. 7:25-26; 5:3-7; Aamos 3:7; Sak. 1:6); joita Israel ei tottele (Jer. 25:3-7; 2. Kun. 17:7-32); viittaus kulmakiveen (Ps. 118:22-23) ja vuokraajia uhkaava tuho (Jes. 5:5).²⁸⁶

Hurtadon mukaan Markus painottaa Jeesuksen tehtävää Jumalan lopullisena vastauksena Israelin kansalle. Vaikka alkuperäisessä tilanteessa Jeesuksen todellinen asema jää epäselväksi, Markuksen lukijakunta saattaa nähdä selvästi ainoan pojan ja Jeesuksen välisen yhteyden.²⁸⁷

Juutalaisten johtomiesten ja Jeesuksen välinen kiistely jatkuu, jolloin Jeesus saa vastatakseen kolme kysymystä, joiden merkityksen voi ymmärtää kyseisen ajan poliittisen tilanteen kautta. Roomalaiset hallitsivat Israelia. Se antoi Roomalle veroja kerääville juutalaisille tilaisuuden hyötyä tilanteesta taloudellisesti. Verot oli maksettava hopearahoilla, joissa oli keisarin kuva ja teksti: Tiberius Caesar Augustus, taivaallisen Augustuksen poika. Jo tähän rahaan koskeminen on joillekin juutalaisille mahdotonta. Veron maksu tukisi siis Roomaa ja sen maksamatta jättäminen olisi merkki maanpetoksesta. Jeesus ratkaisee tilanteen kertoessaan juuri tuon rahan kuuluvan kuvan omistajalle, keisarille.²⁸⁸ Näin Jeesus myöntää, että Roomalla on valloittajana rajoitettu valta juutalaisiin nähden, mutta Jumala on kaiken yläpuolella. Nämä kaksi tulee erottaa toisistaan. Jeesus ei hyväksy taistelua Roomaa vastaan. Jeesuksen ja ylipappien sekä saddukeusten (12:18-27) ja lainopettajien (12:28-40) välillä on jännite, joka purkautuu lopulta Jeesuksen vangitsemiseen, tuomitsemiseen ja ristiinnaulitsemiseen (luvut 14-15). Hurtadon mukaan varhaiskirkko joutui

²⁸⁵ Hurtado 1990. 191.

²⁸⁶ Hurtado 1990. 190.

²⁸⁷ Hurtado 1990. 191.

²⁸⁸ Hurtado 1990. 191-93.

kipuilemaan verotuskysymyksen kanssa pakanahallitsijoiden alaisuudessa.

Markuksen vertaus on heille avain tähän ongelmaan.²⁸⁹

Vanhoilliset pappissukuihin kuuluvat saddukeukset eivät usko ylösnousemukseen eivätkä enkeleihin UT:n (Ap.t. 23:8) ja Josefus mukaan. He eivät hyväksy uskonnollisen tulkinnan ”suullista lakia”, jonka fariseukset ovat kehittäneet. Jeesukselle esitetty kysymys koski VT:n mukaista perillisen saamista lapsettomalle leskelle veljen nimiin. Jeesus kuitenkin kertoo, miten kaikki ihmiset ovat kuoltuaan enkelien kaltaisia. Jos siis kuolleiden ylösnousemusta ei ole, silloin myös tämä liitto raukeaisi tyhjiin kuoleman edessä. Kysymys ylösnousemuksesta on erityisen tärkeä, ”sillä kristillinen evankeliumi lepää sen väitteen varassa, että Jumala herätti Jeesuksen kuolleista ensimmäisenä, ylösnousemuksen Herrana (1. Kor. 15:1.8, 20.23).”²⁹⁰

Craig L. Blomberg

Amerikkalainen Craig L. Blomberg (1955 -) työskentelee Uuden testamentin professorina Denverissä (Denver Seminary). Hän on julkaissut parikymmentä teosta, joista *Interpreting the Parables* (1990) käytän työssäni.²⁹¹

Käsitellessään Jeesuksen vertausta viinitarhan vuokraajista Blomberg viittaa Jeesuksen toiseen vertaukseen hääjuhlasta, joka on tämän vertauksen parina Matteuksen evankeliumissa (Matt. 21:33-46; 22:1-14). Hääjuhlassa pojalla on kunniavieraan asema, ei enempää, mutta Vertauksessa viinitarhan vuokraajista hän on neljäs päähenkilö. Kolme selkeästi allegorisia ovat maanomistaja (= Jumala) ja hänen kaksi vuokraajaryhmäänsä (ensimmäinen ryhmä = Israelin johto; toinen ryhmä = tulevat edellisen tilalle). Blomberg nostaa esille monien tutkijoiden väittämän, että uudet vuokraajat olisivat pakanoita, mutta hänen mukaansa ”vertauksen puitteet eivät viittaa mitenkään sen ulottamista Israelin ulkopuolelle.”²⁹² Lisäksi Blomberg nostaa esille vaihtoehdon, että vertauksen alkuperäiset kuulijat olisivat tulkinneet vuokraajien olevan maata hallitsevia roomalaisia (Kloppenborg, *The Parable of the Wicked Tenants* 1983, 77-78).²⁹³

Blombergin mukaan maanomistajan poissaoloa ei voinut tulkita ajanjaksoksi, joka on Kristuksen ensimmäisen ja toisen tulon välissä. Sn sijaan se

²⁸⁹ Hurtado 1990. 191-93.

²⁹⁰ Hurtado 1990. 194-96.

²⁹¹ Denver Seminary (s.a.).

²⁹² Blomberg 1990, 247-48.

²⁹³ Blomberg 1990, 248; Blomberg pitää Newell & Newellin (*The Parable of the Wicked Tenants*, NovT 14 (1972), 226-37) esittämää vaihtoehtoa, että Jeesus puhui selootteja vastaan, epätodennäköisenä.

voisi merkitä ajanjaksoa, jolloin Jumalan valitulla kansalla oli ollut hengellinen johto.²⁹⁴ Myös Blombergin mukaan poika merkitsee Jeesusta Psalmin 118:22 pohjalta ja palvelijat Jumalan lähettämiä profeettoja tai muita sanansaattajia. Lisäksi Blomberg nostaa esille vanhoista papyruksista saatuja todisteita, miten tuon ajan maanomistusoloihin ja niistä käytyihin kiistoihin liittyivät oleellisesti maanomistajien ja heidän vuokraajiensa väliset erimielisyydet.²⁹⁵

Blombergin mukaan vertaus on selvästi peräisin Jeesukselta. Kuitenkin tulkinta pojasta on epävarma, vaikka Jeesus käyttää vastaavaa verhoitua itseymmärrystä muissakin vertauksissaan. Blomberg nostaa vielä esille Ellisin ja Blackin kommentit sanaleikistä ”poika” (ben) ja ”kivi” (eben), joka osoittaa Messiasta.²⁹⁶

James D. Hester

Yhdysvaltalainen James D. Hester (1939 -) toimi uskontotieteen professorina Redlandsissa (University of Redlands, CA). Hänen tutkimuksensa keskittyi Uuteen testamenttiin ja Raamatun tulkintaan. Käytän työssäni hänen artikkeliaan Socio-Rhetorical Criticism and the Parable of the Tenants, *JSNT* 45 (1992), 27-57.²⁹⁷

Hester käyttää tutkimuksessaan sosio-retorista kritiikkiä. Hänen mukaansa vertauksen tulkinta riippuu historiallisista, sosiologisista ja kirjallisuuskriittisistä tekijöistä. Tutkijat ovat yhtä mieltä siitä, että Jeesuksen vertausten ytimessä on Jumalan Valtakunnan julistaminen. Hester haluaa kuitenkin tuoda vertauksen tulkintaan toisenlaisen näkökulman. Vertauksen kuulijat tulkitsevat sen kukin omasta näkökulmastaan, johon vaikuttavat ”poliittiset ja taloudelliset roolit, sukupuolirooli, sosiologiset, historialliset, taiteelliset ja monet muut lähtökohdat.”²⁹⁸

Hesterin mukaan tämän vertauksen keskiössä ovat maan omistaminen, perillinen ja perintö, sekä niihin liittyvät takaiskut ja kosto. Jokaiseen vertaukseen kuuluu itse vertaus, kuulijakunnalle osoitettu kysymys/vastausosa ja Logion. Tuomaan evankeliumi kuvailee onnistuneen murhan, jolloin viinitarhurit tappavat

²⁹⁴ Blomberg 1990, 249.

²⁹⁵ Blomberg 1990, 249.

²⁹⁶ Blomberg 1990, 251; Lisätietoja: Ellis, *New Directions in Form Criticism, Jesus Christ in Historie und Theologie*, George Strecker, (toim.), 1975, 313-14; Matthew Black, *The Christological Use of the Old Testament in the New Testament*, NTS 18 (1971-72), 13.

²⁹⁷ Hester 2020.

²⁹⁸ Hester 1992, 27-28.

perillisen. Hester haluaa nyt kääntää katseet pois vertauksen kanonisista tulkinnoista ja tutkia, millaisia uusia tulkinnallisia vaihtoehtoja voisi avautua.²⁹⁹

Vertauksessa on Hesterin mukaan kahden eri sosiaaliseen ja taloudelliseen asemaan kuuluvan ryhmän, maanomistajan ja viinitarhan vuokraajien välisestä maanomistuskiihistä. Hester painottaa, että vaikka pakkosiirtolaisuuden jälkeen juutalainen ylimystö ei kyennyt hankkimaan kokonaan takaisin entistä yhteiskunnallista asemaansa, Palestiinan alueella maanomistus keskittyy vähitellen yhä harvemmille. Pientalonpoikien omistaman tilat ovat kuitenkin pääosassa vuosisatojen ajan. Kuningas omistaa koko Galileassa sijaitseva Beth Sheanin tasangon, mutta Juudeassa omistusolot ovat toisenlaiset. Niihin liittyvät kiihat ilmenevät tuon ajan säilyneistä kirjeenvaihdoista. Esimerkiksi kolme Herodes Suuren kuoleman jälkeen alkanutta kapinaa tapahtuu kuninkaallisilla maa-alueilla Pereassa ja Jerikossa.³⁰⁰

Myös Hester ottaa esille Palestiinassa Jeesuksen aikana maksettavat verot. Hester viittaa D. E. Oakmanin (Jesus and Agrarian Palestine: The Factor of Debt, *SBLSP* 24 (1985), 63-65) selvitykseen kolmesta verojen kantajasta: Rooma, vanha papiston aristokratia ja uusi Herodeksen aristokratia. Sekä maata omistavien talonpoikien että maanvuokraaja viljelijöiden tuli maksaa veroja. Jokainen taho määritteli omien verojen suuruudet välittämättä toisista verottajista. Näin verotaakka nousi suhteettoman korkeaksi ja ajoi talonpojat vähitellen loputtomaan velkakierteeseen, ja menettivät lopulta pienet maatilansa suurmaanomistajille. Maattomien lukumäärä kasvoi kaiken aikaa, ja seurauksena oli monenlaisia levottomuuksia, erityisesti Galilean alueella.³⁰¹

Vertauksen vuokraaja haluaa Hesterin mukaan epätoivoisesti turvata oman ja perheensä elannon ja on valmis radikaaleihin toimenpiteisiin. Toinen huomioitava seikka on juutalaisen kansan erityinen suhde Israelin maahan, jonka he ovat saaneet haltuunsa Jumalan Abrahamille antaman lupauksen pohjalta Mooseksen ja Joosuan johdolla Egyptistä tulon jälkeen. Maa kuuluu siis viime kädessä Jumalalle. Hester nostaa esille eri tutkijoiden selvityksiä aiheesta.³⁰²

Maanomistaja ei jostain syystä itse voinut tulla, ja niin hänen on pakko antaa viinitarha pojalleen, jotta tämä voisi vaatia sitä juutalaisen lain mukaan

²⁹⁹ Hester 1992, 28-33.

³⁰⁰ Hester 1992, 28-33; 44.

³⁰¹ Hester 1992, 33-39.

³⁰² Hester 1992, 39-40.

takaisin. Maanomistajat saattoivat pyytää apua paikallisilta viranomaisilta, mutta nämä arvostivat rauhallisia oloja omalla hallintoalueellaan, eivätkä olleet halukkaita sekaantumaan ulkomaisten maanomistajien kiistoihin.³⁰³

Hester käy läpi eri tutkijoiden kuvauksia juutalaisen maanomistukseen liittyvän lainsäädännön kehityksestä. Laki itsessään oli tärkeä, koska sen avulla voitiin osoittaa omistusoikeus maahan. Se sai Hesterin mukaan ”lähes myyttiset mittasuhteet Israelin poliittisessa ja uskonnollisessa kehityksessä.”³⁰⁴

Vertauksessa tulisikin nähdä ”pitkä sosiaalinen ja uskonnollinen traditio, joka koskee Israelin kansan suhdetta YHWH:n perinnöksi antamaa maata kohtaan, erityisesti maalaisten parissa. Tästä syystä pojan läsnäolo ja kysymys koskien perintöä ei ole sattumalta vertauksessa.”³⁰⁵ Kenen maasta on siis lopulta kysymys? Hesterin mukaan maan oikeat omistajat ovat nuo maattomat vuokraajat. Vastapuolena kiistassa on perillinen, joka kuuluu maanomistajien eliittiluokkaan. Hän tunnustaa, että tämä tulkinta on ongelmallinen, koska se sotii tutkijoiden enemmistön näkemyksiä vastaan.³⁰⁶

Hester nostaa vielä esille Lähi-idässä tärkeän kunniakysymyksen. Kun maanomistajan poika tapetaan, se on samalla erittäin suuri kunnianloukkaus itse maanomistajaa kohtaan ja edellyttää tekijöiden rankaisemista. Tästä syystä monet kuulijoista hyväksyvät vertauksen lopussa vuokraajien saaman rangaistuksen. Tosin Hester ei ole vakuuttunut vertauksen lopun aitoudesta, koska Jeesus ei yleensä vastannut omiin kysymyksiinsä, vaan jätti ne avoimiksi. Vertaus haastaa Hesterin mukaan kuulijakunnan pohtimaan, voisivatko vuokraajat edustaa todellista Israelia, joka saa perinnön. Tämä tulkinta selittäisi silloin sen, miksi viittaus kivistä olisi liitetty myöhemmin vertaukseen.³⁰⁷

Hesterin pyrkimyksenä on sosiologisten mallien avulla ilmaista eri ryhmien ja luokkien välisiä suhteita koskien maanomistusta ja perintöä Jeesuksen ajan Palestiinassa. Tavoitteena on saada näkyviin ”vertauksen myöhäisempiä kerroksia tai tulkintoja.”³⁰⁸

³⁰³ Hester 1992, 40-42.

³⁰⁴ Hester 1992, 45.

³⁰⁵ Hester 1992, 47.

³⁰⁶ Hester 1992, 47-48.

³⁰⁷ Hester 1992, 48-56.

³⁰⁸ Hester 1992, 56.

5. Vertaustutkimusta 2000-luvulla

Tutkimuksen kehityksen ja eri suuntausten havainnointi on sitä vaikeampaa, mitä lähempänä omaa aikaamme ollaan. William Baird rajaa tutkimuksensa vuosituhatvuotisen vaihteeseen vuonna 2013 ilmestyneessä kolmannessa teoksessaan.³⁰⁹ Sen sijaan teologian tohtori Timo Eskola vuonna 2020 ilmestyneessä ”Teologisessa testamentissaan”³¹⁰ ilmaisee ilonsa eksegetiikan uusista avauksista ja toteaa:

Teologian tekee juuri nyt kiinnostavaksi se suunnaton käänne, jossa akateeminen maailma on hylännyt modernismin ja siirtynyt positivistisen historismin ajasta kielen ja merkityksen uuteen tarkasteluun. Muutos ei ole vain lingvistinen, vaan sillä on tietoteoreettinen perusta. Kun puolestaan ajatellaan sisältöjä, Paavali-tutkimus on muuttunut ja historian Jeesuskin löydetään rikkaalla tavalla. Juutalaisuuden tutkimus on mullistanut käsityksen aikahistoriasta, ja Uuden testamentin teologian kirjoittaminen elää uutta kukoistuskautta. Postliberaali teologia keskittyy aitoihin sisältöihin ja löytää – osin uudelleen – teologian syviä virtoja.³¹¹

5.1. Vertaustutkimus Pohjois-Amerikassa

UT:n tutkimus kukoistaa Pohjois-Amerikassa. Käyn seuraavaksi läpi yhdysvaltalaisen Craig A. Evansin tulkintoja Jeesuksen vertauksesta viinitarhan vuokraajista. Sen jälkeen kanadalainen John S. Kloppenborg ja yhdysvaltalainen Klyne R. Snodgrass selvittävät vertaustutkimusta ja tulkintojaan esimerkkivertauksesta. Yhdysvaltalaisella Kelly R. Iversonilla on muista poikkeava tulkinta esimerkkivertauksesta, jonka käymme seuraavaksi läpi. Tuoreimman tulkinnan vertauksesta viinitarhan vuokraajista antaa yhdysvaltalainen Richard B. Hays.

5.1.1. Craig A. Evans

Tekijästä

Craig A. Evans (1952 -) on yhdysvaltalainen professori, joka toimii Houstonissa (Houston Baptist University). Hänen tutkimusalueitaan ovat historiallinen Jeesus, synoptiset evankeliumit, Kuolleenmeren kääröt, kirjoitusten intertekstuaalisuus; VT:n käyttö UT:ssa, UT:n tausta, erityisesti juutalaisuus sekä Johanneksen evankeliumi. Evans on kirjoittanut tai toimittanut yli 70 teosta.³¹² Hän on vuonna

³⁰⁹ Baird 2013.

³¹⁰ Eskola 2020, 7.

³¹¹ Eskola 2020, 7.

³¹² Evans (s.a.).

2001 julkaissut kommentaarin Word Biblical Commentary Volume 34B, *Mark 8:27-16:20* (Thomas Nelson Publishers: Nashville), jota käytän työssäni.

”Mitä viinitarhan omistaja nyt tekee?”

Tutkijat esittävät monia kysymyksiä vertaukseen liittyen. Onko se aito Jeesuksen vertaus? Mitä Jeesus tarkoittaa sillä alun perin? Vai onko se kristillinen allegoria? Jos Markuksen teksti ei ole uskollinen alkuperäiselle kertomukselle, mikä on sen alkuperäinen sisältö?³¹³

Evans toteaa, että useimpien tutkijoiden mukaan vertaus on jossain muodossa peräisin Jeesukselta, mutta se on saanut Markukselta uuden sisällön. Vertaus on muuttunut allegoriaksi, joka kertoo Jumalan ja itsepäisen Israelin suhteesta, juutalaisten vainoista, profeettojen ja Jumalan Pojan tappamisesta. Se kertoo Israelin tuomiosta ja Jeesuksen syyttömäksi julistamisesta. Tuomaan evankeliumista löydetty lyhyempi versio on joidenkin tutkijoiden mukaan lähempänä alkuperäistä versiota.³¹⁴

Evans lähtee liikkeelle olemassa olevista lähteistä. Hän pohtii, antaako Markus, Tuomas vai joku muu synoptisista evankeliumeista tekstimuodon, joka on lähinnä alkuperäistä. Entä mikä on vertauksen alkuperäinen muoto ja tarkoitus? Viittaus Jes. 5:een ja Ps. 118:22-23 lainauksen merkitys sekä Markuksen toimitustyö liittyvät myös tutkimuksen alkuvaiheeseen.³¹⁵ Evans jakaa tutkimuksen osiin: A. Lähde; B. Muoto; C. Alkuperäiset puitteet ja merkitys; D. Raamatun suurempien tekstikokonaisuuksien toimitustyö. Käytän tätä jaottelua soveltuvien osien.³¹⁶

A. Lähde

Evans viittaa Jülicheriin, Kümmeliin, Haencheniin ja Schweizeriin,³¹⁷ joiden mukaan vertaus ei ollut autenttinen, vaan esimerkki varhaiskirkon allegorisoinnista. Jeesus on voinut puhua viinitarhasta, josta saattaisi olla jälkiä jakeissa 1 ja 9. Evans nostaa esille Doddin,³¹⁸ joka piti alkuperäisinä jakeita 1b-3, 5a ja 6-9a. Tämän käsityksen mukaan Matteus jatkokehitti Markuksen versiota, jolloin muun muassa kuulijat vastaavat Jeesukselle (Matt. 21:41/Mark. 12:9b), Jumalan valtakunta annetaan ”kansalle, joka tuottaa sen hedelmiä” (Matt. 21:43)

³¹³ Evans 2001, 216.

³¹⁴ Evans 2001, 216.

³¹⁵ Evans 2001, 216.

³¹⁶ Evans 2001, 216-231.

³¹⁷ Evans 2001, 216; Jülicher, *Gleichnisreden*, 2:385-406.

³¹⁸ Evans 2001, 216; Dodd, *Parables*, 124-32.

ja toisin kuin Markuksella tapahtuu pojan heittäminen ulos viinitarhasta ennen tappamista (Matt. 21:39).³¹⁹ Jeremias³²⁰ yhtyy Doddin näkemykseen. Tuomaan evankeliumin löytö vuonna 1947 vahvisti Jeremiaksen näkemyksen. Hän totesi: ”...allegoriset peruspiirteet, jotka jo näkyvät Markuksella, mutta erityisesti Matteuksella, ovat toissijaisia. Tämä tulos on nyt runsaskätisesti vahvistettu Tuomaan evankeliumilla.”³²¹

Evans nostaa esille Pohjois-Amerikan tutkijat ja siellä vaikuttavan Jeesus Seminaarin, jossa on tutkittu Tuomaan evankeliumia synoptisten evankeliumien rinnalla. Heidän tutkimusmetodiinsa kuuluu eri värien antaminen: Tuomaan evankeliumi §65 saa vaaleanpunaisen, Markus 12:1-8 saa harmaan. Tuomaan evankeliumi §66 ja Markus 12:9-11 saavat mustan.³²²

Evansin mukaan verrattaessa Markusta ja Luukasta keskenään, on kyseessä joko Luukkaan säilyttämä varhaisempi versio tai tradition säilyttämä, toimittajan keventämä versio vertauksesta. Myös muualla Tuomaan evankeliumissa on nähtävissä ”lukanismia” Charlesworthin mukaan.³²³ Joidenkin tutkijoiden (kuten Dehandschutter ja Sevrin)³²⁴ johtopäätös on, että Tuomaan versio on lyhennelmä Luukkaasta. Lisäksi Evans viittaa Snodgrassiin,³²⁵ jonka mukaan voidaan vakuuttavasti todeta, että Pahat viinitarhurit vertaus on toissijainen Tuomaan evankeliumissa.

Evansin johtopäätös käydystä keskustelusta on se, että ”Markuksen evankeliumi säilyttää vanhimman, yksinkertaisimman muodon traditiosta...Markuksen versio sopii suoraan Jeesuksen elämään ennen pääsiäistä

³¹⁹ Evans 2001, 216-17

³²⁰ Evans 2001, 216-17; Jeremias, Parables, 77.

³²¹ Evans 2001, 216-17; Jeremias, Parables, 70.

³²² Evans 2001, 216-17; Jeesus Seminaarin ensimmäinen teos: Funk & Hoover, *The Five Gospels*, 100-101, 510-11; Evans selvittää lyhyesti Jeesus Seminaarin käyttämää väriasteikkoa äänestyksissään Jeesuksen teksteistä: ”Vaaleanpunainen” tarkoittaa että aineisto on peräisin Jeesukselta, vaikka ehkä ei aivan tarkasti; ”harmaa” tarkoittaa, ettei se ehkä ole; ”musta” tarkoittaa, ettei se missään tapauksessa ole peräisin Jeesukselta. Funk & Hoover (101) kommentoivat, että ”Tuomas on epäilemättä lähempänä alkuperäistä versiota.” Crossan, *JBL 90* (1971) 451-65; *In Parables*, 86-96; *Historical Jesus*, 351-52: puolustaa Tuomaan vertauksen riippumattomuutta ja muotoa, katsoen sen olevan kaikkein lähimpänä alkuperäistä muotoa. Toiset, jotka väittävät, että Tuomas säilyttää vertauksen varhaisimman muodon, ovat R. Mcl. Wilson, *Studies in the Gospel of Thomas*. London; Mowbray, 1960. 101-2; ja J. E. Newell & R. R. Newell, *NovT 14* (1972) 226-27.

³²³ Evans 2001, 218; J. H. Charlesworth & C. A. Evans, *Jesus in the Agrapha and Apocryphal Gospels. Studying the Historical Jesus: Evaluations of the State of Current Research*, ed. B. D. Chilton & C. A. Evans, *NTTS 19* (Leiden: Brill, 1994), 496-503.

³²⁴ Evans 2001, 218-19.

³²⁵ Evans 2001, 218-19; Snodgrass, *NTS 21* (1974-75), 142-44; *SecCent 7* (1989) 19-38.

(Sitz im Leben) ja ensimmäisen vuosisadan kulttuuriseen ja uskonnolliseen juutalaiseen Palestiinaan.³²⁶

Markuksen vertauksen muoto on Evansin mukaan kolmetahoinen: 1. ”Jumala, joka on siunannut kansaansa kaikilla lahjoilla, on kärsivällinen ja pitkämielinen, jopa kohdatessaan peräänantamattomuutta ja kapinaa; 2. Kuitenkin tulee päivä, jolloin Jumala rankaisee niitä, jotka toimivat vastoin hänen tahtoaan; 3. Huolimatta kansansa kapinasta, Jumalan tarkoitukset tulevat toteutumaan täydellisesti; sen mitä hänen tilanhoitajansa yrittivät vastustaa ja tuhota, Jumala on vahvistanut.”³²⁷ Sen sijaan Tuomaan versio on Evansin mukaan kahtalainen: ”1. Luotonantaja yrittää ansaita rahaa investoimalla viinitarhaan; 2. Yritys päättyy katastrofiin.”³²⁸

Viime aikoina tutkijat ovat kiinnittäneet huomiota vertauksen henkilöiden järjenvastaiseen käyttäytymiseen. Evans viittaa Hirschiin, jonka mukaan ”idioottimainen (ein Verrückter)”³²⁹ maanomistaja altisti poikansa vaaralle lähettäessään hänet vuokraajien luo. Myöskään vuokraajien harkittu hyökkäys ja pojan tappaminen eivät tuoneet heille toivomaansa viinitarhan omistusta. Joidenkin tutkijoiden mukaan alkuperäiseen vertaukseen on tehty muutoksia niin että se ei enää heijasta ensimmäisen vuosisadan Palestiinan olosuhteita. Tulisi kuitenkin muistaa heprean sana mashal (vertaus), joka ”usein kuvastaa luonteita, jotka käyttäytyvät mielettömällä tavalla.”³³⁰

Evans käy läpi rabbiinisessa kirjallisuudessa esiintyviä vertauksia ja toteaa lopuksi, että Jeesuksen vertauksen muoto pahoista viinitarhureista vastaa myöhäisantiikin rabbiinisen juutalaisuuden vertausten muotoja, jotka usein olivat jossakin määrin allegorisia.³³¹ Vertauksessa ei ole varhaiskirkon allegorisia jälkiä. Sen sijaan tämän vertauksen yksityiskohdat puhuvat varhaiskirkkoa vastaan.³³²

C. Alkuperäiset puitteet ja merkitys

Evans ottaa esille tutkimussuunnan, jonka edustajien mukaan Jeesus ei ollut tämän vertauksen kertoja ja Markuksen ja toisten synoptisten evankeliumien sisältö on toissijainen. Tämä nostaa kysymyksen, miksi varhaiskirkko loi tämän

³²⁶ Evans 2001, 219

³²⁷ Evans 2001, 219; Evans viittaa lisäksi teokseen Blomberg, *Interpreting*, (1990), 247-51.

³²⁸ Evans 2001, 220.

³²⁹ Evans 2001, 220; Hirsch, *Frühgeschichte*, 129.

³³⁰ Evans 2001, 220

³³¹ Evans 2001, 222

³³² Evans 2001, 222

vertauksen. Carlston (*Parables*, 178-90)³³³ on esittänyt kolme mahdollista syytä: ”a) Se saattoi merkitä, että Jumala kääntyy pois juutalaisista, jotka tappoivat hänen Poikansa ja perillisensä ... toisiin, jotka ovat arvollisempia saamaan Jumalan viinitarhan, heidän puoleensa, jotka uskovat evankeliumin.” Tästä tulkinnasta seuraa uusia kysymyksiä. Silloin varhaiskirkko olisi perinyt Israelin aseman Jumalan valittuna kansana, mikä taas on vastoin roomalaiskirjeen 11 lukua. Tulkintanäkökulma on virheellinen, koska vertauksen ytimessä on kysymys, kuka hoitaa viinitarhaa?³³⁴ ”b) Vertaus voisi myös merkitä, että Jeesus näki edeltä käsin Jumalan kääntyvän pois juutalaisista pakanoiden puoleen.” Vertauksen lopussa oleva sitaatti vahvistaa: minkä rakentajat hylkäsivät, sen Jumala on valinnut.³³⁵ ”c) Lopulta voitaisiin ymmärtää, että vertaus heijastaa säännönmukaista periaatetta jumalallisessa taloudenpidossa: samoin kuin Jumala on kääntynyt pois juutalaisista pakanoiden puoleen, hän aina kääntyy pois niistä, jotka eivät ’kanna hedelmää’ niiden puoleen, jotka kantavat.” Tämän Carlstonen tulkintaehdotuksen loppuosa on Evansin mukaan oikein. Uskonnollisten auktoriteettien sijaan Jumala ottaa muita huolehtimaan viinitarhasta. Tällöin varhaiskirkko olisi osannut luoda allegorian Israelin historiasta, sen hylkäämistä profeetoista ja Jumalan Pojasta käyttäen lainausta Jes. 5:1-7. Vertaus ei kuitenkaan voi olla peräisin varhaiskirkolta, sillä vertauksen ytimessä on ”ristiriita viinitarhasta huolehtivien ja viinitarhan omistajan välillä, jota vuokraajat eivät arvosta eivätkä tottele.”³³⁶

Evans toteaa, miten useimmat tutkijat pitävät vertausta autenttisena. Mutta he hylkäävät viittaukset Jes. 5:1-7 ja Ps. 118:22-23, jolloin he törmäävät samoihin ongelmiin kuin Carlston ja toiset tutkijat, jotka pitävät vertausta varhaiskirkon luomana. Evans viittaa Scottin (*Hear Then the Parable*, 252-53)³³⁷ näkemys: ”Koska vertaus ei tarjoa valmista malliesimerkkiä tunnistamiseen, ei mitään selkeää vertauskuvallista viittausta, kuulijakunta on jätetty epävarmaan asemaan: *juonessa kuningaskunta hajoaa ja perintö on epävarma* (Scottin korostus).” Scottin ehdotus haastaa sekä vertauksen asiayhteyden että sisällön. Kuitenkin

³³³ Evans 2001, 222.

³³⁴ Evans 2001, 222.

³³⁵ Evans 2001, 222.

³³⁶ Evans 2001, 222-23

³³⁷ Evans 2001, 223.

meillä on varmuus kuningaskunnasta ja perintö viittauksen Ps. 118:22-23 pohjalta osa vertauksen nimsalia.³³⁸

Evans viittaa myös Malinan ja Rohrbaughin (255)³³⁹ epäilyihin koskien Markuksen vertauksen sisältöä: onko vertaus ollut alun perin ”varoitusta maanomistajille, jotka ovat lunastaneet ja vieneet maan tuoton ulkomaille.” Malina ja Rohrbaugh eivät kuitenkaan avaa sen merkitystä Jeesuksen tehtävään liittyen. Evans viittaa vielä Funkin ja Hooverin³⁴⁰ käsitykseen Tuomaan evankeliumin vertauksesta: ”Jeesuksen versio oli hämmentävä ja traaginen tarina, mutta se oli kerrottu ilman erityistä sovellusta.” Evansin kolmas viittaus koskee Jeesus-seminaarin suositusta, jonka Crossan³⁴¹ on sanoittanut seuraavasti: ”Se on tietoinen, shokeeraava kertomus onnistuneesta murhasta.” Nämä tulkitsijat, ottaessaan pois vertauksen synoptikkojen asiayhteydestä ovat kadottaneet vertauksen alkuperäisen merkityksen.³⁴² Tällöin jäljelle jää Evansin mukaan: ”varoitusta siitä, ettei maan tuotantoa saa viedä ulkomaille, tai tragedia, tai ehkäpä vielä shokeeraava kertomus onnistuneesta murhasta.” Silloin Evansin mukaan vertausta ei olisi kannattanut säilyttää tai kertoa uudelleen.³⁴³

Evansin mukaan on tärkeää pyrkiä katsomaan vertausta viinitarhan vuokraajista ennen pääsiäistä eläneiden juutalaisten silmien läpi. Voimme tällöin löytää merkittävän, Jeesuksen julistustyöhön liittyvän, synoptisten evankeliumien vertauksen. Siinä on monia semiittisiä piirteitä, jotka ovat saaneet myöhemmin vahvistuksen Targumeissa ja Toseftassa, sekä varhaisemmissa Qumranin dokumenteissa 4Q500 (=4QBenediction) ja 4Q162 (=4QpIsa^b).³⁴⁴ Evans nostaa esille neljä asiaa, jotka ”tukevat pikemminkin tekijöitä Jeesuksen elämässä (Sitz im Leben Jesu) kuin varhaiskirkon elämässä (Sitz im Leben der alten Kirche).”³⁴⁵ 1. Vertauksen semiittinen luonne.³⁴⁶ 2. Jes. 5:1-7:een kohdistuvat viittaukset,³⁴⁷ 3. Loppuviite Ps. 118:22-23,³⁴⁸ 4. Synoptinen narratiivinen sisältö.³⁴⁹ Hän käy yksityiskohtaisesti läpi näihin väitteisiin liittyvät kielelliset todisteet ja eri

³³⁸ Evans 2001, 223

³³⁹ Evans 2001, 223.

³⁴⁰ Evans 2001, 223-24; Funk & Hoover, *Five Gospels*, 101.

³⁴¹ Evans 2001, 224; Crossan, *In Parables*, 96.

³⁴² Evans 2001, 224.

³⁴³ Evans 2001, 224.

³⁴⁴ Evans 2001, 224.

³⁴⁵ Evans 2001, 224.

³⁴⁶ Evans 2001, 224.

³⁴⁷ Evans 2001, 224-28.

³⁴⁸ Evans 2001, 228-30.

³⁴⁹ Evans 2001, 230.

tutkijoiden näkemyksiä niihin liittyen. Evans tekee vielä yhteenvedon vertauksen pahoista viinitarhureista. 1. Se on peräisin Jeesukselta ja Markuksen/synoptinen versio on paikkansapitävä ja heijastaa alkuperäistä elinympäristöä ja tarkoitusta. 2. Vertauksen viinitarha on Israel. Evans painottaa, että tämä tulkinta ei voi olla varhaiskirkolta, koska se on ristiriidassa varhaiskirkon orientaation kanssa. 3. Vertauksen aramean kielinen traditio sopii huonosti väitteeseen, jonka mukaan vertauksen on luonut kreikankielinen (LXX käytössä) varhaiskirkko. Sama koskee viittausta Jes. 5:1-7 ja lainausta Ps. 118:22-23. Varhaiset Qumranin tekstit (4Q500 = 4QBenediction), ovat antaneet uutta valoa aramean kielen ja rabbiinisen kirjallisuuden käyttöön ja kumonnet aiemmat tutkimustulokset. 4. Vertaus ei viittaa ylösnousemukseen. Siihen ei myöskään viittaa lainaus Ps. 118:22-23. Evans painottaa ylösnousemuksen merkitystä varhaiskirkolle ja sen tapaa viitata eri kirjoituksiin, kuten Ps. 16:8-11, Jeesuksen ylösnousemukseen liittyen (Apt. 2:25-28; 13:35-37). Viinitarha-vertauksen lainaus ei kuulunut niihin. Evans viittaa vielä Snodgrassin (*BBR8* (1998), 187-215) tutkimukseen liittyen vertaukseen viinitarhan vuokraajista.³⁵⁰

Evansin mukaan Jeesuksen vertaus pahoista viinitarhureista ”vastaa kysymykseen Jeesuksen auktoriteetista, tuomitsee johtavan papiston sopimattomana pitämään korkean asemansa ja ennustaa, että Jumalan tarkoitukset toteutuvat leppymättömästä oppositiosta huolimatta.”³⁵¹ Jeesus jatkaa kärsimysteemaa ja valmistelee kuulijoitaan ymmärtämään, miten hänen identiteettinsä ja kärsimys kuuluvat yhteen. Ensin Pietari tunnustaa Jeesuksen olevan Messias (8:29), heti sen jälkeen Jeesus ennustaa kuolemansa (8:31), pian taivaallinen ääni julistaa, että Jeesus on Jumalan Poika (9:7), jolloin Jeesus kieltää opetuslapsia paljastamasta näkemäänsä ennen kuin hän on noussut kuolleista (9:9). Evansin mukaan Jeesus on Jumalan viimeinen lähettäjä Israelin johdolle, paikoilleen asetettava kulmakivi. Jeesus toteuttaa Jumalan tahdon loppuun asti, oman elämänsä kustannuksella.³⁵²

5.1.2. John S. Kloppenborg

Tekijästä

³⁵⁰ Evans 2001, 230-31.

³⁵¹ Evans 2001, 239.

³⁵² Evans 2001, 239.

John S. Kloppenborg on kanadalainen professori, joka toimii Toronton yliopistossa (University of Toronto). Hänen tutkimusalueitaan ovat synoptiset evankeliumit ja Q, varhaisen kristillisyyden sosiaalishistoria, antiikin ajan yhdistykset, vertaukset ja papyrologia sekä Jaakobin kirje. Kloppenborg on toiminut apulaisprofessorina neljä vuotta Jerusalemin heprealaisen yliopiston kristinuskoa tutkivassa keskuksessa (Centre for the Study of Christianity).³⁵³

Kloppenborg on osallistunut kansainväliseen tieteelliseen keskusteluun eri tiedejulkaisujen toimittajana ja omiin tutkimusalueisiinsa liittyvien teosten ja lukuisten artikkelien kautta.³⁵⁴ Hän toimii vuonna 1986 perustetun, kansainvälisten tutkijoiden Context Groupin jäsenenä.³⁵⁵ Hänen teoksensa koskien Jeesuksen vertausta viinitarhureita (*The Tenants in the Vineyard. Ideology, Economics and Agrarian Conflict in Jewish Palestine*) ilmestyi vuonna 2006. Sen liitteenä on 58 englanniksi käännettyä antiikin ajan asiakirjaa viinitarhojen vuokrausta ja hoitoa koskien (Dossier on Vineyard Leasing and Operations). Käytän tässä työssäni teoksen muuttumatonta opiskelijapainosta vuodelta 2010.³⁵⁶

Vertaustutkimuksesta

Kloppenborgin mukaan Jeesuksen vertauksia tulisi lukea realistisena kaunokirjallisuutena, jotka kiinnostavat kuulijan huomiota epätavallisilla juonen käännteillä, eikä koodattuina allegorisina kertomuksina. Niitä tutkiessa tulee huomioida tuon ajan taloudellinen ja sosiaalinen ympäristö. Poikkeuksen tähän tekee Vertaus viinitarhan vuokraajista. Matteus ja Markus esittävät sen vahvasti allegorisoiden, jolloin sen realistinen tulkinta on vaikeaa.³⁵⁷ Käytän Kloppenborgin jaottelua soveltuvin osin käydessäni läpi vertauksen jakeiden eri tulkintoja.

³⁵³ University of Toronto (s.a.).

³⁵⁴ University of Toronto (s.a.).

³⁵⁵ Context Group (s.a.); "At the root of the Context Group's social-scientific method is the belief that biblical scholars have taken [western cultural](#) assumptions for granted when interpreting the Bible, an ancient document produced in a much different culture. The key difference is that the modern western world is an [individualistic](#), [industrial](#) society, whereas the society of the ancient [Mediterranean](#) world was [collectivistic](#) and [agrarian](#). The ancient Mediterranean was also a [high-context society](#), where discourse took shared cultural values for granted. This contrasts with the modern western world, which is a low-context society in which discourse tends to be more specific and specialized (i.e. to particular groups, subcultures, etc.). According to the Context scholars, the interpreter must learn the cultural assumptions and values behind the text in order to understand it correctly. This involves understanding values such as [honor](#) and [shame](#), for example, which Malina calls "pivotal cultural values." Other common themes in Context analysis of the Bible include patron-client relationships, the "[evil eye](#)", [kinship](#), [purity](#) codes, and dyadic/group-oriented personalities."

³⁵⁶ Kloppenborg CV (s.a.).

³⁵⁷ Kloppenborg 2010, IX.

”Mitä viinitarhan omistaja nyt tekee?”

Kloppenborg käy ensin läpi aiempien tutkijoiden tulkintoja Jeesuksen vertauksesta viinitarhan vuokraajista. Jülicherin ja Mellin mukaan vertaus on alun perin kristillinen luomus. Hubautin, Klauckin ja Wederin näkemyksen mukaan vertaus on metaforinen kertomus. Kloppenborg jaottelee realistisen fiktion tulkintaa edustavia tutkijoita kolmeen eri ryhmään. Ensimmäinen ryhmä painottaa kärsivällisen viinitarhan omistajan roolia (C. H. Dodd, A. T. Cadoux, B. D. Smith, Joachim Jeremias, J. D. M. Derrett, Martin Hengel). Toinen ryhmä nostaa esille viinitarhan vuokraajan tarinan, onko syynä sokeus tai varomattomuus vai tavoitteena roistomainen onnistuminen? (Dan O. Via, Newell & Newell, J. D. Crossan). Kolmas tulkintalinja käsittelee eliittiin kuuluvaa maanomistajaa ja epätoivoisia vuokraajia (David Hester, William Herzog, Willy Schottroff).³⁵⁸ Sen jälkeen Kloppenborg käsittelee vertausta viinitarhan vuokraajista Markuksen evankeliumin ja Tuomaan evankeliumin pohjalta ja pyrkii selvittämään, ovatko ne itsenäisiä kertomuksia, vai onko Tuomaan versio kirjoitettu yhden tai useamman synoptisen evankeliumin vertauksen pohjalta. Kloppenborg nostaa esille Stevan Daviesin näkemyksen, että Markus olisi Tuomaan evankeliumin pohjalta kirjoitettu versio.³⁵⁹

Kloppenborg nostaa esille kolme erityispiirrettä Markuksen vertauksessa. Vertaus osoittaa Markuksen evankeliumin ydinsanomana pienoiskoossa: omistaja (=Jumala), ”rakas poika” (=Jeesus), jonka papisto ja kirjanoppineet tappavat, mistä syystä omistaja tuhoaa viinitarhurit (= temppelin hajottaminen ja eliitin tuhoaminen), ja viinitarhan luovutus toisille (=Markuksen yhteisö), jonka jälkeen Jumala puhdistaa pojan maineen (Mark. 12:10-11). Kloppenborg nostaa esille Markuksen vertauksen läheisen yhteyden VT:n teksteihin (Jes. 5:2, 5; 1. Moos. 37:20). Kolmanneksi Kloppenborg nostaa esille Markuksen vertauksessa toistuvat palvelijoiden pahoinpitelyt ja tappamiset, mitkä kuvaavat Jumalan toistuvasti Israelin kansan luo lähettämien profeettojen kohtalot.³⁶⁰

1. Markuksen tekstiyhteys

Seuraavaksi Kloppenborg käsittelee Jeesuksen vertauksen tapahtumapaikkaa. Jeesus on tullut kolmannen kerran Jerusalemiin. Markus sijoittaa tapahtumat Jerusalemin temppeliin (Mark. 11:27-13:2). Hänellä on sama yleisö kuin

³⁵⁸ Kloppenborg 2010, 106-48.

³⁵⁹ Kloppenborg 2010, 219.

³⁶⁰ Kloppenborg 2010, 219-21.

aiemmassa perikoopissa: Jeesus, ylipapit ja kirjanoppineet (11:27) ja kansa (11:32; 12:12). Vertauksen viinitarhan vuokraajista jälkeen Jeesus ottaa yhteen fariseusten ja Herodeksen kannattajien kanssa (12:13-17). Ylipappien, lainopettajien ja vanhimpien aiemmin esittämä kysymys Jeesuksen valtuuksista on saanut kansan asettumaan Jeesuksen puolelle (11:27-33). Markuksen evankeliumi ilmaisee selvästi, että Johannes Kastajalla ja Jeesuksella oli Jumalalta tullut valtuutus. Kloppenborg painottaa, että kuulijat eivät reagoineet vertauksen kristologiseen viestiin, vaan ainoastaan rikokseen ja sen rangaistukseen (12:9).³⁶¹

Kloppenborg nostaa esille Markuksen vertauksen teemallisen yhteyden Jerusalemin temppeliin ja sen henkilökuntaan. Kuivettuneen viikunapuu-vertauksen avulla Jeesus ilmaisee temppelin tulevan tuhon (Tiitus 70 j.Kr.). Kloppenborg pohtii mahdollisuutta, että vertaus olisi tyhjästä luotu kertomus tukemaan Markuksen temppelin vastaista asennetta. Tällöin olisi johdonmukaista, että viinitarha tuhottaisiin sen hedelmättömyyden tähden. Lisäksi Kloppenborg kiinnittää huomiota muutamiin seikkoihin, jotka eivät sovi yhteen Markuksen asenteen kanssa. Miksi vertauksen toinen palvelija haavoittuu päähän? Mitä merkitsee viinitarhan luovuttaminen toisille? Miksi perintöasia nousee esille vertauksessa? Kloppenborg vetääkin johtopäätöksen, että vertaus ei ollut täysin Markuksen tallentama vertaus, vaan siinä on ”traditiosta otettua, koska Markus näki siinä teemoja, jotka olivat samanhenkisiä hänen polemiikkinsa kanssa.”³⁶²

Markuksen evankeliumin punaisena lankana on nähtävissä juutalaisten eliitin pyrkimys vaientaa Jeesus, mutta he pelkäsivät Jeesusta hänen kansansuosionsa tähden (Mark. 3:6; 11:18; 11:33). He eivät halua vangita Jeesusta juhlien aikana eivätkä kansan läsnä ollessa. Näin kuitenkin tapahtuu synoptisten evankeliumien mukaan. Kloppenborg toteaa, miten vertaus edisti Markuksen kuvailemaa vastakkaisasettelua Jeesuksen ja temppelin välillä. ”...Jeesuksen teloitus oli Jeesuksen sekä kirjanoppineiden ja papiston välisen taistelun välitön lopputulos.”³⁶³

2. Markuksen toimitustyö

Markus 12: 1, 12. Kloppenborg nostaa esille jakeissa esiintyviä markanismeja. Ne sopivat täysin Markuksen evankeliumin yleislinjaan ja niissä on Markukselle ominaiset sanavalinnat. Tästä syystä Kloppenborg olettaa, ettei

³⁶¹ Kloppenborg 2010, 221-22.

³⁶² Kloppenborg 2010, 222.

³⁶³ Kloppenborg 2010, 223.

näissä jakeissa ole nähtävissä mitään esi-Markuksen traditiota. Kloppenborg kiinnittää huomiota Jesajan kirjan lainaukseen ja pohtii, ovatko ne keskeisiä vertauksessa vai myöhempiä lisäyksiä. Jakeiden 12:1b ja 12:9 lainauksien aiheuttamat ongelmat voidaan ohittaa niin, että ”oletetaan, että yksinkertaisempi vertaus on käyty läpi toissijaisesti.”³⁶⁴ Osa tutkijoista on sitä mieltä, että Jesajan lainaukset ovat olleet mukana jo Markuksen saamassa versiossa. Perusteluna esitetään, että sanoilla aita, viinikuurna ja torni ei ole mitään roolia vertauksessa. Silloin ei ole myöskään mitään perusteluja sille, että Markus olisi lisännyt ne vertaukseen. Kloppenborgin mukaan tämä tulkinta kuitenkin sysää ongelman esi-Markukselle, joka on vielä epävarmempi lähde.³⁶⁵

Kloppenborg nostaa esille Lohmeyerin tulkinnan, jonka mukaan viinitarha ja torni edustavat temppeliä. Lisäksi Jeesuksen seuraajat, oletettavasti Markuksen ryhmä, muodostaisivat eskatologisen papiston, jotka palvelisivat Jumalaa oikealla tavalla. Lohmeyerin mukaan Jeesus olisi uskonut, ”että Herodeksen temppeli ja sen hierarkia olisi korvattu uudella papistolla ja uhreista vapaalla kultilla ja että hänen seuraajansa jatkoivat tämän uskomuksen tukemista.”³⁶⁶ Donahue nostaa esille Tanakin tekstin, jossa temppeliä ei verrata torniin, ja jossa yleensä Israel on viinitarha.³⁶⁷

Markus 12:2-4. Kloppenborg ei näe näissä jakeissa selkeätä Markuksen toimitustyötä. Tekstissä voisi olla mahdollista nähdä Markuksen verhottu vihjaus Johannes Kastajan tappamiseen, mutta Kloppenborg pitää sitä epätodennäköisenä.³⁶⁸

Markus 12:5. Jae 5 on ongelmallisempi. Monet tutkijat edustavat Kloppenborgin mukaan näkemystä, että vertauksessa oli alun perin vain kaksi palvelijaa ja että niiden ja pojan lähettäminen muodostivat vertauksen huippukohdan kansantarinoiden kolmikron tapaan. Tutkijat eivät kuitenkaan pitäneet jaetta Markuksen tekemänä lisäyksenä.³⁶⁹ Weder esittää poikkeavan

³⁶⁴ Kloppenborg 2010, 223-25; Kloppenborgin mukaan vain harvat puolustavat tätä johtopäätöstä. Hän viittaa seuraaviin tutkijoihin: Frankemölle 1972, 196; Klauck 1978, 287; Weder 1978, 148-49; Marcus 1992, 113; Schmeller 1995, 193-94; Weihs 2003, 72.

³⁶⁵ Kloppenborg 2010, 225.

³⁶⁶ Kloppenborg 2010, 225-27; Lohmeyer 1941, 257 viittaa teoksessaan Josefukseen, *Ant.* 15.395, *Bell.* 5.210.

³⁶⁷ Kloppenborg 2010, 225-28; Donahuen 1973, 123 mukaan ”Markuksen vertaukselle antamat kehykset paljastavat temppelin vastaisen motivaation.”

³⁶⁸ Kloppenborg 2010, 228.

³⁶⁹ Kloppenborg 2010, 228; Kloppenborg nostaa esille seuraavat tutkijat: Dodd 1961, 100; Hengel 1968, 30; Frankenmölle 1972, 198; Gniska 1978-1979, 2:143; Klauck 1978, 297, 294; Scott 1989, 247; Schmeller 1995, 193.

näkemyksen. Hänen mukaansa vertauksessa oli jo alun perin kolme palvelijaa ja huippukohtana poika, jolla oli toisenlainen asema maanomistajaan nähden. Wederillä on kiinnostava yksityiskohta koskien jakeita 3-5a. Niissä on nähtävissä, miten kasvava väkivalta kuvataan yhä harvempien verbien avulla. 12.3 kolme verbiä; 12.4 kaksi verbiä; 12.5a yksi verbi.³⁷⁰

Kloppenborgin mukaan tutkijat ovat lähes yksimielisiä siitä, että jae 5b on toissijainen lisäys, mutta sen sijaan epätietoisia, onko sen tekijä Markus vai sisältyikö se jo hänen saamaansa tekstiin. Haenchenin mukaan 5b on lisäys, ”luultavasti Markukselta itseltään”, sen sijaan Klauckin ja Weihsin mukaan kyseessä on esi-Markuksen teksti.³⁷¹

Markus 12:6. Jakeessa käytetty sana ”rakastettu” voi Kloppenborgin mukaan olla Markuksen toimitustyön tulosta. Sama sana koskien Jeesusta on myös jakeissa 1:11 ja 9:7. Useimmat tutkijat tukevat tätä näkemystä. Jos sen voisi tulkita ”ainoa”, silloin se voisi olla esi-Markukselta tai jopa alkuperäinen. Kloppenborg kuitenkin toteaa, ”että ”uios agapetos” on kreikaksi ”rakastettu poika”, ei ”ainoa poika”. ja että tämä sanonta kuuluu tiukasti Markuksen toimitustyön rakenteeseen.”³⁷²

Markus 12:7-8. Kloppenborg nostaa esille useita kreikan ja heprean kielen eroja ja yhtäläisyyksiä vertauksen sanoitukseen liittyen, kuten viittauksen (1. Moos. 37:20, 24), joka vastaa LXX:n sanoitusta Joosefin kertomuksesta. Useat tutkijat ovat pohtineet, onko tämä viittaus tarkoituksellinen. Klauck (1978, 288) ehdottaa, että lisäys on jonkun henkilön toimitustyötä, jolloin se ei ole peräisin Jeesukselta eikä Markukselta. Jeesuksen toiminnan oikeaksi osoittaminen on keskeinen tema Markuksen evankeliumissa, mikä nyt saa muodon viittauksena Psalmiin 117:22-23, että Jumala ei ole hyljännyt häntä.³⁷³

Lisäksi Markus kertoo, miten poika tapetaan viinitarhassa ja sen jälkeen heitetään sieltä ulos. Kloppenborg viittaa Derrettin näkemykseen, että näin toimiessaan vuokraajat saastuttavat viinitarhan. Kloppenborgin mukaan Tuomaan evankeliumin vertauksen toisenlainen, yksinkertainen lopetus painottaa

³⁷⁰ Kloppenborg 2010, 228-29; Tarkemmin Weder 1978, 148.

³⁷¹ Kloppenborg 2010, 229; Lisätiedot Klauck 1978, 297; Weihs 2003, 73.

³⁷² Kloppenborg 2010, 230-31.

³⁷³ Kloppenborg 2010, 231-34.

maanomistajan tyhmyyttä, kun taas Markuksen painopiste on vuokraajien pahuudessa.³⁷⁴

Markus 12:9. Kloppenborgin mukaan tutkijat ovat epätietoisia siitä, päättyykö vertaus pojan tappamiseen ja Jeesuksen kysymykseen, vai viinitarhan vuokraajia koskevaan tuhoon (9b). Jälkimmäinen ei Kloppenborgin mukaan vastaa tuon ajan laillisia käytäntöjä, mikä antaa kuulijoille viestin, että vertaus puhuukin Jumalasta, Israelin johtajista ja tuomiosta.³⁷⁵

Kloppenborg nostaa esille eri tutkijoiden näkemyksiä useista viittauksista Jesajaan, kuten kysymyksessä, mitä viinitarhalle tehdään, viittauksen Jes. 5:4-6:een, sanan ”herra” kohdalta Jes. 5:7:een ja sanan ”tulee” osalta Jes. 13:9:een.³⁷⁶ Tämän jakeen sanoitus on Kloppenborgin mukaan tyypillinen tuomion ennustuksissa. Kloppenborg yhtyy useimpien tutkijoiden kantaan, että jae on esi-Markukselta peräisin oleva lisäys.³⁷⁷

Markus 12:10-11. Eri tutkijoiden näkemykset Psalmin 117:22-23 sitaatista vaihtelevat suuresti. Jülicher ja Mell pitävät koko vertausta varhaiskristillisen kirkon luomana. Hubault, Klauck ja Weder edustavat näkemystä, jossa metaforinen kertomus on laajennettu jakeilla 10-11. Kolmannen vaihtoehdon mukaan Markus (12:1-9) muodostaa realistisen kertomuksen, johon on myöhemmin lisätty Psalmi 117:22-23. Kloppenborg nostaa esille Snodgrassin ja Lowen tulkintalinjan, että Psalmi 117 kuuluu alun perin vertaukseen sanaleikistä ”ben” (poika) ja ”eben” (kivi) johtuen, mutta hänen mukaansa Hultgrenin perustelu siitä, että sanaleikki on mahdoton aramean kielessä, kumoaa heidän tulkintalinjansa. Lisäksi Snodgrassin väite, että vertaus Mark. 12:1-11 vastaa rabbiinista *mashal-nimshal’*ia, ei toimi.³⁷⁸

Kloppenborgin viittaa useisiin tutkijoihin, joiden mukaan Psalmi 117:22-23 on joko Markuksen tai esi-Markuksen lisäys. Kloppenborg käy läpi Klauckin (1978, 289), Hoffmannin (1973, 177-78), Donahuen (1973, 125-27), Lindarsin (1961, 170, 173) ja Suhlin (1965 141-42) näkemykset, mutta kyseenalaistaa jokaisen. Kloppenborgin mukaan Markuksen evankeliumin keskeinen ennustus on

³⁷⁴ Kloppenborg 2010, 234-35.

³⁷⁵ Kloppenborg 2010, 235.

³⁷⁶ Kloppenborg 2010, 235-36; Kümmel 1950, 125 n. 20; Hengel 1968, 7 n. 31; Miller 1974, 293.

³⁷⁷ Kloppenborg 2010, 235-36.

³⁷⁸ Kloppenborg 2010, 236; Yksityiskohtaisemmin: Lowe 1982, 259; Snodgrass 1983, 63; Gundry 1993, 689-90; Hultgren 2000, 363.

lainopettajien ja kirjanoppineiden vastuu Jeesuksen kuolemasta. Tästä syystä Markus toistaa (12:10.11) ”rakentajat” -sanalla Israelin eliitin vastuuta.³⁷⁹

Kloppenborg esittää näkemyksensä, että Markus 12:10-11 on lisäys, jonka avulla osoitetaan pojan ylösnousemus. Tämä edellyttää, että Jesaja (5:2, 5) on toiminut välittävänä tekstinä Markuksen (12: 1b, 9) kanssa, jossa omistaja tulkitaan Jumalaksi ja palvelijat Jumalan lähettäviksi.³⁸⁰

Markus 12:12. Markus on osoittanut, miten Jeesuksen ja Israelin johdon välinen suhde on kiristynyt vähitellen, alkaen jakeesta 3:6. Hän osoittaa sen perimmäiseksi syyksi kateuden (15:10), koska kansa on asettunut Jeesuksen puolelle. Markus osoittaa myös, että Jeesus on tietoinen tulevasta kohtalostaan (8:31). Markuksen lukijoille avautuu vähitellen evankeliumin kristologinen sanoma, jonka sanoittaa lopulta sadanpäämies (15:39).³⁸¹

5.1.3. Klyne R. Snodgrass

Tekijästä

Klyne R. Snodgrass (1944 -) on yhdysvaltalainen teologi ja kirjailija, joka teki elämäntyönsä Uuden Testamentin tutkimuksen professorina Chicagossa (North Park University). Hänen teoksensa vertauksiin liittyen ovat *The Parable of the Wicked Tenants: An Inquiry Into Parable Interpretation*, (1983) ja *Stories With Intent: A Comprehensive Guide to the Parables of Jesus* (2008), jota käytän tutkimuksessani.³⁸²

Vertaustutkimuksesta

Snodgrass Käy läpi aiempien tutkijoiden tuloksia ennen kuin ryhtyy selvittämään näkemyksiään Jeesuksen vertauksesta Markuksen mukaan. Snodgrass painottaa vertauksen tutkimiseen soveltuvaa metodologiaa sekä vertauksen kulttuurisen ympäristön merkitystä.³⁸³ Hän on vakuuttunut, että Jeesuksen opetuksiin on mahdollista tutustua syvällisimmin juuri vertausten avulla. Hän toteaa: ”... varhainen kirkko opetti tuskin koskaan vertausten avulla. Vertauksen sopivat

³⁷⁹ Kloppenborg 2010, 236-41; Markuksen toimitustyötä tukevat mm. Jülicher 1888-1899, 2:405; Bultmann 1968, 177; Kümmel 1950, 121; Carlston 1975, 181; molempia vaihtoehtoja tukee Taylor 1952, 473.

³⁸⁰ Kloppenborg 2010, 241.

³⁸¹ Kloppenborg 2010, 241.

³⁸² North Park (s.a.).

³⁸³ Snodgrass 1983, 3-40.

Jeesuksen profeetalliseen asenteeseen ja vertauksissa oleva opetus voidaan vahvistaa ei-vertauskuvallisesta aineistosta.”³⁸⁴

”Mitä viinitarhan omistaja nyt tekee?”

Jeesuksen vertaus viinitarhan vuokraajista on Snodgrassin mukaan kaksinkertainen, epäsuora kertomus, jonka taustalla on Jeesuksen ja juutalaisten johtomiesten välinen vastakkaisasettelu. Vertaus on juridinen, todenmukainen ja sillä on esikuvia VT:n puolella. Se on myös kristologisesti tärkeä vertaus.³⁸⁵ Snodgrass esittää seitsemän kysymystä, joiden avulla hän tarkastelee vertauksen keskeisiä kohtia viimeaikaisten tutkimustulosten valossa. Hän viittaa keskeiseen tutkimusaineistoon.³⁸⁶

Snodgrass nostaa esille Lähi-idän kulttuurisen informaation Jeesuksen ajalta. Jännitteet vuokraajien ja maanomistajien välillä olivat yleisiä ja ilmenivät tehtyjen sopimusten yksityiskohdista. Snodgrass viittaa M. Hengeliin, joka on nostanut esille Zenon Papyrit. Niissä näkyvät muun muassa kaukana asuvat omistajat, viinitarhojen huolellinen hoitaminen ja toistuvat kehotukset oikeudenmukaisuuteen. Snodgrassin mukaan vuokraviljelijöiden ensisijaisena tavoitteena oli viinitarhan hallussapito ja käyttö (kr. ”kleronomia”, jota myös Josefus käyttää), eikä omistaminen.³⁸⁷

Vertaus on nähty pelastushistorian allegoriana, kuten ”aita viinitarhan ympärillä ymmärrettiin, että se oli enkelien apu, torni oli temppeli ja omistajan lähtö ihmisten vapaa tahto.”³⁸⁸

Monet tutkijat riisuvat vertauksesta viittauksen Jes. 5:een, Mark 12:5b:n ja jakeen 9 sekä lainauksen Psalmi 112:22-23, jolloin jäljelle jää realistinen kertomus. Varsinkin Dodd ja Jeremias pitivät tätä muotoa Jeesukselta peräisin olevana vertauksena, joka tulee lähelle vasta myöhemmin löydettyä Tuomaan

³⁸⁴ Snodgrass 2008, 37.

³⁸⁵ Snodgrass 2008, 276.

³⁸⁶ Snodgrass 2008, 276-77; Käytettävissä on runsaasti Lähi-idän maanomistusoloihin liittyvää aineistoa. Vertaukseen liittyen lisätietoa on mm. seuraavissa: Martin Hengel, *Das Gleichnis ZNW 59* (1968), 1-39; Klyne R. Snodgrass, *The Parable* WUNT 27 (1983). Tübingen: Mohr-Siebeck, 31-40; S.R. Llewelyn, *Self-Help and Legal Redress: The Parable of the Wicked Tenants*, *NewDocs* 6, 86-105; Craig A. Evans, *God’s Vineyard and Its Caretakers. Jesus and His Contemporaries: Comparative Studies*. AGJU 25 (1995). Leiden: E.J. Brill, 381-406; John Kloppenborg, *The Tenants*. WUNT 195 (2006), 355-549. Tübingen: Mohr-Siebeck.

³⁸⁷ Snodgrass 2008, 284; Snodgrass nostaa esille teokset M. Hengel, *Das Gleichnis*, 11-16 ja 20-31; Evans, *God’s Vineyard and Its Caretakers*, 384-90; PHEME PERKINS, *Hearing the Parables of Jesus* (1981), 188-90. New York: Paulist; Maanomistuksesta Galileassa: Seán Freyne, *Galilee from Alexander the Great to Hadrian, 323 B.C.E. to 135 C.E.: A Study of Second Temple Judaism* (1980), 156-70. Wilmington: Glazier, 1980.

³⁸⁸ Snodgrass 2008, 284-85.

evankeliumin versiota. Doddin ja Jeremiauksen vertauksen tulkinnassa on kuitenkin allegorisia piirteitä, joita on vaikea välttää.³⁸⁹

Snodgrass nostaa esille vaihtoehdoisen tulkinnan, että poika olisi Johannes Kastaja, johon liittyi myös Markuksen edellinen vertaus.³⁹⁰ Sosiologisen näkökulman tuo tulkinta, että vertaus kertoo maansa velkojille menettäneistä viinitarhan vuokraajista.³⁹¹

Snodgrass luettelee synoptisten evankeliumien ongelmakohtia: Kuuluuko Matteus 21:44 tekstiin? Kuuluuko vertaus nykyiseen kontekstiin? Mikä on kertomuksen alkuperäinen muoto? Snodgrassin mukaan vertauksen tärkein kysymys koskee Psalmin 118:22-23 käyttöä tekstissä, jota osa tutkijoista on pitänyt kristillisen kirkon lisäyksenä. Myös Jeesus tunsu sen hyvin osana suurta Hallel-ylistysrukousta. Snodgrassin mukaan tämä lainaus on avain koko vertauksen ymmärtämiseen. Nykyajan ihmiset lukevat vertauksen tietäen Jeesuksen ylösnousemuksen. Entä Jeesuksen kuulijat? Keskeisiä ovat vertauksen sanaleikki ”eben” (”kivi”) ja ”ben” (”poika”) ja ”rakentajat” sanan viittaus uskonnollisiin johtajiin. Entä onko kertomus realistinen, ja miten realistinen sen tulisi olla?

Snodgrass painottaa, että pojan lähettäminen osoittaa yhteydenpidon nostamista uudelle tasolle. Syynä siihen on, etteivät palvelijat voineet esittää virallista protestia. Vertaus ei anna vihjettä, miksi maanomistaja itse ei tullut paikan päälle. Snodgrass viittaa David Flusseriin, jonka mukaan vertaukset eivät ole realistisia, pikemminkin pseudo-realistisia.³⁹² Jeesuksen ajan Palestiinassa otettiin herkästi laki omiin käsiinsä ja sen tähden vertaus esittää tilannetta, joka olisi voinut tapahtua arkielämässä.³⁹³

Tutkijoita jatkuvasta askarruttava kysymys on seuraava: onko tämä vertaus allegoria ja jos, niin onko kaikilla kertomuksen piirteillä jotain vastaavuutta

³⁸⁹ Snodgrass 2008, 285; C.H. Dodd, *The Parables of the Kingdom* (1936), 124-32. London: Nisbet.

³⁹⁰ Snodgrass 2008, 285; Snodgrass nostaa esille tutkijat Malcolm Lowe, David Stern, Thomas Schmeller ja A. Gray.

³⁹¹ Snodgrass 2008, 285-86; Läpiviittaus: Herzog, *Parables as Subversive Speech*, 98-113; J. D. Hester tulkitsee vertauksen maanomistuksen ja perinnön kautta, *Socio-Rhetorical Criticism and the Parable of the Wicked Tenants*. JSNT 45 (1992): 27-57; William E. Arnald, *The Parable of the Tenants and the Class Consciousness of the Peasantry. Text and Artifact in the Religions of Mediterranean Antiquity* (2000), 135-57; Waterloo: Wilfrid Laurier University Press; L. Schottroff, *The Parables of Jesus*, 15-28.

³⁹² Snodgrass 2008, 292; Läpiviittaus: Flusser, *Die rabbinischen Gleichnisse und der Gleichniserzähler Jesus*, 34.

³⁹³ Snodgrass 2008, 292.

todellisuudessa? Snodgrassin mukaan vertauksessa on selviä vastaavuuksia. Juutalaisille kuulijoille oli selvää, että maanomistaja ja viinitarha kuvastavat Jumalaa ja Israelin kansaa. Mutta kaikkien yksityiskohtien allegorisointiin ei ole syytä, sillä vertauksen ydin on sen päähenkilöiden juonittelu. Mielikuvat antavat kehykset vertaukselle ja Psalmi 118:22 avaa vertauksen tarkoituksen.³⁹⁴

Snodgrassin mukaan vertausta ei voida lukea myöskään luokkataistelun näkökulmasta, sillä vertauksen maanomistaja ei millään tavoin ärsytä vuokraviljelijöitä. Myöskään viittausta Jes 5:1-7 ei ole syytä tulkita niin, että viinitarha osoittaisi temppeliin.³⁹⁵ Snodgrassin mukaan poika saa useita eri vaihtoehtoja: rabbiinisissa viinitarha vertauksissa hän on Jaakob tai Israel, tai joidenkin mielestä Johannes Kastaja.³⁹⁶ Joka tapauksessa kuulijat ovat tulkinneet hänet ”vähintään Jumalaa pelkääväksi mieheksi, jolla on läheinen yhteys Jumalan kanssa.”³⁹⁷

Tutkijoita askarruttaa edelleen, onko vertaus peräisin Jeesukselta vai varhaiskirkolta? Snodgrass nostaa esille useita semitismejä, jotka liittyvät vertaukseen, kuten sanaleikki ”poika” (ben) ja ”kivi” (eben) ja Jes. 5:n viittaukset temppeliin.³⁹⁸ Vertausta on vaikea liittää varhaiskirkkoon, koska se ei yleensä kiistellyt temppelin kanssa. Kirkko ei myöskään luonut vertauksia.³⁹⁹ Snodgrass pohtii, opettaako tämä vertaus, erityisesti Matteuksen versiossa, että Jumala on hyljännyt Israelin antamalla kuningaskunnan pakanoille, eikä tue ajatusta. Tässä vertauksessa ei ole Snodgrassin mukaan viittausta kirkkoon eikä pakanoihin.⁴⁰⁰ Vertaus ei ole antisemiittinen eikä se kerro juutalaisen kansan hylkäämisestä.⁴⁰¹

Snodgrass painottaa vastuutamme kahden asian erottamisesta toisistaan: toisaalta mitä teksti tekee ja toisaalta mitä tekstile on tehty. Hänen mukaansa teksteihin on myöhemmin liitetty antisemiittinen lukutapa. Snodgrass toteaa: ”Jos vertaukset ovat kertomuksia, joissa on tarkoitus, Jeesuksen tarkoitus, silloin hänen äänensä on ainoa, joka meidän tarvitsee kuulla.”⁴⁰²

³⁹⁴ Snodgrass 2008, 292-93.

³⁹⁵ Snodgrass 2008, 293; Läpiviittaus Stephen M. Bryan, *Jesus and Israel's Traditions of Judgment and Restorations* (SNTSMS 117; Cambridge University Press, 2002), 52.

³⁹⁶ Snodgrass 2008, 293-94.

³⁹⁷ Snodgrass 2008, 294.

³⁹⁸ Snodgrass 2008, 296.

³⁹⁹ Snodgrass 2008, 296.

⁴⁰⁰ Snodgrass 2008, 296-97.

⁴⁰¹ Snodgrass 2008, 297.

⁴⁰² Snodgrass 2008, 297.

5.1.4. Kelly R. Iverson

Tekijästä

Yhdysvaltalainen Kelly R. Iverson toimii Uuden testamentin apulaisprofessorina Baylor University:ssä Wacossa, Texasissa. Hän on erikoistunut Markuksen evankeliumin tutkimukseen. Hänen tutkimusalueitaan ovat lisäksi Matteus, narratiivinen kritiikki ja suullinen traditio.⁴⁰³

Iverson on julkaissut useita teoksia ja artikkeleita. Käytän työssäni hänen artikkeliaan *Jews, Gentiles, and the Kingdom of God: The Parable of the Wicked Tenants in Narrative Perspective (Mark 12:1-12)*, *Biblical Interpretation* 20 (2012), 305-35.⁴⁰⁴

”Mitä viinitarhan omistaja nyt tekee?”

Iverson tulkitsee Vertauksen viinitarhan vuokraajista toisin kuin työssäni aiemmin esitellyt tutkijat. Hän nostaa esille tulkinnan kannalta kolme keskeistä tekijää, viinitarhan, vuokraajat ja ”muut”. Aluksi Iverson toteaa, että perikooppi sisältää itse asiassa neljä osaa: vertauksen (12:1-8), Jeesuksen kysymyksen (12:9), viittauksen kulmakiveen (12:10-11) ja kertomuksen päätöksen (12:12).⁴⁰⁵

Viinitarha. Iversonin mukaan viinitarha tarkoittaa Israelin kansaa Jesajasta (Jes. 5:1) johtuen. Samaan suuntaan johdattaa myös viinin tai viinitarhan vertaaminen Israeliin muissa VT:n teksteissä (Ps. 80:8-12; Jes. 27:2-6; Jer. 2:21; 12:10; Hoos. 10:1; Miika 7:1). Iversonin mukaan Jesajan ja Markuksen perikooppien välillä on kuitenkin selkeitä eroja. Jesajan viinitarha sijaitsi hedelmällisellä rinteellä ja sillä oli suotuisat kasvuolosuhteet. Siitä huolimatta se ei tuottanut satoa, mistä syystä maanomistaja pettyneenä kyselee, mitä hänen olisi vielä pitänyt tehdä (5:4). Hän päättää tuhota viinitarhan (5:5-7). Sen sijaan Markuksen vertauksessa viinitarha antaa hyvän sadon, josta vuokraajat eivät suostu antamaan maanomistajalle tälle kuuluvaa osuutta. Lopulta maanomistaja tuhoaa vuokraajat ja antaa viinitarhan ”toisille”.⁴⁰⁶

Iverson nostaa esille näiden perikooppien väliset temaattiset erot ja syntaktiset eroavaisuudet ja esittää, että Markuksen evankelistan tarkoituksena ei ollut kertoa Jesajan vertauksen toistoa, vaan käyttää sitä sellaisessa narratiivisessa,

⁴⁰³ Baylor University (s.a.).

⁴⁰⁴ Baylor University (s.a.).

⁴⁰⁵ Iverson 2012, 305.

⁴⁰⁶ Iverson 2012, 305-10.

joka on yhteydessä ”hänen omaan teologiseen agendaansa.”⁴⁰⁷ Israelin johtajat suhtautuvat Jeesukseen vihamielisesti, kuten Markuksen kuvailemat tapahtumat osoittavat (Mark 3:22; 3:21; 6:1-6). Jeesuksen toiminnasta käy ilmi, että juuri ihmisten heikkous ja syntisyys (2:17) oli hänen toimintansa motiivina. Markuksen antropologia ”alleviivaa havaittavan pohjavireen, nimittäin alttiuden inhimilliseen uskottomuuteen ja kaikkien ihmisten tarpeen tehdä parannusta ja etsiä anteeksiantoa.” (1:4; 15).⁴⁰⁸

Iverson painottaa näkemystään, ettei Markuksen viinitarhaa voi tulkita tarkoittavan Israelin kansaa. Sen sijaan hänen mukaansa uskottavampi ratkaisu olisi rinnastus Jumalan Valtakuntaan, mitä tulkintaa Iversonin mukaan tukee kertomuksen sisältö ja kertomukseen liittyvä tärkeä yksityiskohta, Jumalan Valtakunta. Vertaus kuuluu laajempaan tapahtumakokonaisuuteen, jonka alussa Jeesus saapuu Jerusalemiin (11:1-11) kansan huutaessa: ”Siunattu olkoon hän, joka tulee Herran nimessä! Siunattu isämme Daavidin valtakunta, joka nyt tulee! Hoosianna korkeuksissa!” Jeesus ei kuitenkaan tule perustamaan Daavidin kuningaskuntaa, joka on kansallinen ja poliittinen. Jeesuksen valtakunta perustetaan kärsimyksen ja kuoleman kautta (8:31-32; 9:31-32; 10:32-34). Tapahtumakokonaisuus päättyy ennustukseen Jumalan tulevasta tuomiosta (13:1-37). Näiden tapahtumien välillä Jeesus käy useita tärkeitä keskusteluja eri henkilöiden kanssa. Erään kirjanoppineen kysymykseen suurimmasta käskystä Jeesus sanoo, ettei mies ollut kaukana Jumalan Valtakunnasta (12:34). Evankeliumista näkyy, miten Jumalan Valtakunta tarjotaan Israelin kansalle Jeesuksen kautta.⁴⁰⁹

Vertauksessa maanomistaja ryhtyy toimimaan ”sovittuun aikaan” (12:2). Markus käyttää aika (kairos) -sanaa Jumalan Valtakunnan yhteydessä. ”Kairos” tarkoittaa vuodenaikaa, sadonkorjuun tai juhla-aikaa. Mutta se voi saada myös kronologisen tai teologisen merkityksen, kuten ajanjakso, ”joka on erityisen sopiva hetki Jumalan asioihin puuttumiseen tai aktiivisuuteen.” (1:15; 10:30; 11:13; 13:33)⁴¹⁰ ”Kairos” on Iversonin mukaan tarkoituksellisesti käytetty, tärkeä sana Markuksen vertauksessa. Kuulijakunta oli jo tottunut termien kahdenlaiseen merkitykseen. Narratiivisella tasolla se kertoi sadon korjaamisen alkaneen.

⁴⁰⁷ Iverson 2012, 310-11.

⁴⁰⁸ Iverson 2012, 311-12.

⁴⁰⁹ Iverson 2012, 312-14.

⁴¹⁰ Iverson 2012, 314.

Symbolisella tasolla se kertoi Jumalan Valtakunnan tulosta, jonka ”metaforinen vastine oli Markuksen viinitarha.”⁴¹¹ Markuksen vertauksen keskiössä ovat juutalaiset, pakanat ja Jumalan Valtakunta sekä tähän liittyvät siunaukset ja etuoikeudet.⁴¹²

Viinitarhan vuokraajien identifikaatio. Tutkijat ovat viime vuosina olleet Iversonin mukaan yksimielisiä siitä, Jeesuksen kohderyhmä tämän vertauksen kohdalla koostui ylipapeista, kirjanoppineista ja vanhimmista. Vertaus on jatkoa näiden ja Jeesuksen välisistä keskusteluista koskien Jeesuksen auktoriteettia (11:27) ja hänen suorittamaansa temppelin puhdistamista (11:15-19). Kuten aikaisemmat tutkijat, myös Iverson nostaa esille Jeesuksen kaksi epäsuoraa vastausta johtohenkilöille, ensimmäinen on hänen vastakysymyksensä Johanneksen kasteeseen liittyen (11:29-30) ja toinen on monitulkintainen vertaus. Iverson painottaa, miten kertoja käyttää tässä perikoopissa joko anonyymiä pronominia ”heille” (12:1) tai verbien monikkomuotoa.⁴¹³ Hänen mukaansa:

1. ylipapit, kirjanoppineet ja vanhimmat ovat lähinnä olevat edeltäjät, joihin sopii anonyymi ”heille”,
2. Ei ole merkkejä siitä, että tilanne olisi muuttunut 11:27-33 jälkeen, ei puitteiden eikä henkilöiden osalta.
3. Israelin johtajat ovat osoittaneet muuttumatonta vastustusta Jeesusta kohtaan koko kertomuksen ajan (2:1-3:6; 3:20-35; 6:1-6a; 14-29; 7:1-23; 8:11-13; 10:2; 11:18).
4. Jotka haluavat vangita Jeesuksen vertauksen kuulemisen jälkeen havaitsivat, että sillä osoitetaan heitä ja vain heidän pelkonsa kansanjoukkoa kohtaan estää heitä toimimasta (12:12).⁴¹⁴

Iversonin mukaan nämä kontekstuaaliset vihjeet ovat vaikuttaneet siihen, että monet tutkijat olettavat ylipappien, kirjanoppineiden ja vanhimpien muodostavan sen Israelin sisällä olevan ryhmän, jota kohtaa tuomio. Iversonin mukaan tämä sinänsä looginen päättely tuottaa kuitenkin uusia ongelmia. Hän esittää vaihtoehdona, että koko Israelin kansa ylipappien, kirjanoppineiden ja vanhimpien lisäksi kuuluvat viinitarhan vuokraajiin. Antaahan evankeliumi vihjeen myös siitä, että kansa kääntyy Jeesusta vastaan. Markuksen evankeliumi käyttää vielä muita termejä Israelin johtohenkilöistä, kuten fariseukset, saddukeukset, Herodeksen kannattajat ja ylimmäinen pappi.⁴¹⁵

⁴¹¹ Iverson 2012, 314.

⁴¹² Iverson 2012, 314.

⁴¹³ Iverson 2012, 314-17.

⁴¹⁴ Iverson 2012, 317.

⁴¹⁵ Iverson 2012, 317-18.

Markuksen evankeliumissa juonittelu Jeesusta vastaan jatkuu (11:27-12:34). Hän käy neljä eri väittelyä uskonnollisen johdon kanssa temppeelialueella ja jokainen niistä alkaa Jeesukselle esitetyllä kysymyksellä. Kansa osallistuu niihin. Vertauksessa on viinitarhan vuokraajien ja Jumalan välinen konflikti. Useimmat tutkijat ovat tulkinneet sen pelastushistorialliseksi kertomukseksi, koska siinä toistuu ”rakas poika” -teema Jeesuksen kasteen (1:11) ja kirkastumisen tavoin (9:7).⁴¹⁶

Iverson nostaa esille kansan osuuden Jeesuksen ollessa tuomittavana Pilatuksen edessä. Meille on kerrottu, miten kansa toimii ylipappien, kirjanoppineiden ja vanhimpien ohjauksen mukaan ja vaatii, että Pilatus ristiinnaulitsee Jeesuksen (15:9-15). Mutta vähemmälle huomiolle on jäänyt se seikka, miten halukkaasti kansa esittää tämän vaatimuksen. Kansa jatkaa Jeesuksen pilkkaamista vielä tämän riippuessa ristillä (15:29). Nämä seikat vahvistavat Iversonin näkemystä, että sekä uskonnollinen johto että juutalainen kansa ovat viinitarhan vuokraajia. Kansan joukossa on kuitenkin pieni joukko, jotka uskovat Jeesuksen evankeliumiin.⁴¹⁷

Iverson nostaa esille kiintoisan seikan, joka koskee Markuksen evankeliumissa nähtäviä enteitä ja kaikuja, eli kertomus etenee siten, että se toistaa menneitä tapahtumia ja kertoo etukäteen tulevista. Iverson painottaa, että Jesajan vertauksen tuomiota ei ole rajattu vain Israelin johtoon, vaan koko kansaan. Sen kirjoittaja käyttää sanoja: ”Jerusalem asukkaat” (Jes. 5:3), ”Juudan miehet” (Jes. 5:3, 7) ja ”Israelin kansa” (Jes. 5:7). Iverson toteaa: ”Markus mukauttaa Jesajan vertauksen sopimaan erilaiseen teologiseen tilanteeseen kommunikoidessaan samanlaisesta tuomion sanomasta.”⁴¹⁸

”Toiset” -sanon tunnistaminen. Iversonin mukaan tutkijat selittävät useimmiten viinitarhan siirtämisen ”toisille” tarkoittavan opetuslapsia tai varhaiskirkkoa. Iverson lähtee liikkeelle tilanteesta, jossa vuokraajat edustavat Israelin kansaa, ja hänen tavoitteenaan on avata lukijoille, miten Markus johdattaa kuulijat ymmärtämään, että ”toiset” tarkoittaa pakanakansoja. Hän tekee sen

⁴¹⁶ Iverson 2012, 318-19.

⁴¹⁷ Iverson 2012, 319-21.

⁴¹⁸ Iverson 2012, 321-25.

perustellen kahdella asiakokonaisuudella, Markuksen vertauksella ja pakanalähetyksellä.⁴¹⁹

1. Markus 11:12-12:12

Israelin johto kyseenalaistaa Jeesuksen valtuudet tyhjentää temppelin rahanvaihtajista ja estää sen kultillinen käyttö. Jeesus on jo kironnut viikunapuun, joka merkitsee tulevaa temppelin tuhoamista. Herodeksen temppeli on ulkonaisesti elävä ja loistelias, mutta sisältä se on jo kuollut. Jeesuksen ainoat sanat temppelissä olivat: ”Eikö ole kirjoitettu: ’Minun huoneeni on oleva kaikille kansoille rukouksen huone?’” (11:17), jossa hän viittaa Jesajan kirjaan (Jes. 56:7).⁴²⁰

Markus antaa kuulijoiden käsittää, että Jumala ei ole hylännyt pakanakansoja. Jumala avaa uuden uskon väylän luokseen Jerusalemin temppelin tuhoutumisen jälkeen, ja ”sen perustana on usko (11:22-23), rukous (11:24) ja anteeksianto (11:25).”⁴²¹ Kontekstinsa ja teemansa puolesta vertaus yhdistää pakanakansat ja Valtakunnan siunaukset. Iverson toteaa yhteenvetona, miten ”Jumala (omistaja) tuomitsee kansan (vuokraajat) Jeesuksen hylkäämisestä ja Valtakunta (viinitarha) annetaan pakanoille (muille).”⁴²² Tämä ei kuitenkaan tapahdu juutalaisten kustannuksella. Markuksen viesti on, että ”jokainen, joka uskoo, tulee Valtakunnan perilliseksi riippumatta etnisestä identiteetistään.”⁴²³

2. Pakanalähetys

Markuksen evankeliumissa on toistuvasti esillä, miten Jeesus ulotti toimintansa myös pakanoihin. Jeesuksen maine oli levinnyt Israelin alueen ulkopuolelle (3:7-12). Sitten Jeesus opetuslapsineen lähtee Gerasan alueelle (5:1-20), jossa he kohtaavat miehen, jossa oli saastainen henki. Nyt Jeesus osoittaa rakkautta vain yhtä pakanaa kohtaan. On huomattavaa, että Jeesus aloitti toimintansa eksorkismilla myös juutalaisten parissa (1:21-28; 5:1-20). Jeesuksen toinen matka ulottui Tyroksen alueelle (7:24-8:9), jossa hän kohtasi Syyrian foinikialaisen naisen, jonka tyttäressä oli paha henki. Keskustelu heidän välillään koski pakanoita ja Jumalan valtakuntaa, jolloin Jeesus kertoi evankeliumin kuuluvan ensin juutalaisille (7:27), ja sen jälkeen myös pakanoille. Tämän jälkeen Jeesus

⁴¹⁹ Iverson 2012, 325-26.

⁴²⁰ Iverson 2012, 326-27.

⁴²¹ Iverson 2012, 327.

⁴²² Iverson 2012, 327-28.

⁴²³ Iverson 2012, 328-29.

parantaa kuuron miehen Dekapoliin alueella (7:31-37) ja ruokkii neljätuhatta pakanaa (8:1-9), joka on rinnasteinen viidentuhannen juutalaisen ruokkimisen kanssa (6:31-44). Kolmas matka pakanoiden pariin ulottuu Betsaidaan ja Filippoksen Kesareaan (8:22-9:29). Iverson kiinnittää huomiota siihen, miten Markus käyttää yhä enemmän tilaa kertoakseen Jeesuksen toiminnasta pakanoiden alueilla. Sen sijaan kuvaukset työstä juutalaisten parissa lyhenevät. Näin Markus valmistelelee tietä vertauksessa esitetyille sanan ”toisille” tunnistamiseen.⁴²⁴

Iverson huomauttaa, miten Jeesuksen pitkässä puheessa koskien viimeisiä tapahtumia (13:1-37), Jeesus kertoo opetuslapsilleen, miten temppeli tuhotaan (13:1-2) ja miten kaikille kansoille tulee julistaa evankeliumi (13:10). Kun Jeesus on antanut henkensä ristillä, Markus kääntää heti kertomuksen temppeliin, jossa väliverho repeää kahtia ylhäältä alas asti (15:37). Iversonin mukaan Markuksen lukijat ymmärtävät tämän sekä tuomion että lupauksen sisältävän viestin. Vanhan temppelin sijaan tulee uusi temppeli, jossa Jeesus on sen kulmakivi (12:10; 14:58).⁴²⁵

Iverson nostaa esille kaksi henkilöä Markuksen evankeliumin lopusta. Pakanoihin kuuluva sadanpäällikkö oli ensimmäinen, joka todisti Jeesuksen kuollessa: ”Tämä mies oli todella Jumalan Poika!” (15:39). Juutalainen Joosef Arimatialainen huolehti siitä, että Jeesus sai hautapaikan kallioon hakatusta, käyttämättömästä haudasta (15:42-46). Markus osoittaa näiden kahden henkilön kautta, miten Jeesuksen kuoleman kautta on avautunut kokonaan uusi todellisuus.⁴²⁶

Iverson tiivistää näkemyksensä seuraavasti: ”Pakanoiden identifiointi nimettömiksi ´toisiksi´ (12:9) on tasapainossa Markuksen pakanalähetyksen kanssa.”⁴²⁷ Iverson luettelee, miten pakanat ovat olleet ”esimerkkejä uskosta (5:18; 7:24-30, 31-37; 8:1-9, 22-26; 9:14-29), ymmärryksestä (7:24-30, 31-37; 8:22-26) ja sitoutumisesta (8:2), ja vaikka ´aika´ (kairos 1:15; 11:13; 12:2) on tullut ja kuningaskunnan tarjous on julistettu Israelille ´ensin´ (7:27), pakanat

⁴²⁴ Iverson 2012, 329-32.

⁴²⁵ Iverson 2012, 332-33.

⁴²⁶ Iverson 2012, 333-34.

⁴²⁷ Iverson 2012, 334.

liitetään Jumalan valittujen joukkoon.”⁴²⁸ Toisin sanoen Jeesuksen kuoleman kautta sekä juutalaisilla että pakanoilla on pääsy Jumalan luo.⁴²⁹

5.1.5. Richard B. Hays

Tekijästä

Yhdysvaltalainen Richard B. Hays (1948-) toimi Uuden Testamentin professorina Durhamissa (Duke Divinity School). Hänellä on huomattava julkaisu- ja artikkelituotanto. Hän käsittelee uusimmassa teoksessaan *Echoes of Scripture in the Gospels* (2016) Jeesuksen vertauksia eri evankeliumeissa. Käytän tätä teosta lähteenä työssäni.⁴³⁰

”Mitä viinitarhan omistaja nyt tekee?”

Käsitellessään Jeesuksen vertausta viinitarhan hoitajista Hays nostaa esille aiemmat tapahtumat Jerusalemin temppelissä. Jeesus on kaatanut rahanvaihtajien pöydät ja estänyt kulkemisen temppelialueen läpi. Sen jälkeen hän opettaa kansaa vertauksilla, jotka kertovat Israelin tulevan kohtalon ja Jeesuksen tulevan kuoleman niille, ”joilla on silmät nähdä ja korvat kuulla.”⁴³¹

Haysin mukaan tämän vertauksen voi ymmärtää vain VT:n viinitarha-vertauksen (Jes. 5:1-7) pohjalta. Jeesuksen aloittaessa vertauksen lähes Jesajan vertauksen sanoilla, kuulijakunta odottaa saavansa kuulla toisinnon tästä vertauksesta. Mutta Jeesus yllättää. Jesajan vertauksessa ”hän odotti sen tuottavan hedelmää mutta se tuotti villimarjoja” (Jes. 5: 2c). Omistaja on tehnyt turhaa työtä, ja päättää lopettaa sen. Vertauksen lopussa on selkeä viesti, että tuo viinitarha on Israel (Jes. 5:7). Sen sijaan Jeesuksen vertauksessa on toisenlainen ongelma. Viinitarha tuottaa satoa, mutta vuokraviljelijät eivät anna maanomistajalle hänelle kuuluvaa osuutta, vaan pahoinpitelevät paikalle lähetetyt palvelijat kerta toisensa jälkeen (Mark. 12:2-5).⁴³²

Vertaus on osoitettu juutalaisten johtohenkilöille, jotka olivat kyseenalaistaneet Jeesuksen auktoriteetin temppelin puhdistuksessa (Mark. 11:27). Nämä tajuavat Jeesuksen vertauksen osoittavan juuri heidän olevan ”roistoja, jotka eivät anna Jumalalle hänen osuuttaan.”⁴³³ Hays nostaa esille Jeremian profetian temppelin tuhoamisesta (Jer. 7:11) ja syytöksen Jeremian ajan

⁴²⁸ Iverson 2012, 334.

⁴²⁹ Iverson 2012, 335.

⁴³⁰ Duke (s.a.).

⁴³¹ Hays 2016, 40.

⁴³² Hays 2016, 40-41.

⁴³³ Hays 2016, 41.

ihmisiä kohtaan: ”Kerran toisensa jälkeen olen lähettänyt teidän luoksenne palvelijoitani, profeettoja, siitä alkaen kun teidän isänne lähtivät Egyptistä ja aina tähän päivään asti. Sittenkään te ette ole minua totelleet. Olette sulkeneet korvanne, kovettaneet mielenne ja tehneet paha vielä enemmän kuin isänne.” (Jer. 7:25-26).⁴³⁴ Jeesus rinnastaa viinitarhan omistajan ”monet” palvelijat ja Jeremian ”palvelijat” ja tarkentaa syytösten kohdistuvan oman aikansa uskonnollisia johtajia vastaan kansan sijaan. Jeesuksen vertauksessa tuomio on ankara: ”Mitä sitten omistaja tekee? Hän tulee ja tuhoaa viinitarhurit ja antaa viinitarhan toisille” (Mark 12:9). Juutalaiset johtajat tuomitaan. Uudet viinitarhurit alkavat huolehtia Israelista. Hays toteaa, että vertauksen lopputulos vastaa Markuksen evankeliumissa esiintyviä tuomion ja Israelin palauttamisen teemoja.⁴³⁵

Haysin mukaan Markuksessa oleva viittaus ”rakas poika” (Mark. 12:6) tuo nykylukijalle väistämättä kristologisen tulkinnan. Profeetat on surmattu yksi toisensa jälkeen. Jumala lähettää lopulta Jeesuksen hankkimaan takaisin viinitarhan määräysvallan. Mutta Jeesus on toistuvasti ennustanut, mikä hänen kohtalonsa tulee olemaan (Mark. 8:31; 9:31; 10:32-34; 10:45). Vertaus antaa aavistaa tulevan kärsimyskertomuksen.⁴³⁶

”Rakkaan pojan” uhraaminen toistuu VT:n puolella ja on sen tähden kuulijoille ymmärrettävä sanoma. Jo Abraham sai Jumalalta käskyn: ”Ota poikasi, ainoa poikasi Iisak, jota rakastat...” (1. Moos. 22:2). Nykylukijasta tämä käsky tuntuu raskaalta, mutta juutalaiset tulkitsivat sen Haysin mukaan pelastuskertomukseksi: ”Abrahamin kuuliaisuus ja Iisakin alistuminen tulevat kansan pelastukseksi. Jumala, havaitessaan Abrahamin uskollisen noudattamisen, lähettää enkelin viime hetkellä pysäyttämään hänen kätensä: kuitenkin, soteriologisesti puhuen, ikään kuin Jumala katsoo uhrauksen täytyneen.”⁴³⁷ Hays jatkaa: ”Vastaavasti sana ”akedah”, Iisakin ”sitominen” on Israelin tulevan luottamuksen perusta Jumalaa kohtaan.” Näin ollen Markuksen kuvaus vertauksesta, jossa on sanat ”rakas poika” saa aikaan kuulijoissa miellelyhtymän

⁴³⁴ Hays 2016, 41.

⁴³⁵ Hays 2016, 42.

⁴³⁶ Hays 2016, 42.

⁴³⁷ Hays 2016, 43.

VT:n kertomukseen, jossa Haysin mukaan: ”kuolema ei ole välttämättä viimeinen sana.”⁴³⁸

Hays nostaa esille toisen VT:n kertomuksen, joka koskee Joosefia. Viinitarhureiden sanat: ”Hän on perillinen. Tapetaan hänet, niin perintö on meidän.” (Mark. 12:7) vastaavat niitä sanoja, joita Joosefin veljet käyttivät hänestä (1. Moos. 37:20 - LXX). Jeesuksen kuulijoille on selvää, miten Joosefin kohtalo kääntyi Egyptissä niin, että hän hallitsi koko maata ja saattoi näin pelastaa perheensä nälänhädän kourista. Haysin mukaan: ”Joosefin vertauskuvallinen ”ylösousemus” enteilee myös Jeesuksen kohtaloa.” Näin ollen vertaus viinitarhureista saa jatkon Psalmista 118 ja ”osoittaa ristiinnaulitun Jumalan Pojan ylösousemukseen ja osoittamiseen syyttömäksi.” (Mark. 12:10-11; Ps. 118:22-23)⁴³⁹ Haysin mukaan kyseessä ei ole vertaukseen tehty ”omituinen toissijainen lisäys” vaan vertaus toimii ”allegorisena esittelynä Markuksen laajemmalle kertomukselle Jumalan pelastavasta toiminnasta. Samaan aikaan se antaa lukijalle avaimen ymmärtää Jeesuksen identiteettiä.”⁴⁴⁰

Haysin mukaan Markuksen tavoitteena on kertoa Israelin historiaa uudesta näkökulmasta. Vaikka Israelilla on pitkään ollut ahdingon aika, erityisesti Jesajan VT:ssä olevat profeetalliset tekstit julistavat, että ”kauan odotettu Israelin vapautus on lopulta käsillä. Jumalan valtakunnan tuleminen, jonka Johannes Kastaja ennusti ja jota Jeesus julisti, on apokalyptinen tapahtuma, joka täyttää Jesajan vision uudesta exoduksesta, jossa Jumala tulee johdattamaan kansan tietä pitkin erämaan halki palatakseen voimassa Siioniin.”⁴⁴¹ Sen sijaan Israelin johtomiehet vastustavat Jeesuksen julistusta ja etsivät tilaisuutta tappaakseen hänet. Haysin mukaan viitatessaan vertauksessaan psalmin sanoihin (Ps. 118:22-23), Markus antaa ymmärtää, että ”kertomus ei pääty väkivaltaan, kuolemaan ja hyödyttömyyteen. Viinitarha, toisenlaisten käsien antaman hoivan avulla, voi vielä kukoistaa uudelleen, ja antaa satoa sen oikealle omistajalle.”⁴⁴²

⁴³⁸ Hays 2016, 43.

⁴³⁹ Hays 2016, 43-44.

⁴⁴⁰ Hays 2016, 44.

⁴⁴¹ Hays 2016, 44.

⁴⁴² Hays 2016, 44.

5.2. Muita vertaustutkijoita

5.2.1. Lauri Thurén

Tekijästä

Lauri Thurén on Itä-Suomen yliopiston eksegetiikan professori Joensuussa. Opetustyön ohessa hän on julkaissut useita teoksia ja runsaan määrän artikkeleita. Hänen teoksensa *Parables Unplugged. Reading the Lukan Parables in Their Rhetorical Context* ilmestyi vuonna 2014. Sen suomenkielinen versio *Kameli neulansilmästä. Jeesuksen vertaukset puhtaalta pöydältä* ilmestyi vuonna 2015.⁴⁴³ Käytän näitä teoksia työssäni.

Vertaustutkimuksesta

Tullessamme uudelle vuosituhannele vertaustutkimuksessa kansainvälisesti tunnettu suomalainen professori Lauri Thurén avaa uusia näkökulmia vertaustutkimukseen. Teoksissaan Thurén selvittää, miksi ja miten Jeesus käyttää vertauksia vakuuttaakseen kuulijakuntansa ja miten Luukas pyrkii tallentamaan Jeesuksen vertaukset tulevalle lukijakunnalleen.⁴⁴⁴ Thurénin keskeinen väite koskee vertauksen lukemista ilman siihen lisättyjä historiallisia faktoja tai alkuperäisen tekstiversion etsimistä, jotta sen sanoma ei vääristyisi. Vertaukset tulisi lukea ”puhtaalta pöydältä”, yksinkertaisesti sellaisina kuin ne on kirjoitettu.⁴⁴⁵ Thurénin tutkimus kohdistuu Luukkaan evankeliumin vertauksiin, mutta hänen tutkimusmetodinsa sopii myös muiden synoptisten evankeliumien vertausten tutkimiseen.

Thurén nostaa esille Jülicherin, joka pyrki etsimään allegorioiden sijaan yhtä ”vertauksen tähtäyspistettä, josta kokonaisuus aukeaa”⁴⁴⁶ Thurénin mukaan vertaustutkimuksen kehityksessä on nähtävissä erilaiset kirjalliset lähestymistavat, kuten 1980 -luvulta lähtien käyttöön otettu narratiivinen kritiikki. Tutkimukseen on vaikuttanut yleinen kirjallisuustiede, jolloin ei niinkään kysytä, mikä on kirjoittajan intentio, vaan sen sijaan tutkitaan vertauksen tarkoitusta ja sen asiayhteyttä.⁴⁴⁷

Thuren nostaa esille kolme viime vuosituhanneen vaihteen molemmin puolin vaikuttanutta vertaustutkijaa. Ensimmäinen on Mark L. Bailey (*Guidelines*

⁴⁴³ Thurén (s.a.).

⁴⁴⁴ Thurén 2014, 345.

⁴⁴⁵ Thurén 2015, 12-13.

⁴⁴⁶ Thurén 2015, 20.

⁴⁴⁷ Thurén 2015, 20.

for *Interpreting Jesus' Parables*, 1998, 30-38), joka ohjaa käyttämään vertaustutkimuksessa viittä askelta: ”1) Ymmärrä vertauksen tilanne, 2) Selvitä tarve, johon vertaus haluaa vastata, 3) Tutki vertauksen rakennetta ja yksityiskohtia, 4) Löydä vertauksen keskeinen totuus ja sen suhde Jumalan valtakuntaan, 5) Vastaa vertauksen esittämään vetoomukseen.”⁴⁴⁸ Thurén tosin ehdottaa neljännen kohdan sanan ”totuus” sijaan sanaa ”päämäärä”, koska Jeesuksen vertaukset vetoavat kuulijoihin, eikä kaikissa edes puhuta Jumalan valtakunnasta.⁴⁴⁹

Toinen on Klyne R. Snodgrass (*Stories with Intent – A Comprehensive Guide to the Parables of Jesus*. 2008, 24-31). Tämä on tiivistänyt ohjeet vertausten lukemiseen seuraavasti: ”

- 1) Tarkasti
- 2) Ilman ennako-oletuksia
- 3) Tunnistaen vertauksen suulliset piirteet
- 4) Kysyen, miten Jeesuksen Palestiinassa asuvat kuulijat sen ymmärsivät
- 5) Tunnistaen evankelistan toimitustyön piirteet ja niiden merkityksen kirjan kokonaisuudelle
- 6) Kysyen, miten vertaus sijoittuu kokonaiskertomukseen Jeesuksesta
- 7) Kiinnittäen huomiota siihen, mitä sanotaan, ei siihen, mitä jätetään sanomatta
- 8) Ymmärtäen, että vertausten aikakäsitys on suhteellinen
- 9) Painottaen vertauksen loppua
- 10) Verraten vertausta Jeesuksen muuhun opetukseen
- 11) Kysellen vertauksen teologista päämäärää.⁴⁵⁰

Kolmas Thurénin esille nostama vertaustutkija on saksalainen Ruben Zimmermann, jonka näkemyksiin yhtyy suuri osa saksalaisen kielialueen tutkijoista. Zimmermannin viisi tapaa ovat: 1) Kielellis-kertomuksellinen tutkimus, 2) Sosio-historiallinen tutkimus, 3) Tausta-aineiston tutkiminen, 4) Muiden kuin historiallisten tulkintojen kartoittaminen, 5) Myöhemmän tulkintahistorian selvittäminen.⁴⁵¹

Uusimman vertaustutkimuksen edustajien joukossa on niitä, jotka soveltavat Thurénin keskeisiä tuloksia vertausten lukutavasta ”puhtaalta pöydältä”, ilman aiempia vertauksen versioita ja historiallisia olosuhteita sekä muuta täydentävää tietoa.⁴⁵² Vertauksella on kehyskertomus, jonka sisälle sijoittuu itse vertaus. Thurénin tutkimus voidaan kiteyttää viiteen tulkinnan

⁴⁴⁸ Thurén 2015, 20.

⁴⁴⁹ Thurén 2015, 21-22.

⁴⁵⁰ Thurén 2015, 22.

⁴⁵¹ Thurén 2015, 22; Zimmermann, Die Gleichnisse Jesu – Eine Hinfügung. *Compendium der Gleichnisse Jesu*. Ruben Zimmermann (Hg.) 2007. Gütersloh; Gütersloher Verlagshaus.

⁴⁵² Thurén 2015, 28.

pelisääntöön, vaikka historian tutkimus ja teologiset rakennelmat asettavatkin niille haasteita. Nämä tulkinnan pelisäännöt perusteluineen ovat seuraavat:

1) Kunnioita kirjoittajan versiota.⁴⁵³

Tutkijan olisi hyvä tuntea myös vertauksen kuulijat, heidän ajatuksensa, elämänsä, tapansa ja kulttuurinsa ensimmäisen vuosisadan Palestiinassa. Kuitenkin ylimääräinen historiallinen tieto vertauksen ulkopuolelta saattaa vaarantaa sen ymmärtämisen.⁴⁵⁴

2) Anna yleisön päättää viestistä.⁴⁵⁵

Vertauksen tulisi voida vastata keskeisiin kysymyksiin: mitä vertaus tarkoittaa ja mihin sillä pyritään? Vertauksen kertominen tietyssä hetkessä on oltava mielekäs ja asiaankuuluva.⁴⁵⁶

3) Etsi kertomukselle ominaisia piirteitä.⁴⁵⁷

Jo antiikin aikana Aristoteles tutki tarinan kertomisen tapoja. Viime vuosikymmeninä erityisesti elokuvat ja mainonta ovat Thurénin mukaan edesauttaneet alan kehittymistä. Jeesuksen vertausten tutkimuksessa on kerronnan tutkimuksella eli narratologialla sekä kognitiiviseen tutkimukseen vankka jalansija. Näin voidaan saada selville, miten kuulijoihin voidaan vaikuttaa niin, että vertauksen tavoite toteutuu ja kuulijat oivaltavat jotain uutta.⁴⁵⁸

4) Etsi vertauksen tarkoitusta.⁴⁵⁹

Vertauksen tavoitteena ei ole ollut Thurénin mukaan pelkästään tiedon jakaminen, vaan kuulijoiden ajatuksiin, arvoihin, uskomuksiin ja käytökseen vaikuttaminen. Moderni argumentaatiotutkimus antaa tähän hyvät välineet.⁴⁶⁰ Thurén esittelee julkaisussaan brittifilosofi Stephen Edelston Toulminin mallia,⁴⁶¹ jota hän itse käyttää raamatuntutkimuksessa. Kun vertausta tutkitaan Edelston Toulminin mallin mukaisesti, vertauksesta etsitään väite (V), joka voi olla esimerkiksi Jeesuksen suosittama sosiaalinen tai hengellinen näkemys. Vertaus sisältää lähtötiedot (L), jotka kuulijakunta todennäköisesti hyväksyy. Yleisluontoisen päättelysäännön (P) tehtävänä on johdattaa kuulijat lähtötiedosta väitteeseen. Yleisellä tasolla oleva taustatuki (T) antaa tarpeen mukaan tukea päättelysäännön hyväksymiseksi. Varauma taas kertoo, milloin päättely ei ole pätevä. Lisäksi Thurén suosittelee perinteisten lehtimiehen kysymysten esittämistä: Kuka? Kenelle? Mitä? Koska? Miksi?⁴⁶²

5) Kysy evankelistan teologista sanomaa.⁴⁶³

Evankelista Luukas halusi Thurénin mukaan teksteillään puhuttaa kuulijoitaan, kuten tämän päivän teologeillakin on tavoitteena. Tästä syystä yksittäisen vertauksen ympärillä oleva teksti on myös hyvä lukea. Näin lukija voi saada vahvistusta omaksumiinsa hengellisiin periaatteisiin.⁴⁶⁴

”Mitä viinitarhan omistaja nyt tekee?”

Thurén käsittelee Vertausta pahoista viinitarhan vuokraajista Luukkaan evankeliumin mukaan (Luuk 20:9-19). Koska synoptisten evankeliumien versiot on sijoitettu samaan kohtaan Jeesuksen toiminnassa ja ne ovat sisällöltään yhdenmukaisia, käyn lyhyesti läpi joitakin Thurénin esille nostamia seikkoja tutkimuksessaan, joita voidaan soveltaa myös Markuksen versioon. Thurénin

⁴⁵³ Thurén 2015, 28.

⁴⁵⁴ Thurén 2015, 28-29.

⁴⁵⁵ Thurén 2015, 30.

⁴⁵⁶ Thurén 2015, 30-31.

⁴⁵⁷ Thurén 2015, 31.

⁴⁵⁸ Thurén 2015, 31.

⁴⁵⁹ Thurén 2015, 32.

⁴⁶⁰ Thurén 2015, 32; Läpiviittäus: Toulmin 1958, *The Uses of Argument*.

⁴⁶¹ Thurén 2015, 33-35.

⁴⁶² Thurén 2015, 33-35.

⁴⁶³ Thurén 2015, 33-35.

⁴⁶⁴ Thurén 2015, 35.

mukaan vertauksen tulkitaan helposti ennustavan Jeesuksen kuolemaa ja Jerusalemin tuhoa. Tähän tulkintaan on löydettävissä ainakin kahdeksan ulkopuolista tekijää: Vanhan testamentin tausta, pojan mieltäminen Jeesukseksi, myöhemmän historiallisen tekstin liittäminen vertaukseen, synoptisissa evankeliumeissa ja Tuomaan evankeliumissa olevat rinnakkaiskohdat tukevat vertauksen alkuperäisen version ennallistamista, muiden antiikin dokumenttien antamat lisätiedot, sympaattinen näkemys juutalaisuudesta, nykyinen kristinuskon rauhanomainen painotus sekä eettiset arvot. Kuitenkin tämä uusi tieto estää nykylukijaa Thurénin mukaan löytämään vertauksen alkuperäistä sanomaa.⁴⁶⁵

Thurén jatkaa: ”...on aika lukea vertaus puhtaalta pöydältä, irrottaa se ulkopuolisista tekijöistä ja liittää se omaan tekstiyhteyteensä.” Siinä on kyse Jeesuksen ja Johannes Kastajan valtuutuksista (Luuk. 20:1-8).⁴⁶⁶ Thurénin mukaan kuulijat voivat helposti hyväksyä sen, että viittaus pojasta liittyy Johannekseen, olihan kuulijakunnalla tuoreessa muistissa, mitä Johannekselle oli tapahtunut Herodes Antipaan käsissä. Thurén toteaa: ”Jos Johannekselle on jo käynyt huonosti, mitä tapahtuukaan Jeesukselle? Näin vertaus toimisi varoituksena eikä syytöksenä.”⁴⁶⁷

Thurén nostaa esille seuraavat seikat:

1. Jeesus kertoo vertauksen kansalle; uskonnolliset johtajat sattuvat myös kuulemaan sen.
2. Kuulijoiden luontevin – joskaan ei itsestään selvä – samastumiskohde ovat tilanvuokraajat. Palvelijoilla tai pojalla ei ole omaa tahtoa, he ovat vain välikäsiä omistajan ja vuokraajien liiketoimissa. Vain näillä kahdella taholla on vapaus tehdä ratkaisuja.
3. Juoni on tavanomainen lukuun ottamatta lopun vahvoja tapahtumia. Kuten hyvään kerrontaan kuuluu, toiminta voimistuu loppua kohden: palvelijoita kohdellaan yhä tylymmin. Koska kolmas kerta on yleensä viimeinen, ylimääräisen neljännen hahmon – pojan – tulo näyttämölle yllättää.
4. Kosto tapahtuu mielenkiintoisella tavalla. Omistaja ei vain ”tuhoa” vuokraajia (Luuk. 20:16) vaan antaa viinitilan toisille, ikään kuin jälkimmäinen olisi vielä pahempaa.
5. Kansan vahva vastaus vertauksen huipentumaan, Paavalillekin tyypillinen äärimmäinen inhon huuto ”ei ikinä!” (Luuk. 20:16) on merkittävä, sillä juuri edellä heidän asenteensa Jeesukseen kuvataan hyvin myönteisenä.⁴⁶⁸

Thurénin mukaan Jeesus antaa ymmärtää, että Johanneksen valtuutus ja hänen omansa olivat taivaasta. Thurén käyttää arvioinnissaan Toulminin päättelysääntöä ja toteaa: ”Vertaus ei allegorioita tai ulkoista tukea kaipaa.

⁴⁶⁵ Thurén 2015, 140-45.

⁴⁶⁶ Thurén 2015, 147.

⁴⁶⁷ Thurén 2015, 147-49.

⁴⁶⁸ Thurén 2015, 149-54.

Sellaisenaan se korostaa periaatetta, jonka mukaan etäisenkin voimamiehen viestintuojia tulee kunnioittaa ja heidän tahtoaan noudattaa.”⁴⁶⁹ Thurénin mukaan: ”kun johtomiehet ovat torjuneet Johanneksen, sillä on vakavia seurauksia Jerusalemin ja sen uskonnollisen eliitin kannalta. Jeesuksen kuunteleminen on heidän viimeinen tilaisuutensa selvittää tilanteesta. Silti tälläkään vertauksella hän ei pilkkaa vastapuoltaan tai hyökkää heidän kimppuunsa. Sen sijaan hän vetoaa vakavasti sekä kansaan että johtajiin.”⁴⁷⁰

6. Yhteenveto

Tultaessa 1900 -luvulle Euroopassa vallitsi valistuksen mukanaan tuoma liberaali tieteellinen vapaus Uuden testamentin yliopistotasoisessa tutkimuksessa.

Yhdysvalloissa UT:n tutkimus oli konservatiivisempaa ja tähtäsi teologien kouluttamiseen kirkon palvelukseen. Tämä vuosisata todisti UT:n tutkimuksen nopeata kehittymistä ja samalla sen pirstaloitumista Britanniassa ja Yhdysvalloissa. Englanti korvasi vähitellen saksan tutkimuskielenä.

Kari Syreenin mukaan 1900 -luvulla oli UT:n tutkimuksessa vallalla klassinen vertausteoria, jota täydensi muotohistoriallinen näkökulma (Adolf Jülicher, C. H. Dodd, Joachim Jeremias). Sen toisessa vaiheessa hermeneuttinen kritiikki haastoi sen (J. D. Crossan, D. O. Via, E. Fuchs), samoin tekivät uudet metodit: yleinen kirjallisuustiede, narratologia, strukturalismi ja dekonstruktioismi. James D. Hester käyttää sosio-retorista kritiikkiä, ja vertauksen tulkinta riippuu historiallisista, sosiologisista ja kirjallisuuskriittisistä tekijöistä.

Monet tutkijat määrittelivät käyttämänsä metodit, mainiten erityisesti historiallis-kriittisen menetelmän. Esimerkiksi William R Herzog II mainitsee käytössään olleen kirjallisuus-, historiallisia ja sosiaalitieteellisiä metodeja. Dan O. Via Jr. taas käytti eksistentiaalistista hermeneuttista tulkintaa ja kirjallisuusanalyysiä, toinen hänen tutkimuskulmansa oli kirjallisuus-eksistentiaalinen analyysi ja kolmas eksistentiaalis-teologinen tulkinta.

Lähi-idän arkeologinen tutkimus eteni nopeasti. Arkeologiset löydöt antoivat uutta valoa UT:n tutkimukseen. Zenon Papyrit (Craig L. Blomberg, Martin Hengel) vaikuttivat myös Jeesuksen Vertauksessa viinitarhan vuokraajista esille tuleviin maanomistuksen ja perintöoikeuden tulkintoihin Palestiinan

⁴⁶⁹ Thurén 2015, 154.

⁴⁷⁰ Thurén 2015, 155-56.

alueella. Nag Hammadista löydetty Tuomaan evankeliumi (Hengel) taas haastoi naturalistisella kerronnallaan erilaiset allegoriset tulkinnat vertauksesta.

Kuolleenmeren kirjakääröjen löytyminen ja Qumranin kaivaukset näkyvät sen sijaan heikommin vertaustutkimuksessa. Näkyvimpiä ovat essealaiseen lahkoon liittyvät kirjoitukset. Monet tutkijat viittaavat erityisesti Galilean alueella tuolloin vaikuttaneeseen radikaalien seloottien toimintaan ja Flavius Josefuksen kuvauksiin Israelin kansan historiasta ja sodista.

Jeesuksen Vertaus viinitarhan vuokraajista on monien tutkijoiden mielestä vaikeimmin tulkittavissa kaikista vertauksista. Tulkinnat vaihtelevat Doddin luonnollisesta ja realistisesta vertauksesta erilaisiin allegorisiin tulkintoihin. Lisäksi tutkijoiden parissa on erimielisyyttä siitä, onko koko vertaus kokonaan varhaiskirkolta peräisin, allegorinen luomus (Adolf Jülicher, W. G. Kümmel, Haenchen, Albert Schweizer), vai löytyykö sen takaa jokin osa Jeesuksen esittämästä vertauksesta (Craig A. Evans), tai kenties se on kokonaan peräisin Jeesukselta (Blomberg). John S. Kloppenborgin mukaan taas Jeesuksen vertauksia tulisi lukea realistisena kaunokirjallisuutena.

Tulkintojen perustelut puolesta ja vastaan pyrkivät olemaan vakuuttavia ja niissä vedotaan aikaisempien tutkimusten osin ristiriitaisiin tuloksiin. Oman lisänsä vertauksen tulkintojen monimuotoisuuteen tuovat siinä olevat viittaukset VT:n Jesajaan (Jes. 5:1-7) ja Psalmiin (117:22-23) sekä niihin liittyviin tulkintoihin.

Tutkijoiden parissa ollaan pääsääntöisesti sitä mieltä, että vertauksen päätahot ovat: maanomistaja = Jumala; viinitarha = Israel; palvelijat = Jumalan lähettämät profeetat, vuokraajat = Israelin hengellinen johto, sekä poika = Jeesus. Tästä eteenpäin näkemysten kirjo laajenee huomattavasti. Monien tutkijoiden mukaan vertauksen taustalla on silloinen Palestiinan raskas, kolminkertainen verotuskäytäntö, eliitin maanomistus, perintö ja kysymys perillisestä. On syytä huomioida myös Israelin kansan syvä suhde YHWH:lta perinnöksi saamaa maata kohtaan. Lisäksi ”uudet” vuokraajat ovat saaneet hyvin toisistaan eroavia tulkintoja, kuten pakanakristityt (Flusser, Blomberg) tai Jumalan Valtakunta (Iverson)

Miksi siis tämä vertaus on tärkeä? Juutalaiset johtomiehet olivat juuri tätä ennen kysyneet Jeesuksen valtuutuksia. Hän ei anna suoraa vastausta. Matteuksen mukaan juutalaiset johtomiehet ymmärsivät Jeesuksen puhuvan heistä, Jumalan profeettojen tappajista.

Tekemäni tutkimuksen pohjalta olen taipuvainen ottamaan professori Lauri Thurénin ohjeen huomioon. ”Puhtaalta pöydältä” on hyvä aloittaa, kun haluan tutkia Jeesuksen Vertausta viinitarhan vuokraajista. Ja antaa tekstin itsensä puhutella.

Lähde- ja kirjallisuusluettelo

Lyhenteet

2DH	Kaksilähde teoria
JBL	Journal of Biblical Literature
JSNT	Journal for the Study of New Testament
NIBC	New International Bible Commentary
NovT	Novum Testamentum
NTTS	New Testament Tools and Studies
NTS	New Testament Studies
SBL	Society of Biblical Literature
UT	Uusi testamentti
VT	Vanha testamentti
WBC	Word Biblical Commentary
WUNT	Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament
ZNW	Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft

Lähteet ja apuneuvot

Baylor University (s.a.). Iverson, Kelly R.
<https://www.baylor.edu/religion/index.php?id=931521> (luettu 2.11.2020).

Context Group. (s.a.).
https://en.wikipedia.org/wiki/The_Context_Group (luettu 20.10.2020)

Denver Seminary (s.a.). Blomberg, Craig L.
<https://denverseminary.edu/about/faculty/member/86444/> (luettu 10.2.2020).

Dodd, C. H. (s.a.).
<https://web.archive.org/web/20060217215959/http://homepages.which.net/~radical.f.aith/thought/dodd.htm> (luettu 24.1.2020)

Duke Divinity School (s.a.). Hays, Richard
<https://divinity.duke.edu/faculty/richard-hays> (luettu 9.10.2020).

EMO. Eksegetiikan menetelmien oppimisympäristö. Luomanen, Petri & Jutta Jokiranta & Kari Latvus et al. (2009)
<http://www.helsinki.fi/teol/pro/emo/index.html> (luettu 12.2.2020)

- Evans, Craig A. (s.a.).
<https://www.craigaeans.com/curriculum-vitae.html> (luettu 14.10.2020).
- Funk, Robert W. (s.a.).
<https://www.westarinstitute.org/membership/westar-fellows/fellows-directory/robert-w-funk/> (luettu 22.10.2020).
- Guardian (2000). Flusser, David
<https://www.theguardian.com/news/2000/nov/14/guardianobituaries> – (luettu 19.2.2020).
- Harvard (2020). Schüssler Fiorenza, Elisabeth
<https://hds.harvard.edu/people/elisabeth-sch%C3%BCssler-fiorenza> (luettu 27.10.2020).
- Hester, James D. (2020). Worldcat.
<http://worldcat.org/identities/lccn-n2003114967/> (luettu 6.11.2020)
- Hurtado, Larry W.
<https://larryhurtado.wordpress.com/> - (luettu 10.2.2020).
- Jerusalem Perspective (2015). Flusser, David
<https://www.jerusalemerspective.com/14412/> (luettu 25.10.2020).
- Kloppenborg, CV (s.a.).
file:///C:/Users/Alli/AppData/Local/Temp/john-kloppenborg-cv_1-1.pdf (luettu 20.10.2020).
- Kuolleenmeren kirjakääröt (s.a.)
https://fi.wikipedia.org/wiki/Kuolleenmeren_k%C3%A4%C3%A4r%C3%B6t
(luettu 31.1.2020)
- Loisy, Alfred (s.a.).
https://en.wikipedia.org/wiki/Alfred_Loisy (luettu 3.11.2020).
- Luomanen Petri 2009.
<http://www.helsinki.fi/teol/pro/emo/tarkastelutapoja/metodit7.html> (luettu 17.2.2020)
- Newell Jane E. & Raymond R. Newell (s.a.).
<http://web.b.ebscohost.com.libproxy.helsinki.fi/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=1&sid=11c03258-a6cf-4d32-ad7b-b8a19cd4e81f%40pdc-v-sessmgr01> (luettu 2.3.2020)
- North Park Univrsity (s.a.). Snodgrass, Klyne
<https://www.northpark.edu/?s=snodgrass+klyne> (luettu 21.10.2020)
- Raamatun lyhenteet (s.a.). <https://evl.fi/tutki-uskoa/kirjat/raamattu/raamatun-kirjat-ja-niiden-lyhenteet> (luettu 3.11.2020).
- SBL (2020). Hengel, Martin

<https://www.sbl-site.org/publications/article.aspx?articleId=837> (luettu 28.1.2020)

Tuomaan evankeliumi (s.a.).

http://www.helsinki.fi/teol/pro/gnosti/naghammadi/tuomaan_evankeliumi.html
(luettu 1.11.2020)

Thurén, Lauri (s.a.). University of Eastern Finland (s.a.).

<https://uefconnect.uef.fi/henkilo/lauri.thuren/> (luettu 11.10.2020).

University of Toronto (s.a.). Kloppenborg, John S.

<https://religion.utoronto.ca/people/faculty/john-kloppenborg/> (luettu 31.1.2020).

Uro, Risto, toim. (1997-2001).

<http://www.helsinki.fi/teol/pro/gnosti/naghammadi/loytyminen.html> (luettu 3.11.2020).

Vanonen & Tervanotko (2009).

<http://www.helsinki.fi/teol/pro/emo/lahteiden/qumran.html> (luettu 12.2.2020)

Via Jr., Dan O. (s.a.). Legacy.

<https://www.legacy.com/obituaries/vagazette/obituary.aspx?n=dan-otto-via&pid=172817674> (luettu 25.2.2020).

Westar Institute (s.a.).

<https://www.westarinstitute.org/membership/> (luettu 22.10.2020).

Hester, James D. (2020). Worldcat.

<http://worldcat.org/identities/lccn-n2003114967/> (luettu 6.11.2020)

Zeno Papyri (2020).

<https://www.encyclopedia.com/religion/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/zeno-papyri> (luettu 3.11.2020)

Kirjallisuus

Baird, William

1992 History of New Testament Research. I: From Deism to Tübingen.
Minneapolis: Fortress Press.

Baird, William

2003 History of New Testament Research. II: From Jonathan Edwards to Rudolf
Bultmann. Minneapolis: Fortress Press.

Baird, William

2013 History of New Testament Research. III: From C. H. Dodd to Hans Dieter
Betz. Minneapolis: Fortress Press.

Blomberg, Craig L.

1990 Interpreting the parables. Leicester: APOLLOS (an imprint of Inter-
Varsity Press).

- Coggins, R. J. & J. L. Houlden (toim.)
1992 A Dictionary of Biblical Interpretation. London: SCM Press.
- Crossan, John Dominic
1973 In Parables. The Challenge of the historical Jesus. New York, N.Y.:
Harper & Row, Publishers, Inc.
- Dodd, Charles Harold
1946 The Parables of the Kingdom. 8. Reprinted. London: Nisbet & Co. LTD.
- Drury, John
1992 Parable. R. J. Coggins & J. L. Houlden (toim.), *A Dictionary of Biblical Interpretation*. London: SCM Press, 509-511.
- Eskola, Timo
2020 "Teologinen testamentti" ja muita esseitä. Suomen teologisen instituutin aikakauskirja. Iustitia 37. Helsinki,
- Evans, Craig A.
2001 Word Biblical Commentary. Volume 34B. Mark 8:27-16:20. Nashville:
Thomas Nelson Publishers.
- Evans, Owen E.
1992a Dodd, C. H. R. J. Coggins & J. L. Houlden (toim.), *A Dictionary of Biblical Interpretation*. London: SCM Press, 179-81.
- Evans, Owen E.
1992b Jeremias, J., C. H. R. J. Coggins & J. L. Houlden (toim.), *A Dictionary of Biblical Interpretation*. London: SCM Press, 333-34.
- Flusser, David
1988 Judaism and the origins of Christianity. Jerusalem: The Magnes Press, The Hebrew University.
- Flusser, David
1993 Jewish Sources in Early Christianity. Transl. by John Glucker. Tel-Aviv:
MOD Books. Second Printing.
- Flusser, David
1998 Jesus. In collaboration with R. Steven Notley. Second Edition, Corrected and Augmented Jerusalem: The Magnes Press.
- Hays, Richard B.
2016 Echoes of scripture in the gospels. USA: Baylor University Press.
- Hengel, Martin
1968 Das Gleichnis von den Weingärtnern Mc 12:1-12 im Lichte der Zenonpapyri und der rabbinischen Gleichnisse. ZNW 59. Band, 1-39.
- Herzog II, William R.
2000 Jesus, Justice, and the Reign of God: a ministry of liberation. Louisville, Kentucky: Westminster John Knox Press.

- Hester, James D.
1992 Socio-Rhetorical Criticism and the Parable of the Tenants. *JSNT* 45, 27-57.
- Hurtado, Larry W.
1990 Mark. New International Bible Commentary. Peabody, Massachusetts: Hendrickson Publishers.
- Iverson, Kelly R.
2012 Jews, Gentiles, and the Kingdom of God: The Parable of the Wicked Tenants in Narrative Perspective (Mark 12:1-12), *Biblical Interpretation* 20 (2012), 305-35.
- Jeremias, Joachim
1975 The Parables of Jesus. Transl. by S. H. Hooke. 3rd rev. ed. London: SCM Press Ltd.
- Jeremias, Joachim
1984 Die Gleichnisse Jesu. 10. Aufl. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Jülicher, Adolf
1899 Die Gleichnisreden Jesu. Erster Teil. Die Gleichnisreden Jesu im allgemeinen. Zweite, neu bearbeitete Auflage. Freiburg I. B. Leipzig und Tübingen: Verlag von J. C. B. Mohr (Paul Siebeck).
- Jülicher, Adolf
1899 Die Gleichnisreden Jesu. Teil 2, Auslegung der Gleichnisreden der drei ersten Evangelien. Leipzig und Tübingen: Verlag von J. C. B. Mohr (Paul Siebeck).
- Kloppenborg, John S.
2010 The Tenants in the Vineyard. Ideology, Economics and Agrarian Conflict in Jewish Palestine. *WUNT* 195. Unchang. stud. ed. Tübingen: Mohr Siebeck.
- Kümmel, Werner Georg
1972 The New Testament: The History of the Investigation of Its Problems. Nashville, Tennessee: Abingdon Press.
- Newell, Jane E. & Raymond R. Newell
1972 The Parable of the Wicked Tenants. *Novum Testamentum* 1972, Vol. 14 (3), 226-237.
- Snodgrass, Klyne
1983 The parable of the wicked tenants: an inquiry into parable interpretation. Tübingen: J. B. C. Mohr (Paul Siebeck). (*Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament*, 27).
- Snodgrass, Klyne R.

2008 *Stories with Intent. A Comprehensive Guide to the Parables of Jesus.* Grand Rapids, Michigan / Cambridge, U.K.: William B. Eerdmans Publishing Company.

Syreeni, Kari

1995 *Uusi Testamentti ja hermeneutiikka. Tulkinnan fragmentteja.* Helsinki: Suomen Eksegeettisen Seuran Julkaisuja 61.

Thurén, Lauri

2014 *Parables Unplugged. Reading the Lukan Parables in Their Rhetorical Context.* Minneapolis: Fortress Press.

Thurén, Lauri

2015 *Kameli neulansilmästä. Jeesuksen vertaukset puhtaalta pöydältä.* Helsinki: Kirjapaja.

Via, Dan O., Jr.

1967 *The Parables: Their Literary and Existential Dimension.* Eugene, OR: Wipf & Stock Publishers.